

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště orální historie – soudobé dějiny

Bc. Eva Lupejová

**Dimitrij LUPEJ – životní příběh válečného
veterána 2. světové války**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **PhDr. Pavel Mücke, Ph. D.**

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. 5. 2012

Eva Lupejová .....

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Pavlovi Mückemu, Ph.D. za cenné metodologické rady a připomínky k práci, náměty k přemýšlení, velkou podporu i za povzbuzení ke zdárnému ukončení mé práce.

Dále bych chtěla poděkovat mému dědovi, Dimitriji Lupejovi, který mi ochotně věnoval čas při vyprávění svého životního příběhu navzdory svému vysokému věku, zdravotním obtížím i předchozím špatným zkušenostem s poskytováním rozhovorů.

Neméně vděčná jsem i terénnímu pracovníkovi Ministerstva obrany, Ing. Jaroslavu Novákovi, a také předsedovi Jednoty Československé obce legionářské – Litoměřice, panu Václavu Kuchyňkovi za poskytnutí informací a kontaktů na dosud žijící veterány z oblasti Litoměřicka, kteří mohli svými rozhovory obohatit tuto práci, byť se tak nakonec nestalo.

OBSAH

ABSTRAKT	6
1. ÚVOD	7
2. METODOLOGIE VÝZKUMU	9
3. ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH DIMITRIJE LUPEJE	13
3.1. Život na Podkarpatské Rusi	13
3.1.1. Školní léta	15
3.1.2. Řeckokatolická církev	17
3.1.3. České intermezzo	19
3.1.4. Události roku 1938/39	20
3.2. Útěk do SSSR	27
3.2.1. Zatčení a uvěznění	29
3.2.2. Skoljava a výslechy	30
3.2.3. Berdičevo	33
3.2.4. Starobělsk	35
3.2.5. Rozsudek	37
3.2.6. Transport do pracovního tábora	38
3.3. V gulagu	40
3.3.1. Žulíci	43
3.3.2. Pracovní činnost	44
3.3.3. Strava	46
3.3.4. Válka a amnestie	48
3.4. V československých jednotkách	54
3.4.1. Konečně v Buzuluku	54
3.4.2. Novochopeřsk	57
3.4.3. Odjezd na front a boj o Kyjev	58
3.4.4. Žitomyrsko-berdičevská a Korsuň-ševčenkovská operace	61
3.4.5. Na Volyni	63
3.4.6. Karpatsko-dukelská operace	66
3.4.7. Konec války	70

3.5. Poválečná armáda	72
3.5.1. Bílina a odsun sudetských Němců	72
3.5.2. První dovolená a návrat do rodné vesnice	74
3.5.3. Banderovci	76
3.5.4. Padesátá a šedesátá léta	83
3.5.5. Michal Kričfaluši	87
4. ZÁVĚR	88
SEZNAM ZKRATEK	91
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	93
SEZNAM PŘÍLOH	96
PŘÍLOHY	97

ABSTRAKT:

Cílem této diplomové práce je zpracovat do podoby biografické studie životní osudy autorčina dědy Dimitrije Lupeje (roč. 1917), rodáka z Podkarpatské Rusi, který prošel nechvalně proslulými pracovními tábory Gulagu a následně se připojil k čs. jednotkám generála L. Svobody. S jeho armádou bojoval u Kyjeva, na Dukle, kde byl zraněn a posléze došel až do Prahy. Po válce zůstal v československé armádě až do svého odchodu do penze v roce 1972. Ve své diplomové práci by se autorka chtěla především zaměřit na tři okruhy dědova života – gulag, východní fronta a poválečná armáda. Získaný materiál, doprovázen vzpomínkami jeho vrstevníků – též válečných veteránů, by měl být doplněn a konfrontován o poznatky z archívních zdrojů a příslušné odborné literatury. Autorka práce využije při analýze životního příběhu svého předka metodu orální historie a zároveň se pokusí začlenit celý příběh do kontextu obecných dějin, přičemž nabídne ucelený pohled na osud jednotlivce, jenž byl ovlivněn převratnými historickými událostmi tehdejší Evropy.

Klíčová slova:

Dimitrij Lupej, válečný veterán, druhá světová válka, gulag, armáda, čs. jednotky, Ludvík Svoboda, Sovětský svaz, Podkarpatská Rus, komunismus.

ABSTRACT:

The aim of this thesis is to elaborate a biographical study of the life story of the author's grandfather Dimitrij Lupej (born 1917), a native of Subcarpathian Ruthenia, who experienced infamous Gulag labour camps and then joined the Czechoslovak units of General L. Svoboda. With his army, he fought at Kiev, in Dukla pass where he was wounded and later on he reached Prague. After the war he remained in the Czechoslovak Army until his retirement in 1972. The author of the thesis would particularly like to focus on three areas of her grandfather's life - Gulag, the Eastern Front and the post-war Army. A gathered material accompanied by memories of his contemporaries - also war veterans should be supplemented and confronted by findings from archival sources and relevant literature. The author will use a method of oral history in the analysis of her ancestor's life story alongside with an effort to incorporate the whole story into the context of general history where she will offer a comprehensive view at the fate of the individual, who was influenced by revolutionary historical events of the then Europe.

Key words:

Dimitrij Lupej, war veteran, Second World War, Gulag, army, Czechoslovak units, Ludvík Svoboda, the Soviet Union, Subcarpathian Ruthenia, communism

1. ÚVOD

Hlavní důvody pro mé rozhodnutí napsat životní příběh mého dědy, plk.v.v. Dimitrije Lupeje, válečného veterána z východní fronty v rámci této diplomové práce, byly především motivovány osobní snahou poznat svou vlastní rodinnou historii prostřednictvím osudu nejstaršího člena našeho rodinného klanu. Dědovy zážitky z pohnutého života jsme se jako rodina dozvídali jaksi postupně z jeho útržkovitého vyprávění, které nám poskytovalo jen zkreslený vhled do jeho minulosti. Mně, jako jeho vnučce, pak činilo nemalý problém poskládat tyto střípky vzpomínek, jednotlivé zmínky či kratší historiky vytržené z širšího kontextu do uceleného a chronologicky uspořádaného lidského osudu.

Výše popsané důvody, ale i můj zájem o dějiny 20. století, jehož poslední třetinu jsem sama prožila, byla jsem jeho součástí, stejně tak jako moji rodiče a prarodiče, motivovaly mé rozhodnutí studovat, v současné době, myslím, velmi populární metodu vědecké práce, a to orální historii¹, v českých zemích spojovanou především s osobou jejího hlavního propagátora, profesora Miroslava Vaňka.² Právě tuto výzkumnou metodu jsem zvolila jako nejvhodnější způsob zpracování životního příběhu mého předka.

Poprvé jsem se o této metodě dověděla koncem roku 2009 prostřednictvím webových stránek věnovaných mimo jiné i našim válečným veteránům. A tak jsem se

---

¹ Definice orální historie by se dala popsat následovně: „*Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, či osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samotných, případně o zkoumaném problému obecně.*“ Viz.: VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007, s. 11. Výstižnou charakteristiku nabízí i samotný název orálně historické publikace od Donalda A. Ritchie: „*Pomocí rozhovorů odhalit minulost a uchovat ji pro budoucnost.*“ Viz.: RITCHIE, A. D.: *Doing oral history: A practical guide, Using interviews to uncover the past and preserve it for the future*. Oxford University Press, New York 2003, s. 6.

Orální historie je kvalitativní metoda, která se nesnaží výsledky svého výzkumu zobecňovat do širších souvislostí, ale naopak, jak je z definice patrné, klade důraz na individuální prožitky a názory jednotlivců, i jejich každodennost. Zároveň svým demokratizujícím pojetím dějin, kdy se snaží poskytovat prostor zejména opomíjeným vrstvám společnosti, a tak reflektovat dějiny „psané zdola“, stojí tato vědecká metoda v protikladu s tradičními přístupy zkoumání a popisování historie prostřednictvím písemných pramenů vytvořených především mocenskými elitami. Získaný orálně-historický materiál pak slouží k interpretaci tzv. „zažitých dějin“, čímž již existující pramenný materiál nejen obohacuje, ale poskytuje i spravedlivější pohled na naši minulost. O tom více in: VANĚK, M. – MÜCKE, P. – PELIKÁNOVÁ, H.: *Naslouchat hlasům paměti*, s. 16-17; VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie: Metodické a „technické“ postupy* (skriptum). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2003, s. 6-7.

² Miroslav Vaněk je jednou z vůdčích osobností z řad českých historiků, která se po pádu komunistického režimu v roce 1989 začala věnovat výzkumným projektům vedených metodou orální historie, jejíž kolébkou byly USA. Je autorem několika metodických a teoretických prací o orální historii, v roce 2000 stál u zrodu Centra orální historie v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, jehož se stal ředitelem. Toto centrum pak zahájilo několik rozsáhlých badatelských programů mapujících totalitní režim v Československu. Seznam všech vydaných publikací z těchto projektů je dostupný na: <<http://www.coh.usd.cas.cz/cs/publikace>>. Významným počinem Vaňkova badatelského týmu bylo založení České asociace orální historie (COHA) v roce 2007, která měla tu čest pořádat v roce 2010 kongres Mezinárodní asociace orální historie (IOHA), kde byl Miroslav Vaněk zvolen novým prezidentem IOHA.

seznámila s mezinárodním projektem Paměť národa i se sdružením Post Bellum³, založeném především novináři a historiky v roce 2001. V rámci tohoto projektu navštívili v roce 2003 lidé z Post Bellum i mého dědu, Dimitrije Lupeje. Rozhovor jim poskytl až po několikeré výzvě, nicméně v závěru došel k rozhodnutí, že nepodá souhlas ke zveřejnění svého příběhu, ať už z jakéhokoli důvodu, který se budu snažit rozvést v metodologické části. Od té doby uběhlo pár let a já jsem si uvědomila, že ani jeho nejbližší rodina vlastně přesně neví, jaký byl jeho osud a útrapy v tehdejší Sovětském Svazu či válečné vřavě. Částečnou příčinou je také holá skutečnost, že zde panuje i jistý nezájem ze strany rodiny, což je velká škoda a mě to dost mrzí, že jejich zájem není větší. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla učinit s ním vlastní životopisné vyprávění, myslím si, že si tuto pozornost zaslouží i z hlediska toho, že je jedním z mála doposud žijících válečných veteránů z východní fronty, jehož příběh by neměl být zapomenut, ale naopak ponechán jako živoucí odkaz minulosti nejen pro naše rodinné potomky, ale i budoucí generace. Takových příběhů jako je tento totiž není nikdy dost, obzvláště když si uvědomíme, že téma sovětského represivního systému patřilo k jednomu z bílých míst novodobé historie, o něčem takovém se prostě nemluvilo, respektive nesmělo mluvit. Když k tomu přidáme ideologicky zmanipulovaný způsob interpretace minulosti o východní frontě bývalým režimem, kdy byly hrdinské činy jednotlivců, ať už obyčejných vojáků či vysokých důstojníků z řad Rudé armády nebo Československých jednotek, záměrně zveličovány a chyby zamlčovány, je naší povinností upozornit na skutečné příběhy pamětníků, z jejichž životních zkušeností se můžeme poučit, ale i konstruovat minulost pravdivou, oproštěnou od jakýchkoli mýtů či polopravd.

I po několika desítkách let je pro mého dědu vzpomínání na útrapy v Gulagu a válečná léta velmi emocionální. Po smrti jeho ženy v roce 2007 se navíc jeho myšlenky upnuly víceméně jen na prožitky z války, což do jisté míry souvisí i s jeho hrdostí na vlastním podílu v osvobozovacím procesu na východní frontě.

---

³ Sdružení Post Bellum (z lat. Po válce), je nezisková novinářská agentura vedená Mikulášem Kroupou. Skupina redaktorů bývalé české redakce BBC, Českého rozhlasu a absolventů humanitních oborů Karlovy Univerzity začali od roku 2000 objíždět pamětníky a budovat sbírku vzpomínek, fotografií, deníků, a různých textů o osudech z doby 2. světové války a komunistické totality. Dnes sbírka Post Bellum čítá stovky zpracovaných pamětníků. Získané rozhovory jsou pak vysílány v rozhlasovém dokumentárním cyklu Příběhy 20. století a zároveň tvoří podklad pro budování projektu Paměť národa. [2011-09-30] Více na WWW: <<http://www.postbellum.cz/cz/pamet-naroda/co-je-pamet-naroda.asp>>.

2. METODOLOGIE VÝZKUMU

V této části bych ráda popsala postup mé práce při zpracovávání životopisného příběhu mého dědy Dimitrije Lupeje. Především jsem vycházela ze zásad kvalitativního výzkumu a stěžejní materiál byl získáván pomocí metody orální historie, který byl následně konfrontován s příslušnou sekundární literaturou a archivním materiálem. Jak už bylo popsáno v abstraktu této práce, dědův životní příběh byl rozdělen na tři stěžejní tématické okruhy, od kterých se pak odvíjel způsob získávání orálně historického materiálu. Ten jsem sbírala od července do prosince 2011. Během této doby jsem učinila 4 rozhovory mezi nimiž byl přibližně dvouměsíční odstup, který byl způsoben dědovou zdravotní indispozicí a částečně mým pracovním vytížením. V mém případě odpadla starost se získáváním kontaktů na narátora, ale i jeho důvěry. Tuto část výzkumu jsem měla značně ulehčenu, neboť se jedná o mého příbuzného, kterého navíc moje intence sepsat jeho příběh potěšila, a to i přesto, že měl již jednu negativní zkušenost s nahráváním rozhovoru.

V této práci jsem se již zmiňovala o sdružení Post Bellum, jehož jeden člen navštívil za účelem nahrávky i mého dědu. Jejich rozhodnutí shromažďovat rozhovory s pamětníky nedávných historických procesů a publikovat je prostřednictvím rozhlasu, výstav či televizních projektů, je, podle mého názoru, činnost velmi zajímavá, přitažlivá i záslužná. Využívají metodu orální historie poněkud odlišně než historici, což je pochopitelné vzhledem k jejich profesi, určitě to ale nemění nic na faktu, že jejich přístup k narátorům, byť sebevíc citlivý, se nemusí vždy setkat s očekávaným výsledkem.

Pro získání souhlasu, ale i potřebných informací, je velmi důležité zvolit vhodný a citlivý přístup k jedinci – narátorovi, abychom se dobrali nových poznatků v našem bádání. Je důležité dodržovat určité etické zásady⁴ při výzkumu, abychom v tomto ohledu byli úspěšní. Pokud si tedy badatel zvolí projekt, při kterém využije metodu orální historie, musí si především uvědomit etické aspekty své práce při uskutečňování rozhovorů s budoucími narátory. Kromě získání důvěry, což nemusí být zdaleka lehký úkol, měl by se ze všeho nejdříve pokusit získat tzv. poučený (informovaný) souhlas. To znamená, že osoba se zúčastní studie, pouze pokud s tím souhlasí. Předtím musí být plně informovaná o

---

⁴ Etická pravidla pro orální historiky v mezinárodním měřítku vychází z etického kodexu Mezinárodní asociace orální historie (International Oral History Association – IOHA) a Americké antropologické asociace (American Anthropological Association – AAA). Přičemž IOHA vychází z etických kodexů jednotlivých národních asociací USA, Velké Británie a Austrálie. „Jejich společným cílem je omezení neadekvátního způsobu vedení rozhovorů a zkreslování historie, vyloučení manipulace a zneužití osobních údajů a získaných informací vůbec. VANĚK, M. – MÜCKE, P. – PELIKÁNOVÁ, H.: *Naslouchat hlasům paměti*, s. 152.

průběhu a okolnostech výzkumu.⁵ Narátory bychom měli tedy informovat o účelu, cílech a způsobech zveřejnění výsledků našeho výzkumu a tudíž také jejich výpovědí, s čímž ale musí zkoumané osoby souhlasit.

A právě v této počáteční fázi selhali lidé z Post Bellum, protože nedostatečně informovali mého dědu o smyslu a cílech nahrávání interview. Svou výpověď jim sice poskytl, ale po jejich odchodu v něm vyvolali pocit vykradení. Takových narátorů-veteránů z okolí bylo více se stejným pocitem. Navíc se mezi nimi rozšířily absurdní představy o tom, že tito mladí lidé chtějí jejich příběhy prodat Američanům, nebo že po vstupu do EU přijdou Němci a oni budou mít problémy, že proti nim bojovali. Pocit mentálního i materiálního vykradení byl dokonán. Nedůvěra byla zasetá a proto není divu, že následná žádost o souhlas ke zveřejnění byla ze strany mého dědy odmítnuta. Nereagoval ani na opětovné žádosti o dodatečný souhlas. Nakonec mu, v dobré víře, že dědu přesvědčí, poslali i výsledek své práce – sborník vydaný k výstavě *My jsme to nevzdali*⁶, kde mu je věnována dvojstránka, a to i přesto, že nezískali souhlas ke zveřejnění!

Tento pocit vykradení v něm doposud přetrvává. I když jsem, jako jeho vnučka, neměla problém s navázáním důvěry, dodnes je přesvědčen, že za jeho příběh, který mi poskytl, dostanu zaplaceno. Marně mu vysvětluji, že žádná peněžní odměna na mne rozhodně nečeká

Při získávání nahrávky jsem zvolila chronologický postup vyprávění, neboť můj děda je již v pokročilém věku (v době nahrávky mu bylo 94 let), a tento způsob právě vyhovuje především starším narátorům. Nepatří ani k jedincům s intelektuálnějším profesí, tudíž by mu strukturovaná forma vyprávění dělala potíže.⁷ V první fázi rozhovoru jsem nechala svého dědu vyprávět příběh volně, bez zbytečného přerušování mými vstupy. Díky předchozím zkušenostem hovořil poměrně plynule, bez povzbuzování, i když s velkými pauzami ticha, kdy se soustředil na určitá fakta nebo se rozpomínal. V některých případech ani nereagoval na mou otázku, nemyslím si, že by to bylo z důvodu špatného sluchu, ale spíše z faktu, že už má naučený způsob výpovědi svého osudu, a tak se držel striktně vlastní linie vyprávění příběhu. Právě tato první nahrávka, jak se později ukázalo, byl z hlediska získaných informací nejkvalitnější. Přestože jsem díky příbuzenskému vztahu znala základní obrysy dědova životního příběhu, poskytl mi první rozhovor důležitý materiál, na jehož základě jsem pak stavěla další fáze rozhovoru. Každý budoucí rozhovor se měl věnovat jednomu okruhu dědova života: gulag – válka – poválečná armáda.

⁵ HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace*, Praha: Portal, 2005, s. 155.

⁶ *My jsme to nevzdali: Příběhy 20. století, Průvodce totalitními režimy*, Post Bellum 2009.

⁷ O tom více: VANĚK, M. – MÜCKE, P. – PELIKÁNOVÁ, H.: *Naslouchat hlasům paměti*, s. 78-82.

Druhý rozhovor, a všechny další, byl již veden jako interview, s častými vstupy, které v tomto případě byly nutné, neboť narátor měl pocit, že své vyprávění již vyčerpал při první nahrávce. Věnovali jsme se podrobněji dědovu dětství, které předtím zmínil velmi povrchně, a poté jsme přešli na téma gulagu. Třetí rozhovor jsme věnovali čs. jednotkám v SSSR a bojům na východní frontě, zatímco ten čtvrtý byl zaměřen na dědovo působení v poválečné armádě.

Doufala jsem ještě v získání dalších rozhovorů, nicméně k nim nedošlo, neboť se narátor dosti opakoval již v předchozích nahrávkách, některé věty opakoval doslova, jakoby se pohyboval v určitých myšlenkových bludných kruzích. Zkusila jsem ještě v pátém rozhovoru použít fotografie z dědova archivu, abych mu pomohla rozpomenout se na některá fakta, ale v podstatě daná fota jen mechanicky popisoval. V závěru jsem se tedy rozhodla tento poslední rozhovor nepoužít.

Při redakci pouhých čtyř rozhovorů, mimochodem to byl velmi náročný a zdlouhavý proces navzdory mým předpokladům, jsem se rozhodla propojit všechna sezení do jednoho chronologicky celistvého rozhovoru, přičemž jednotlivá místa, která jen rozvíjela, doplňovala či zpestřovala vyprávění z prvního rozhovoru, jsem přiřadila k tematicky příslušným pasážím prvního rozhovoru.⁸ Bylo to nutné i z hlediska stylistické a syntaktické stránky. Vzhledem k tomu, že čeština není dědovým rodným jazykem, syntaxe věty je poněkud zvláštní, většinou větu začínal slovem „Tam“. Některé věty byly neprůhledné, často přerušované a nedokončené. A pokud nevěděl, jak je ukončit, řekl obvyklou větu: „To bylo těžký“, „A tak to šlo dál.“ Vatových slov nepoužil moc, vynikají jen dvě – „tam, a tak dále“. Zajímavé je zásadní používání spojky „poněvadž“ místo běžnějšího „protože“, které nepoužil ani jednou. Snažila jsem se při redakci zachovat určité nářeční prvky rusínštiny, které se především projevovaly v zájmenech „tych, tej, našů, našej“ a v některých koncovkách slov „kopcach“. Zásadně užíval, spíše zaměňoval slovo „jít“ za „jet“, (tak jsme jeli po tých kopcach).

Po získání pouhých čtyř rozhovorů jsem nabyla dojmu, že dědův materiál nebude dostačující a proto jsem se rozhodla jeho výpověď doplnit ještě dalšími narátory. Náhoda tomu chtěla, když jsem se setkala při dědově oslavě 95. narozenin s jeho novým terénním pracovníkem Ministerstva obrany, Ing. Jaroslavem Novákem, který mi poskytl některé kontakty svých svěřenců. Zašla jsem i na Jednotu Československé obce legionářské v Litoměřicích, kde mi její předseda, pan Václav Kuchyňka ochotně předal potřebné informace i kontakty na dosud žijící veterány z oblasti Litoměřicka. Nicméně se ukázalo, že žijí už jen čtyři veteráni včetně mého dědy, kteří zároveň prošli i sovětskými lágry.

---

⁸ VANĚK, M. – MÜCKE, P. – PELIKÁNOVÁ, H.: *Naslouchat hlasům paměti*, s. 117.

Všechny jsem oslovila osobně či po telefonu, ale bohužel všichni s omluvou odmítli především kvůli zdravotním potížím nebo také únavě z opakovaně poskytovaných rozhovorů.

Na základě těchto zkušeností a v průběhu sepsávání této práce jsem dospěla k rozhodnutí, že dědova výpověď bude přeci jen dostačující a tudíž jsem rezignovala na uskutečnění dalších rozhovorů. Stěžejní postavou mé práce měl konec konců být můj předek a doplňováním jeho příběhu o další výpovědi by podle mého názoru mohlo být příliš rozplzlé. Z toho důvodu jsem se rozhodla konfrontovat dědovo vyprávění memoárovou literaturou pouze jednoho autora, generála Michala Kričfaluših⁹, jehož vzpomínky na Podkarpatskou Rus, Gulag i východní frontu jsou nejrozsáhlejším dílem z memoárové literatury, které jsem doposud četla. Z archivních materiálů mě velmi posloužil osobní spis Dimitrije Lupeje z Vojenského archivu v Trnavě, kde jsou uloženy osobní spisy důstojníků narozených po roce 1905 a kmenové listy příslušníků čs. jednotek narozených po roce 1921 včetně.¹⁰

Po analýze získaného materiálu jsem dospěla k rozhodnutí rozšířit dědův životní příběh ještě o jednu kapitolu, a to dětství na Podkarpatské Rusi. Po doplnění odbornou literaturou a archivními spisy vznikl celkem obsáhlý materiál, jehož teoretická a empirická část se v tomto druhu práce – životopisný příběh - navzájem prolínají. Každá kapitola je, pokud možno, uvedena určitým teoretickým úvodem. V poznámkách jsou cizojazyčné spisovné výrazy uvedeny i v azbuce. Naopak slangové výrazy z tzv. „lágerní hantýrky“, jejichž původ se neodvozoval ze spisovné ruštiny, jsou uvedeny pouze v transkripci. Text je v některých částech doplněn odkazy na obrazovou přílohu, jenž pochází především z osobního archivu mého dědy – pana Lupeje.

---

⁹ KRIČFALUŠI, Michal – RICHTER, Karel: *Účtování s časem, I. díl, V náručí gulagu*. Praha: Společnost Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi, 2004; KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, II. díl, Zač jsme bojovali*. Praha: Společnost přátel Podkarpatské Rusi, 2005.

¹⁰ Více na WWW: <<http://www.czechpatriots.com/csmu/archiv.php>>

3. ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH DIMITRIJE LUPEJE

3.1. Život na Podkarpatské Rusi

„Narodil jsem se ve vesnici Stavné,¹¹ okres Velkyj Bereznyj, 20. března 1917.¹² Tam mě rodiče vychovali, chodil jsem tam do školy.“¹³

Jak napovídá datum narození, jeho rodiště se v té době nacházelo na území Rakouska-Uherska, které prožívalo poslední rok své existence. Přibližně za 18 měsíců stará říše dospěla ke svému konci, stejně tak jako první světový válečný konflikt, a na jejím území se vytvořilo několik nástupnických států včetně Československa, které teprve stálo před mnoha diplomatickými jednáními, aby nakonec mohlo připojit tuto nejvýchodnější část, nyní zvanou Podkarpatská Rus¹⁴, ke svému nově utvořenému soustátí. V této oblasti žilo v roce 1921 necelých 600 tisíc obyvatel národnostně značně promíšených. Nejpočetnější skupinou byla národnost rusínsko-ukrajinská s 373 tisíci obyvatel, dále tam žilo necelých 103 tisíc Maďarů, na 80 tisíc Židů (nejvíce v celé ČSR), 20 tisíc se hlásilo k česko-slovenské národnosti a asi 22 tisíc k německé, polské či rumunské národnosti.¹⁵

Podkarpatská Rus patřila mezi nejchudší a nejzaostalejší země tehdejšího Československa. Drtivá většina Rusínů (82%) se zabývala zemědělstvím a nejinak tomu bylo i v rodině pana Lupeje – mého dědy.

„Po vychození školy, tej obecný, jsem pomáhal rodičům dělat na malým poličku, poněvadž táta byl malorolník.“¹⁶

Na jednoho středního a malého rolníka ve 20. letech připadalo v průměru pouze 0,67 ha polností.¹⁷ Nicméně v osobních spisech mého dědy je často uvedeno, že jeho rodiče hospodařili celkem na 4 ha půdy.¹⁸ V takovém případě by se tedy nejednalo o malého rolníka, nýbrž o velkého hospodáře. Je tedy více než pravděpodobné, že došlo k chybnému zápisu do archivních materiálů pana Lupeje, neboť údaj o rozloze 0,4 ha půdy by byl pravděpodobnější a odpovídal by tehdejšímu standardu i dědově výpovědi.

---

¹¹ (ukr.) Ставнэ, (maď.) Fenyvesvölgy – leželo v severozápadní části Podkarpatské Rusi, v údolí řeky Už, též *Uh* (ukrajinsky i rusínsky *Уж*, maďarsky *Ung*). (obr. 1 a 5)

¹² Archiv D. Lupeje, Výpis z farního rejstříku pokřtěných a birmovaných ze dne 9.3.1945. Je zajímavé, že na některých vojenských dokumentech vydaných Ministerstvem národní obrany těsně po válce i na kmenových listech se objevuje chybné datum narození 19. března.

¹³ Archiv autorky, rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹⁴ Poprvé byl tento název oficiálně užit až při vydání generálního statutu pro její správu 16. listopadu 1919. KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí koruny české*. Svazek XIII. 1918 - 1929. Praha: Paseka, 2000, s. 48.

¹⁵ ŠVORC, Peter: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 59.

¹⁶ Archiv autorky, rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹⁷ ŠVORC, P.: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*, s. 99.

¹⁸ Vojenský archiv - centrálna registratúra Trnava (dále jen VA-CR), Osobní spis Dimitrije Lupeje, č. listu 2.

Na tomto místě je nutné podotknout, že hospodářské postavení Rusi v rámci Československa bylo do jisté míry determinováno jejími nepříznivými přírodními podmínkami, které výrazně limitovaly hospodářské aktivity jejího obyvatelstva. Povrh země byl převážně hornatý, kdy ze čtyř pětín území zabíraly východní Karpaty a do zbytku zasahoval severovýchodní výběžek Velké dunajské nížiny. Tento fakt se z demografického hlediska nutně odrazil i v hustotě osídlení Podkarpatské Rusi. V hornaté části, táhnoucí se až k rumunským hranicím, bylo velmi řídké osídlení, asi 30 obyvatel na km², zatímco v nížinách se hustota osídlení zvětšovala, asi 60 – 110 obyvatel na km², přičemž v 87% obcí nežilo více než 2 tisíce obyvatel.¹⁹ Nejinak tomu bylo i v rodišti mého dědy, v obci Stavné s rozlohou 4117 ha, kde se nacházelo 197 domů²⁰ a 1132 obyvatel, z toho bylo 918 Rusínů, 122 Židů, 41 Čechoslováků a 37 Maďarů.²¹ Jak je tedy patrné, nejvíce byla v obci zastoupena rusínská národnost, ke které se hlásila i rodina Lupejova, následována židovským etnikem. Procházela tudy i důležitá železniční i silniční komunikace z hlavního města Užhorod do Užoku, dále směřující přes Užocký průsmyk do polského města Sambor. Ve vesnici byla mimo jiné zbudována pošta, 5 hostinců, berní, notářský, telegrafní i telefonní úřad.²²

Jak už bylo řečeno, Podkarpatská Rus byla ekonomicky nejzaostalejší částí Československa, převládalo tam zemědělství a její obyvatelé se museli velmi snažit, aby uživilí své početné rodiny. Bylo zcela běžné, že rodiny mívaly kolem deseti dětí, ne všechny však přežily. Porodnost na Rusi byla nejvyšší z celé ČSR, i když silně poznamenána vysokou úmrtností (17%). Před rokem 1919 umíralo každé šesté novorozeně. Kojeneckou úmrtnost se v dalších letech dařilo snižovat pomocí veřejné zdravotnické péče i poraden Červeného kříže a organizace Našim dětem. Mezi lety 1919 – 1923 činila úmrtnost z tisíce narozených 183,3, v roce 1924 již klesla na 175,7 a v roce 1935 dokonce na 163,7.²³ Početný klan tvořila i rodina mého dědy, jehož předci pocházeli ze Stavného. Jeho maminka se narodila v nedaleké vesničce Záhrob.²⁴

„Vyrůstal jsem doma z 10 dětí, 4 synové a 6 dcer²⁵. Celkem nás bylo deset a já jsem

¹⁹ ŠVORC, P.: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*, s. 97.

²⁰ Rodiče mého dědy žili v čísle popisném 183. VA-CR Trnava, Kmenový list Dimitrije Lupeje, č. listu 16.

²¹ CHROMEČ, Břetislav: *Místopisný slovník Československé republiky*. Praha: Československý kompas, 1929, s. 606.

²² *Administrativní lexikon obcí v Čechách*. Díl I. a II. Státní ústav statistický, Praha 1927, s. 237.

²³ HOŘEC, Jaromír: *Podkarpatská Rus – země neznámá*. Praha: H & H, 1994, s. 25.

²⁴ (ukr.) Зароб [Záhorb], (maď.) Határhegy – leží asi 2 km západně od Stavného. Žilo tam 560 obyvatel, převážně Rusínů. *Administrativní lexikon obcí v Čechách*. Praha 1927, s. 237.

²⁵ Tři starší bratři: PETR (*1904) – obuvník ve Stavném, ALEX (*1911) – zemědělec ve Stavném, JIŘÍ (*1913) – tovární dělník v Mukačevu. Sestry: ANNA (*1903) – provdaná Donkuličová, v domácnosti ve Stavném, EVA (*1906) – v domácnosti ve Stavném, OLENA (Helena) (*1907) – provdaná Moňáková, v domácnosti ve Stavném, MARIE (*1909) – provdaná Leňková, v domácnosti ve Stavném, POLAGIE (*1915) – provdaná Strouhalová, v domácnosti v Žibřidicích, okr. Jablonné pod Ještědí, JULIE (*1922) –

devátý. Nikdo z nás už nežije, jen já jsem zůstal.²⁶

„Na dědu si nepamatuji, ani na babičku, i když jsem chodíval k babičce jako malý kluk. Bydleli také ve Stavném, ale otce mého táty vůbec neznám, zemřel brzy. Pamatuji si jen jeho bratra. Jinak nevím. Maminka se za svobodna jmenovala Marie Malešová a otec normálně Dimitrij Lupej.²⁷ Tatínek byl jako každý jiný, já jsem s ním vycházel dobře, neměl jsem s ním žádné rozpory. Maminka mě měla ze všech sourozenců nejvíc ráda.“²⁸

Manželům Lupejovým se tedy vyhnula často vídaná tragédie v podobě ztráty novorozeněte, všech 10 dětí přežilo a dožilo se dospělého věku.

3.1.1. Školní léta

Početné rodiny neměly jen problém s obživou všech jejích členů, ale také se získáním potřebného vzdělání pro své potomky. Obvyklým jevem na vesnicích bylo to, že děti chodily do školy pouze několik let, aby se naučily alespoň číst a psát, a pak musely pomáhat rodičům v hospodářství. Mnoho z nich však bylo i negramotných, na Podkarpatské Rusi převládala pouze 50% gramotnost,²⁹ jen nevelký počet dosáhl středního vzdělání s maturitou. V takovém případě se ale jednalo o rodiny s malým počtem dětí, ze které pocházel i Michal Kričfaluši z Kričova.³⁰

„Dobrá pětina kluků kvůli práci doma nechodila do školy. Mně to děda nedovolil. Bylo mým štěstím, že jsem měl takového moudrého dědu. Ve většině rodin nepokládali školu zrovna za to nejdůležitější pro život. Děti končily obvykle školní docházku třetí třídou a brzy pak všechno, co jim pan učitel do té doby pracně vtloukl do hlavy, ochotně zapomínaly. Byl to smutný pozůstatek starých rakousko-uherských poměrů, kdy se dětem do školy nechtělo, protože se v ní neučilo mateřským rusínským jazykem a maďarské úřady ani nijak zvlášť rodiče nenutily dbát na řádnou školní docházku dětí. Nepotřebovaly vzdělané Rusíny. Nijak jim nevadilo, že v kraji jen málokdo uměl číst a psát. Masarykova republika přinášela obrovský pokrok v každém směru, ale lámat staré návyky a demokratickým koštětem vymetat bídu ze zaostalých podkarpatských dědin nebylo rychlé

---

provdaná Lisková, v domácnosti ve Štidlech, okr. Jičín. VA-CR Trnava, Osobní spis D. Lupeje, č. listu 3 a 8.

²⁶ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

²⁷ Dimitrij Lupej - můj pradědeček (1876 - 1961) prožil celý život ve svém rodišti, ve Stavném, kde založil početnou rodinu a hospodařil tam. (obr. 6) Jeho žena Marie Malešová (1886 – 1937) se po sňatku přestěhovala ze Záhrobu do Stavného, byla v domácnosti. Oba byli řeckokatolického vyznání. VA-CR Trnava, Osobní spis Dimitrije Lupeje, č. listu 3.

²⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

²⁹ KLIMEK, A.: *Velké dějiny zemí koruny české*. Svazek XIII. 1918 - 1929, s. 48.

³⁰ Generál Michal Kričfaluši (1921 – 1994) z Kričova, okr. Táčov. Pocházel ze dvou dětí. Otec mu zemřel, když mu bylo 6 let, a jeho roli převzal děda z matčiny strany. Více na str. 87.

*ani snadné.*³¹

V Čechách a na Moravě se tradičně udržovala vysoká úroveň školství. Po vzniku Československa nová republika nastolila kurs unifikace a centrálního řízení školství, takže z rukou jednotlivých zemí přešly do správy ministerstva školství a národní osvěty všechny druhy škol kromě zemědělských a vojenských. V roce 1922 byla uzákoněna povinná osmiletá školní docházka, nahrazující původní šestiletou ve východních, dříve pod Uhry spadajících oblastí. Definitivně byly všechny úlevy odstraněny a povinná docházka na 8 let stanovena od školního roku 1932-33, jen na Podkarpatské Rusi zůstala stará uherská ustanovení o šestileté základní a tříleté pokračovací docházce. Nejnižší, tzv. obecné školy mohly být až osmileté, žák v nich tedy mohl absolvovat celou povinnou školní docházku. Ve městech byly zpravidla pětitřídní, poté žáci přecházeli nejčastěji na tříletou školu měšťanskou s odbornými učiteli, povinnou zde pro všechny žáky, často se k ní připojoval nepovinný čtvrtý ročník.

„Chodil jsem do obecné školy ve Stavném až do svých 14 let. Škola se mi líbila, učil jsem se dobře. Učitelka mi dávala cukroví za to, že jsem se učil dobře. Nejdříve jsme měli jednu učitelku a potom učitele, po kterém přišel ještě další. Farář nás učil katechismus, byl přísný, kdo zlobil, sundal mu kalhoty, přehnul přes lavici a dostal rákoskou. Tenkrát byla rákoska ve škole! Dnes by měla být rákoska ve školách!

*U nás na vesnici byly dvě školy obecné a učilo se v nich rusínsky. Po převratu, když přišli Rusové po válce, tak tam z jednoho velkého domu, kde měl dřív nějaký Čech obchod s masem, hlavně z prasat, byly tam i dílny, vinárna a taneční sál, udělali měšťanku jako je tady to gymnázium.*³²

Zdá se, že vzdělání u mého dědy je citlivé téma. V úvodním rozhovoru ho vzpomenu velice stručně a na můj přímý dotaz odpovídal jaksi podrážděně. Vždy opakoval větu s cukrovím, které dostával jako odměnu za dobré učení. Nicméně, v naší rodině se tradovala skutečnost, že děda absolvoval pouze tři nebo čtyři třídy obecné školy, protože musel pomáhat rodičům na poli. Tato fáma se nyní mým výzkumem nepotvrdila, neboť v jeho osobních spisech se uvádí údaj 6 či 7 tříd obecné školy, od roku 1923 – 1930.³³ Jasně v tomto případě by jistě udělaly vysvědčení za každý školní rok, bohužel se nedochovala. Ač nerada, musím zde objektivně zmínit ještě jeden nepříjemný fakt, a to úroveň vzdělání mého dědy, který k vzorným žákům, jak sám uvádí, zřejmě nepatřil. Nebylo to způsobené nepozorností či zlobením při výuce, ale prostým faktem, že jeho

³¹ KRIČFALUŠI, Michal – RICHTER, Karel: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 10.

³² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

³³ VA-CR Trnava, Osobní spis D. Lupeje, č. listu 2.

úroveň a pružnost myšlení jaksi neodpovídá běžnému standardu, což je způsobeno nízkou inteligencí. Problémy plynoucí z této holé skutečnosti pak provázely dědu celý život, odrazily se i ve služebně politickém hodnocení v poválečné armádě, a jenž ho také brzdily v rychlejším kariéerním postupu.³⁴

Po dokončení obecné školy už v dalším vzdělávání nepokračoval, i když v jeho archivních materiálech jsou uvedeny 2 roky pokračovací školy³⁵ řeznické v letech 1930 – 1932.³⁶ Bránila tomu pochopitelně rodinná situace, tak obvyklá pro všechny větší rodiny, jak už bylo řečeno výše, i když určitou formu vyučení se řemeslu absolvoval narátor neoficiální cestou.

„Když jsem vyrůstal do těch 16 let, tak jsem pomáhal u řezníka, pomáhal jsem zadarmo, jenom za jídlo. Nejdříve jsem vypomáhal, vždycky jsem přišel k nějaké práci, pomáhal jsem prase vyčistit, když se poráželo na porážce, různé věci. Dříví se nařezalo, aby měli čím topit a tak dále. ...Ten řezník mě chtěl vzít za učně, poněvadž jsem byl šikovný, všechno jsem hned dokázal udělat. A táta mě nechtěl pustit, poněvadž jsem musel krávy pást.“³⁷

Řeznictví patřilo českému živnostníkovi, panu Karlu Brožkovi,³⁸ který dospívajícímu chlapci umožnil skromnou obživu, ale i jakési vyučení v řeznickém a uzenářském oboru, které bylo často přerušováno nezbytnou pomocí na rodinném hospodářství, tak jak si to přál jeho otec. Pan Brožek mého dědu zaměstnával i nadále jako tovaryše až do roku 1936, kdy dosáhl dospělosti.

„Dětství bylo všelijaké, veselé i smutné. Tenkrát za první republiky peníze nebyly, rodiče neměli peníze. Občas se jim podařilo prodat nějaký to prasátko nebo tele od krávy, jinak dělali v zemědělství. Peníze nebyly. Těžko se žilo. Vždycky odpoledne po škole jsem pomáhal rodičům na poli, sestry okopávaly brambory, já jim pomáhal. Nebo jsem krávy hnal na pastvu.“³⁹

3.1.2. Řeckokatolická církev

Všudypřítomná bída panovala na venkově železnou rukou, lidé hladověli, ale nikdy se nestalo, že by někdo hladu zemřel, tak jak to potom zažíval můj děda v sovětských lágrech. I z těch nepřilíš úrodných políček dokázali lidé za cenu obrovské dřiny vypěstovat

³⁴ VA-CR Trnava, Osobní spis - Služebně politická charakteristika a hodnocení, č. listu 31 - 43.

³⁵ V Československu existovala pro učně hustá síť škol živnostenských pokračovacích, na nichž se učilo obvykle dva až tři roky po osmi hodinách týdně, ale ročně jen 7 měsíců. KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země koruny české*. Svazek XIV. 1929 - 1938. Praha: Paseka, 2002, s. 99.

³⁶ VA-CR Trnava, Osobní spis, č. listu 2.

³⁷ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. a 30.9. 2011.

³⁸ VA-CR Trnava, Osobní spis D. Lupeje, č. listu 3.

³⁹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

kukuřici, brambory, fazole a zelí,⁴⁰ aby uživilí své rodiny. Mnohdy nestačily ani vydělané peníze z prodeje vypěstovaných komodit či dobytka, a tak se běžným platidlem staly mezi vesničany vajíčka.⁴¹

„Já jsem řeckokatolík. Měli jsme ve Stavném pěkný kostel, kam jsem se chodil i vyzpovídat. Když mi bylo asi osm nebo devět let, tak jsem mamince vzal, jako ukradl dvě vajíčka, protože peníze nebyly, a šel jsem si k židákovi koupit cukrátku. Pak jsem se šel vyzpovídat a farář se mě zeptal, jestli jsem kradl. Odpověděl jsem: „Ano, ukradl jsem od mámy dvě vajíčka a koupil jsem si u židáka cukroví.“ A on mi řekl, že mě za to oběsí! Víckrát mě tam neviděl, šmytec! Faráři byli podvodníci, nevěřil jsem jim.“

Jedna z nejdůležitějších součástí prostého rusínského člověka byl jeho vztah k Bohu a církvi. Náboženské poměry Podkarpatské Rusi a složitý církevní vývoj se promítaly do politického dění, zasahovaly do otázek spojených s etnicitou tamního obyvatelstva a projevovaly se ve školství, kultuře, literatuře a umění. V první polovině 20. století byl poznamenán především ostrými konflikty a napětím mezi dvěma církevními společenstvími – mezi řeckokatolickou církví a církví pravoslavnou. Řeckokatolická církev byla na přelomu 19. a 20. století dominantní, zatímco ta pravoslavná se na Podkarpatskou Rus vracela a znovu se prosazovala na úkor té řeckokatolické. Například při sčítání obyvatel v roce 1910 se hlásilo k řeckokatolické církvi 65,3% populace, zatímco k pravoslavné pouze 0,09%.⁴² Tato čísla jsou samozřejmě odvislá od etnického složení obyvatel na Podkarpatské Rusi, kde nejpočetnější složka – Rusíni vyznávali řeckokatolictví. Po vzniku ČSR se počet řeckokatolických věřících snížil na 55,4%, o to více věřících přestoupilo k pravoslaví – 10,2%. V roce 1930 bylo 49,5% řeckokatolických věřících v poměru k 15,5% pravoslavným.⁴³

V politickém okrese Velký Berezný však ve stejném roce převládala řeckokatolická církev 85,8% na úkor pravoslavné 0,17%.⁴⁴ Situace byla v rodišti pana Lupeje, v obci Stavné, z hlediska náboženského vyznání následující: 882 řeckokatolíků, 125 izraelitského vyznání, 112 římskokatolíků a 7 reformovaných.⁴⁵ Z číselných údajů je patrné, že ve 20. letech se ve Stavném žádní obyvatelé s pravoslavným vyznáním nevyskytovali.

---

⁴⁰ Zelí bylo vůbec nejčastější plodinou, pěstovanou na Rusi, ale i v celé východní Evropě. Odráželo se to i ve skladbě tamějšího jídelníčku. V naší rodině je velice oblíbený pokrm, tzv. holubci, který děda přinesl ze své domoviny do Čech. Jedná se o zelné závitky z mletého masa, rýže, hub a koření, kde převládá červená paprika. Holubci – závitky se pak vaří ve vývaru, kde jsou jednotlivé vrstvy prokládány strouhaným zelím. Podávají se s chlebem nebo samotné bez jakékoli přílohy. Tento pokrm byl prý často zmiňován i volyňskými Čechy jako jejich nejoblíbenější, podle sdělení mého kolegy z okresního archivu (SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích), pana Jaroslava Moravce, který se zabývá jejich historií.

⁴¹ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem*, s. 13.

⁴² ŠVORC, P.: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*, s. 124.

⁴³ Tamtéž, s. 125.

⁴⁴ Tamtéž, s. 125.

⁴⁵ CHROMEČ, B.: *Místopisný slovník Československé republiky*, s. 606.

Pravoslaví se začalo dobře prosazovat zejména po vzniku Československa i díky postupnému odcizování řeckokatolických kněží od lidových vrstev, jenž má svůj počátek v 19. století. Řeckokatoličtí věřící totiž ještě měli v kolektivní historické paměti, že kněz vyšel z jejich řad, zatímco v jiných církvích byl tento fakt již dávno opomíjen. Na druhé straně celibát v římskokatolické církvi umožňoval duchovním, aby veškerou svou aktivitu věnovali svým věřícím, zatímco řeckokatoličtí kněží se museli starat ještě o svou rodinu a na věřící jim někdy již mnoho času nezbývalo. Navíc zůstali díky předchozímu vývoji – dědění farností a rozdělování mezi dva a více kněží stejného rodu – až příliš fixováni na hmotné statky. Někteří vyžadovali od věřících velké částky v rámci koblíny a rokoviny,⁴⁶ což se věřícím samozřejmě nelíbilo.⁴⁷

Zrušení těchto dvou nepříjemných povinností vůči církvi znamenalo významnou úlevu i pro rodinu mého dědy, jenž měla s obživou svých potomků nemalé potíže. Pod vlivem rodičovské výchovy si i malý Dimitrij osvojoval návyky spojené s náboženským životem a pravidelně navštěvoval místní řeckokatolický kostel. Nicméně, špatná zkušenost, pramenící ze zmíněné historiky u zpovědi, zapříčinila v dětské mysli strach a nedůvěru k duchovním jakéhokoliv vyznání. Od té doby je dědův postoj k víře více než odtazitý, umocněný ještě pozdější komunistickou ideologií. Řeckokatolické vyznání je v podstatě pro něho jen záznam v osobních dokumentech.

3.1.3. České intermezzo

Dimitrij Lupej stál nyní na prahu dospělosti a zvažoval další možnosti obživy ve svém životě, kterých bylo poskrovnu. Pro chudé rodiny tu existovala ještě další možnost využít nabídek od Českého červeného kříže poslat své syny na vyučení se v průmyslové výrobě na Moravě a v Čechách, a to zdarma.⁴⁸ Tuto výzvu vyslyšel i můj děda v létě roku 1936.

„Potom přišla nějaká výzva, nabírali do Čech, učit se stolaře, v zahradnictví a jiné a jiné věci. To víš, kluků hodně šlo do Čech. Učili se za zahradníky, stolaře, krejčí atd., kdo jak mohl. Já jsem se potom přihlásil přes Červený kříž a šel jsem na půl roku sloužit do Drahonic v jižních Čechách. Nebyli to sedláci, ale takoví menší rolníci, koně neměli. S krávama se chodilo na pole a s nima se i oralo. Tam jsem byl přes léto, než se žně udělaly. Potom nastal podzim, tak jsem nevěděl kudy kam. Místní řezník z té vesnice mě chtěl vzít,

⁴⁶ *Koblína* – jakýsi desátek, který věřící odváděli kněžím. *Rokovina* – robotní povinnosti věřících na farních pozemcích. V roce 1920 byla tato opatření československou vládou zrušena jako feudální přežitek. ŠVORC, P.: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*, s. 102.

⁴⁷ ŠVORC, P.: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*, s. 127.

⁴⁸ KLIMEK, A.: *Velké dějiny zemí koruny české*. Svazek XIII. 1918 - 1929, s. 92.

že tam můžu u něho dělat, ale ještě jsem nemohl, poněvadž jsem musel sloužit tam u těch... jmenovali se Zemanovi. Ona byla vdova, měla syna, který byl rozvedený. Měla i dceru a ta byla také vdovou, poněvadž její manžel pracoval v Praze na nádraží a tam mezi vlaky, když je spojoval, tak ho to zabilo. Měla ještě třetího syna, který byl vyučený zubařem a pracoval v Praze. Pokaždé, když se vrátil, tak mi dal nějaké peníze.

Tak jsem tam zůstal do vánočních svátků a psali mi z domova, abych se vrátil domů. Psala sestra, že máma si přeje, abych se vrátil z jižních Čech. Tak jsem se vrátil domů. Ještě předtím jsem stačil vyřezat krásný stromek na štědrý den, ale už jsem to tam s nimi neslavil, jel jsem domů, poněvadž máma byla těžce nemocná. Když jsem přijel domů, akorát byly katolický svátky, štědrý den. Byl jsem tam přes tu zimu až do jara, a máma zemřela v březnu, v roce třicet sedm. Bylo jí 47⁴⁹ let.⁵⁰

Tato smutná událost přiměla narátora zůstat ve své domovině a postarat se jako nejmladší syn o tatínka a chod domácnosti, jenž nyní postrádala ženskou ruku. Starší sourozenci totiž měli již své vlastní rodiny. Přitom vystřídal několik občasných pracovních příležitostí, které byly skromnými přivýdělkami do malého chodu hospodářství.

„Mámu jsme pochovali statečně, a tak jsem ještě zůstal nějaký rok doma, staral jsem se o tátu, pomáhal jsem v domácnosti a přitom jsem chodil vždycky přes den dělat k řezníkovi na výpomoc. To už mi bylo šestnáct roků pryč. Tak jsem dělal doma různé práce, jak se to dalo. Potom jsem chodil na práci do lesa, sázeli jsme stromky, ale to v létě skončilo. Další rok jsem chodil s jedním Čechem, inženýrem, vyměřovat trigonometrii po těch kopcích a po polských hranicích. Přišel figurant ze Slovenska, se kterým jsem také chodil stavět trigonometry na těch výšinách. Dostával jsem na hodinu 3 koruny. To skončilo a vyrůstal jsem dál, jak se to dalo. Práce moc nebylo, byly stávky, nebyla práce.⁵¹

3.1.4. Události roku 1938/39

Do života mladého muže, zkušného nelehkou rodinnou situací však brzy zasáhly převratné události tehdejší střední Evropy. Psal se rok 1938, jenž se nesl ve znamení stále rostoucího mezinárodního napětí zejména vůči ČSR, která pociťovala tlak ze strany hitlerovského Německa, na němž se přizívalo i Maďarsko a Polsko, jež sledovaly vlastní mocenské ambice a prosazovaly své územní požadavky. Všechny tři státy přitom zneužívaly nedořešených národnostních otázek Československa a opíraly se o rostoucí

---

⁴⁹ V tomto případě se narátor mylí. Jeho matce bylo podle roku narození 51 let, když zemřela.

⁵⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

⁵¹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

požadavky německé menšiny, o snahu Slováků získat autonomii a snahu obyvatel Podkarpatské Rusi o zavedení jim přislíbené autonomie, která měla být garantována dohodovými státy. Po anšlusu Rakouska v březnu téhož roku a přesuny německých vojsk v blízkosti československých hranic přiměly vládu vyhlásit v květnu částečnou mobilizaci, která proběhla velmi rychle a organizovaně, takže odradila Německo od další akce.

V září se situace nadále zhoršovala a tlak na ČSR zesílil i ze strany jeho spojenců, Francie a Británie, které stále více podléhaly stupňujícím se požadavkům Hitlera, neboť chtěly v Evropě udržet mír za každou cenu a hlavně se vyhnout válečnému konfliktu. V Sudetech panoval značný nepokoj, sudetoněmecká strana SdP⁵² odmítla třetí a čtvrtý plán prezidenta Beneše na řešení sudetoněmecké otázky a po Hitlerově projevu 12. září na sjezdu NSDAP v Norimberku se pokusila o převrat v pohraničí. Ten byl však čs. vládou okamžitě potlačen a jeho vůdcové i s Henleinem uprchli do Německa. SdP byla 16. září vládou zakázána. Události nabraly rychlý spád, tzv. předmnichovská krize vrcholila a ČSR pod nátlakem svých spojenců byla donucena souhlasit s odstoupením sudetských zemí. Hodžova vláda odstoupila a nahradila ji nová, v čele s generálem Janem Syrovým, což vzbudilo ve veřejnosti alespoň částečné naděje, že se republika bude bránit. Nicméně, Hitler se nespokojil pouze se Sudety a nyní žádal i splnění územních nároků Polska a Maďarska. Syrového vláda prohlásila Hitlerovy požadavky za nepřijatelné a 23. září vyhlásila všeobecnou mobilizaci.

„Když jsem dosáhl těch osmnácti devatenácti let, to už mi bylo dvacet!, šel jsem na odvod, odvedli mě. Šli jsme čtyři z naší vesnice, dvou nevzali a nás dvou na vojnu vzali. To znamená, že jsem měl narukovat, když vypukla mobilizace v třicátém osmém roce. Mě nevzali, brali jen ty, kteří už sloužili na vojně, jako záložníci.

V Podkarpatské Rusi podle zpráv okresních a státních policejních úřadů probíhala mobilizace v poklidu. Jediný incident byl hlášen z obce Berehy, okres Berehovo, který měl většinu maďarského obyvatelstva,⁵³ kde asi 10 mladíků zpívalo maďarskou hymnu. Naproti tomu v Mukačevu uspořádali obyvatelé po vyhlášení mobilizace velké manifestace, při nichž byla provolávána sláva armádě a gen. Syrovému. Těchto projevů se zúčastnilo i maďarské obyvatelstvo. Pochopitelně v jižnějších oblastech, kde převažovala maďarská menšina nebo v obcích se silným německým osazenstvem docházelo k větším či menším incidentům, útěkům branců přes hranice do Maďarska či Polska apod. Rusínští záložníci však nastupovali spontánně především v obcích v okolí Užhorodu. Z Velkého

⁵² Sudetendeutsche Partei – založená Konrádem Henleinem v roce 1935 z původního politického hnutí Sudetendeutsche Heimatfront z roku 1933.

⁵³ V roce 1930 žilo v okrese Berehovo 71,3% obyvatel maďarské národnosti. V samotné obci Berehy to bylo dokonce 89,4%. PLACHÝ, Jiří: *Průběh záříjové mobilizace v roce 1938 na Podkarpatské Rusi*. Historie a vojenství, 60, 2011, č. 4, s. 25.

Berezného, do jehož okresu spadalo i dědovo rodiště Stavné, odjel první vlakový transport již v noci 24. září.⁵⁴

Můj děda sice odveden byl, ale vzhledem k nastalé situaci nebyl mobilizován, neboť Československá armáda preferovala vycvičené a zkušené záložníky.

„Já jsem zůstal doma a pomáhal jsem v řeznictví, poněvadž ten majitel, pan Brožek, také narukoval za mobilizace. Jeho žena zůstala s děckem a já jsem jí pomáhal dělat tovar, chodil jsem prasata nakupovat po vesnicích, nebo je vždycky ti, co je měli, přivezli, ona je vyplatila a já jsem porážel na tej porážce. Občas mi bratr pomohl. Ona prodávala v obchodě a já jsem jí vyráběl v dílně výrobky. A tak to šlo celý rok.“⁵⁵

Celý rok to takto rozhodně nešlo, protože mladého pana Lupeje přece jenom čekala vojenská služba asi za 6 měsíců od zářijové mobilizace. Během této doby došlo k rozbití demokratického Československa, počínaje Mnichovskou dohodou 30. září, odstoupením pohraničních oblastí Německu, Polsku⁵⁶ a Maďarsku,⁵⁷ vyhlášením autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi,⁵⁸ a konče odtržením Slovenska⁵⁹ následované německou okupací 15. března 1939.

„V roce třicet devět jsem dostal svolávací lístek a rukoval jsem na vojnu do Spišské Nové Vsi.⁶⁰ Předtím, v roce třicet osm, zabrali Němci Sudety a naše území, jako Podkarpatskou Rus, zabrala maďarská vláda. Tak jsem na jaře narukoval, na Slovensko

---

⁵⁴ Tamtéž, s. 25

⁵⁵ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

⁵⁶ 2.- 11. října obsazení Těšínska a Spiše Polskem.

⁵⁷ 2. listopadu byla Vídeňskou arbitráží přičtena Maďarsku jižní území Slovenska a Podkarpatské Rusi, která tak přišla o hlavní město Užhorod, novým hlavním městem se stal Chust v jihovýchodní části země.

⁵⁸ Již od října probíhaly akce slovenských nacionalistů za uznání autonomie své země, stejně tak jako na Podkarpatské Rusi, která o to usilovala od roku 1919. Obě země se dočkaly 22. listopadu, kdy byl odhlasován zákon o autonomii pražskou vládou. Název státu byl změněn na Česko-Slovensko a dosavadní název Podkarpatské Rusi ze změnil na Zakarpatskou Ukrajinu, od 31. prosince 1938 na Karpatskou Ukrajinu. Prvním předsedou nezávislé vlády Podkarpatoruska byl Andrej Bródy (11.-26. října, ještě před uznáním autonomie), vystřídán řeckokatolickým knězem Augustinem Vološinem (26.10. – 18.3. 1939). LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS díl třetí*. Praha: Codyprint, 2008, s. 299; ŠVORC, P.: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*, s. 245-246.

⁵⁹ Slovensko vyhlásilo samostatnost 14. března 1939, tímto datem skončila existence tzv. Druhé republiky, započaté krátce po Mnichovské dohodě.

⁶⁰ Jednalo se o pěší pluk 37, Velitel: pplk. Josef Krejčí. VA-CR Trnava, Kmenový list, č. listu 17.

Vznikl při unifikaci z 1. střeleckého pluku domácího v září 1920. Od 12. září 1920 sídlilo velitelství pluku s pomocnou a technickou rotou a I. prapor v Levoči. V prosinci 1920 tu byl postaven III. prapor. Do Levoče se přemístil II. prapor z Biskupic, kde vznikl v říjnu 1920. Náhradní prapor působil od 1.1.1920 v Košicích a 13.9.1920 byl přemístěn do Spišské Nové Vsi. Dne 11. prosince 1933 přišel rovněž do Levoče. Tato centralizace pluku byla přerušena tříletým umístěním I. praporu od 1935-38 ve Spišské Nové Vsi. Od 29. prosince 1938 byla mimo Levoču ve Spišské Nové Vsi jen rota velkých kulometů proti letadlům, která vznikla v Levoči v lednu 1938. SANDER, Rudolf: *Organizační a dislokační vývoj československé armády v letech 1918-1939*, In: Sborník archivních prací, Praha 1985/1, s. 42.

Po reorganizaci slovenské armády v roce 1939 byl z 37. pěšího pluku, 3. horského pluku (Poprad) a 4. horského pluku (Dobšiná) zformován nový 1. pěší pluk s velitelstvím v Levoči. KLIMENT, K, Charles: *Slovenská armáda 1939-1945*. Praha: Mustang, 1996, s. 21.

jsme jeli vlakem, auty, oklikou přes východní Slovensko.⁶¹ Byli jsme ubytováni v Hrabušicích u Spišské Nové Vsi. Byla to vesnice, kde jsme byli ubytováni ve škole. Měli jsme tam velitele roty, kapitána, byl to Čech, a také tam byl jeden absolvent četař.⁶²

Prezenční vojenskou službu nastoupil můj děda 1. března 1939 a pobyl zde pouhé tři týdny,⁶³ poněvadž opět zasáhly do jeho života převratné události tehdejší Evropy.

„Chodili jsme cvičit na výcvik celkem 15 dnů. Za 15 dnů Němci zabrali celé Čechy a došli až do Popradu, dál nejeli. Slovensko bylo vyhlášeno samostatný, přidali se k Němcům a nás propustili domů. Maďaři zabrali celou Podkarpatskou Rus a kus východního Slovenska. Tak nás propouštěli, dostal jsem propouštěcí list, a tak jsme jeli na hranice, kde byla slovenská a maďarská zóna. Maďarští vojáci nás tam přebírali, ty, kteří pocházeli z Podkarpatský Rusi. Vezli nás potom vlakem do Maďarska, doprostřed Maďarska, do Miškovce.⁶⁴ Ubytovali nás v takových velkých dřevěných barácích, kde jsme byli asi dva dny, dodali nám tam špek a chleba. Spali jsme na slámě. Za dva dny nás propustili, kontrolovali, byla přestřelka mezi Maďary a Slováky. Když jsem přijel vlakem do bývalého okresu Velká Berezná, tak tam už Němci⁶⁵ zbombardovali nějaký vodovod, voda z těch vodovodů stříkala až do nebe. Domů jsem šel pěšky, poněvadž vlak odtamtud nejel. 30 km domů pěšky a kufr jsem nesl přes záda na holi. Došel jsem až před našú vesnici, tzv. dilok,⁶⁶ tam jsem potkal kamaráda z naší vesnice, který mi pomohl aspoň těch pár kilometrů odnést kufr do vesnice. A tak jsem přijel domů.“

Poté, kdy Slovensko 14. března 1939 vyhlásilo Slovenský štát, velení československé armády ještě týž den vydalo rozkaz, aby velitelé zachovali klid a rozvahu, přizpůsobili se situaci a nekomplikovali ji jakýmikoli zásahy. Přitom se měli pomalu začít stahovat ze slovenského území.⁶⁷ Zároveň podkarpatský sněm rozhodl bránit zemi proti případnému maďarskému vpádu. Jenomže již v noci ze 14. na 15. března vtrhli Maďaři přes podkarpatské hranice, když předtím poslali do Prahy ultimátum, aby československé

---

⁶¹ Po Vídeňské arbitráži ztratila Podkarpatská Rus nejenom tři hlavní politická centra Užhorod, Mukačevo a Berehovo, ale také důležité silniční i železniční spojení se zbytkem ČSR. Vojenské jednotky pod vedením arm. gen. Lva Prchalý pak zajišťovaly zásobování okleštěného území. Od 12. listopadu 1938 se začala urychleně budovat nová silniční tepna Prešov-Humenné-Malý Berezny-Perečín-Svalava-Chust. LÁŠEK, R.: *Jednotka určená SOS díl třetí*, s. 313.

⁶² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

⁶³ Prezenční službu na Slovensku vykonával do 17.3. 1939, kdy byl předán maďarským vojenským orgánům. VA-CR Trnava, Kmenový list č. 152 D, č. listu 15. Definitivně byl propuštěn Maďary 21.3 1939. Prezenční služba mu byla počítána od 1.3. – 21.3. 1939. Viz: VA-CR Trnava, Kmenový list č. 7R, č. listu 17.

⁶⁴ (maď.) *Miskolc* – město na severovýchodě Maďarska na řece Szinva. Po ztrátě Slovenska v roce 1920 se město stalo jediným regionálním střediskem severního Maďarska. Dnes je jedním z center těžkého průmyslu v zemi.

⁶⁵ Spíše se jednalo o Maďary v rámci bojů o uchvácení zbytku Podkarpatské Rusi.

⁶⁶ Dilok – tak se podle narátora říkávalo vojenskému hřbitovu, kde byli pohřbeni vojáci z 1. sv. války.

⁶⁷ JOHN, Miroslav – KLIMENT, Charles, K. – NAKLÁDAL, Břetislav: *Březen 1939*. Praha: Ares, 2004, s. 116.

vojsko vyklidilo do 24 hodin Podkarpatskou Rus. V den německé okupace českých zemí však Podkarpatská Rus, nyní Karpatská Ukrajina, vyhlásila nezávislost a jejím prezidentem se stal dosavadní předseda vlády Augustin Vološin. Nezávislost této země však měla jepičí život, neboť byla zlikvidována československou brannou mocí, ale vzápětí byla anektována Maďarskem.⁶⁸

Pokud tedy vezmeme v úvahu okolnosti dění 15. března, kdy se čsl. armáda stahovala ze Slovenska, nikoli však ještě z Karpatské Ukrajiny, byl vojín Lupej, nyní již považován za cizího státního příslušníka, propuštěn z jejích řad a předán maďarským vojenským orgánům, kteří po anexi zbytku Karpatska vnímali Rusíny jako své občany.

Boje mezi maďarskou a československou armádou probíhaly ve dnech 14.3. až 18.3.1939, jenž se po zániku Československa 15.3.1939 změnil na slovensko-maďarské boje, které skončily odstoupením východního Slovenska Maďarsku. Východní Slovensko pak Maďaři začlenili do Karpatska.

Na tomto místě je potřeba zmínit skutečnost, že vedle československé armády byly již od květnové mobilizace 1938 povolány k ostraze hranic také prapory Stráže obrany státu (SOS), zřízené už v roce 1936⁶⁹ z příslušníků četnictva, policie, finanční stráže a vojenských posil. V březnu 1939 pak vedly oddíly SOS na Karpatské Ukrajině ústupové boje s ukrajinskými nacionalisty⁷⁰ a zejména Maďary. Na jejím území se jednalo o dva prapory – Prapor 37 Užhorod a Prapor 38 Chust.⁷¹ Cenné svědectví o situaci přímo v rodišti mého dědy, ve Stavném, v osudových březnových dnech roku 1939, nám podává výpověď četníka Josefa Rychlíka v rámci SOS praporu 37.⁷²

---

⁶⁸ ŠVORC, P.: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*, s. 248 - 251.

⁶⁹ Stráž obrany státu vznikla na základě Vládního nařízení č. 270/1936 Sb. LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS díl první*. Praha: Codyprint, 2006, s. 5.

⁷⁰ V listopadu 1938 byla mladou radikální generací, ovlivněnou OUN-Organizací ukrajinských nacionalistů, založena Ukrajinská národní obrana (UNO), která měla sídlo v Užhorodu, po vídeňské arbitráži byla přemístěna do Chustu a přejmenována na Karpatskou síč. Kromě ní byly organizovány i další polovojenské jednotky – A. Brody inicioval zakládání Kurtjakových gard, které byly organizovány podle vzoru Hlinkovy gardy na Slovensku, a rusínský renegát Štefan Fencik zformoval konkurenční polovojenský sbor „černorubášníků.“ Velitelem Síče se stal Ukrajinec Demetro Klempuš, bývalý rakousko-uherský voják, jeho zástupcem byl R. Šuchevič, ten se později stal hlavním velitelem UPA – Ukrajinské povstalecké armády. Zaměření akcí Síče se měnilo podle politického vývoje na Podkarpatské Rusi od konce roku 1938. Zaplétala se do bojů s čs. státní mocí, i po boku maďarských teroristů „Szabadczapatoku“, s polskými diverzanty u polských hranic, postupně napadala i čs. jednotky ve snaze získat zbraně a proviant. V březnových dnech roku 1939 usilovali o nezávislost Karpatské Ukrajiny, jejich puč byl čs. jednotkami odražen a nakonec vykrváceli v boji s přesilou maďarských okupantů. Zbytky síčovských jednotek se stáhly do Rumunska a Polska. Někteří z předáků, mezi něž patřil i Burlak (vl. jménem Volodymyr Szycygielski) (viz. kap. 3.5.3., pozn. 275), byli zajati a převezeni do Německa. JOHN, M. – KLIMENT, Ch., K. – NAKLÁDAL, B.: *Březen 1939*, s. 56 – 57; ŠVORC, P.: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*, s. 241.

⁷¹ LÁŠEK, R.: *Jednotka určení SOS díl třetí*, s. 3.

⁷² Prapor 37 Užhorod (*Velký Bereznyj*): Polit. okresy: Berehovo, Velký Bereznyj, Iršava, Mukačevo, Mukačevo-venkov, Perečín, Sevluš, Svalava, Užhorod, Užhorod-venkov. Velitel: pplk. Ota Francl (p. pl. 36). Stav: 1022 mužů (196 čet, 134 pol, 372 fs, 317 vp, 3 aktivní vojáci). *Přehled obvodů, velitelů, početních stavů a ztrát praporů SOS: Slovensko a Podkarpatská Rus* [online]. Codyprint, 2010. [cit. 2012-08-27]. Dostupné na WWW: <http://www.codyprint.cz/sos/sos_slovensko.html>.

„V roce 1938 jsem působil v hodnosti vrchního strážmistra jako velitel četnické stanice ve Stavném nedaleko Užockého průsmyku (obr. 12, 13). Koncem roku 1938 se život v okolních vesnicích jakoby zastavil. Lidé se nescházeli, nebylo vidět úsměv, vzájemný přátelský rozhovor. Jen strach byl všude. Bylo slyšet jen o evakuaci a co bude dál. Přicházely také nejrůznější zvěsti o chování Maďarů v Užhorodě, o zabírání nejurodnější části země s vinicemi, ovocnými sady, tabákovými a kukuřičnými plantážemi a o přerušení hlavní železniční tratě od Čopu na východ. Koncem ledna a začátkem února 1939 se Stavné doslova vyliidnilo. Zůstalo jen několik příslušníků četnictva a finanční stráže, dva železniční zřízení a několik českých rodin. Události dostávaly stále rychlejší spád.

14. březen, 18.10 hod.: Telefonický rozkaz od velitele 12. divize přes okresní četnické velitelství ve Velkém Berezném – vyrozumět všechny rodiny zbylých českých civilních zaměstnanců, aby se připravili na evakuaci. Četn. závodčí Alois Drešr a Jan Fiala obešli celou obec a příslušné obyvatele vyrozuměli, vrátili se ve 23.00 hod.

15. březen, 10.00 hod.: Telefonický rozkaz kpt. Janovského z Velkého Berezného – rodiny českých státních zaměstnanců s nejnnutnějšími osobními věcmi odeslat vlakem nebo povozy směrem na Malý Berezný a Ublu. Četnictvo a finanční stráž zůstávají na svých místech do dalších rozkazů. Postradatelní civilní zaměstnanci mohou rovněž odejít směrem Malý Berezný – Ublá. Fonogram odevzdán také četnickým stanicím Volosianka, Užok a Žornový.⁷³

15. březen, 14.30 hod.: Rozkaz mjr. Důrase ze Zemského četnického velitelství k odchodu příslušníků četnictva z celého okresu ihned do Velkého Berezného. Po tomto rozkazu jsem zavolal starostu Nikolu Ivanycu, cestáře Ilka Parašiče⁷⁴ a železničního zaměstnance Andreje Hlivku ze Stavného k předání stanice. Spálil jsem všechny mobilizační spisy, fascikl Stráže obrany státu i další důvěrné dokumenty a protokolárně jsem stanici předal za přítomnosti několika příslušníků četnictva.

Do této napjaté situace vstoupila ještě skupina ukrajinských nacionalistů z organizace Sič. Několik jejích členů vtrhlo na stanici a dožadovalo se předání stanice a vydání všech zbraní. Odmítnul jsem to s tím, že by si to museli vynutit násilím a počítat s naší patřičnou obranou. Nabíty lehký kulomet stál připraven na stole. Po této scéně se skupina stáhla blíže ke dveřím kanceláře a rychle odešla. Ještě hodnou chvíli jsem je oknem viděl sedět a vzrušeně diskutovat na nedalekém náspu železniční trati.

⁷³ Též název Zhornava - (ukr.) Жорнава, (maď.) Malomrét – podobně jako Stavné, Volosanka a Užok leží v údolí řeky Už, na železniční trati Užhorod – Sambor (Polsko), přes Užocký průsmyk.

⁷⁴ Ilko Parašič byl jedním z 8členné skupiny mužů, kteří spolu s mým dědou, D. Lupejem, utíkali v roce 1940 přes hranice do Sovětského svazu. Byl starší, asi 40 let, ženatý, dvě děti. Zahynul pravděpodobně v gulagu. Soudě i podle toho, že jeho jméno se nenachází v Databázi příslušníků čs. jednotek v zahraničí za 2. sv. války. Dostupné na WWW: <<http://www.vuapraha.cz/Pages/DatabazeVHA/DatabazeLegionaru.aspx>>.

15. březen, 17.40 hod.: *Odjezd povozem se dvěma dalšími příslušníky stanice směrem na Velký Berezný. Asi ve 20.15 hod. jsem se po cestě zastavil v Kostrčně a z pošty se telefonicky dotázal, zda nejsou další rozkazy. Žádné další nebyly. Ve 23.30 hod. jsme dojeli do Velkého Berezného.*

16. březen, 7.00 hod.: *Uschoval jsem si do skříně bratra Jana, který také sloužil u četnictva na Podkarpatské Rusi a jehož nábytek byl tou dobou uložen v domku strážmistra Sabolčíka ve Velkém Berezném, některé osobní věci, včetně šavle s opaskem k vycházkovému obleku.*

16. březen, 9.00 hod.: *Odchod všech jednotek četnictva pěšky směrem na Malý Berezný, kde jsme nějakou chvíli čekali na jednotky p. pl. 36; četnictvo mělo odcházet až poslední. Z Malého Berezného jsme postupovali směrem na Ublu. U Ladomírové v serpentínách jsme byli přepadeni maďarským letadlem. To shodilo dvě bomby a ostřelovalo nás z kulometu, několikrát se vrátilo a kroužilo nad námi ve výši 400 až 500 metrů. Stříleli jsme proti němu z kulometů a pušek. Sám jsem vystřílel dvaadvacet nábojů. Od Ladomírové jsme pěšky pokračovali ke Stakčinu a dále do Prešova jsme už jeli vojenskými nákladními auty. Ve 20 hod. nás v prešovských kasárnách p. pl. 16 Slováci odzbrojili.⁷⁵*

Pohotovost pro příslušníky praporů SOS na Karpatské Ukrajině byla zrušena 15. února 1939 a ti se vrátili ke své policejní a celní činnosti. 21. prosince 1939 pak protektorátní vláda Stráž obrany státu rozpustila. V rámci Slovenského štátu byla tato organizace zrušena později. Po druhé světové válce nebyla SOS obnovena. K ochraně hranic byla vytvořena pohraniční stráž.

Jak je patrné z výpovědi četníka Rychlíka, jednotky SOS, ale i armáda a čeští občané se po záboru teď už celé Karpatské Ukrajiny Maďarskem, stahovali z okupovaného území. Rozpad masarykovského Československa byl dokonán. V jeho rámci zažívala Podkarpatská Rus – Karpatská Ukrajina dvacet let demokracie, několikaměsíční autonomii, několikadenní „nezávislost“ a nyní ji čekala pětiletá maďarská a osmačtyřicetiletá sovětská okupace. Za této chaotické a neperspektivní situace se vrací z krátké vojenské štače do své těžce zkoušené domoviny i pan Lupej.

„Byl jsem rok doma, a když jsem odešel na tu vojnu, tak můj kamarád, kterého na vojnu nevzali, občas vypomáhal v tom řeznictví. On byl bez táty, jenom mámu měl, byli to dva bráchové. A když přišli Maďaři, tak ta paní Brožková se musela stěhovat pryč, i ostatní Češi, četníci, úředníci do vlaku a jeli přes Polsko a přes Ostravu do Čech. Fedoru Moňákovi zůstalo to řeznictví i prasata, všechno. Asi za rok nebo za dva psal pan Brožek z

---

⁷⁵ LÁŠEK, R.: *Jednotka určení SOS díl třetí*, s. 49 - 51.

Čech, aby mu poslali nábytek, co tam měl. Tak připravil vagon, zaplatil to a poslal do Čech. Fedor pak zůstal v tom řeznictví dělat a já jsem v roce třicet devět dělal u něho také, když jsem se vrátil z vojny, ze Spišské Nové Vsi. V roce čtyřicet také. Chtěl, abych tam zůstal.“

Můj děda se tedy vrátil k tomu, co dobře znal a ovládal. Jelikož se čeští majitelé řeznictví Brožkovi museli odstěhovat zpět do Čech, převzal živnost jeho kamarád Fedor Moňák, u kterého by pracoval zřejmě i nadále, jenomže...

3.2. Útěk do SSSR

Na obsazeném území Horthyovským Maďarskem byla dočasně zřízena vojenská správa Karpatské Ukrajiny, která byla opět přejmenována neutrálním názvem *Kárpátaljai terület* – Karpatské teritorium, zkráceně Kárpátalja.⁷⁶ Na vedoucích místech v úřadech se nyní nacházeli Maďaři a maďarština se stala úředním jazykem. Rusíni se stejně jako Češi po nedlouhém období rozmachu národního života ocitli znovu pod cizí nadvládou. Jedni pod maďarskou, druzí pod německou. V troskách republiky zanikla vláda pátera Vološina, vzaly za své i sičovské sny o Velké Ukrajině. Zhynula i demokracie, svoboda a nezávislost.

Maďarsko začalo s rozsáhlým drancováním přírodního bohatství okupované země, pronásledováním všech odpůrců fašistického režimu a Rusíny dřelo doslova z kůže. Nedostatek práce a všudypřítomná nejistota i bída, provázená ještě patřičnou komunistickou propagandou ze strany Sovětského svazu, přiměly mnoho mladých Rusínů, ale i celých rodin, utéci do SSSR za vidinou lepšího života.

„Jenže co čert nedal, byla politika taková, že v Rusku je všechno dobrý. To byli ti chamouni, ti politici jako jsou u nás tady v Praze, nabíflovali to a to. To šlo támhle z Jasiňa, Mukačevo, Berehovo, Užhorod atd. Kecali všem nesmysly. A tak jsme se domluvili, nás osm chlapů, dva byli ženatí, ostatní všichni svobodní a utekli jsme, překročili jsme hranice u Užka do Sovětského svazu.“⁷⁷

Po napadení Polska 1. září 1939 nacistickým Německem, začala 2. sv. válka. Polsko se sice snažilo bránit, ale byl to marný boj proti dvěma silným protivníkům, kteří si polské území po přátelské dohodě rozdělilo mezi sebe. Nastala nová situace na hranicích někdejší Podkarpatské Rusi. Její území se ocitlo v bezprostředním sousedství Sovětského svazu, jehož hranice se po anexi východního Polska nyní posunuly až k linii řek Narew, Visla a San. Tato okolnost nabízela podkarpatoruským vlastencům možnost uniknout

⁷⁶ ŠVORC, P.: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*, s. 252.

⁷⁷ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

maďarskému útlaku i perzekucím útekem do zaslíbené země, o níž komunistická propaganda tvrdila, že je rájem dělníků a rolníků.

Pan Lupej měl však ještě jeden důvod, proč se rozhodl utéci do země slovanských bratří.

„...já jsem neměl vodslúženú vojnu, bylo mi dvacet jedna, dvacátý druhý rok mi táhnul, když jsem se dozvěděl... poněvadž jsem měl známého úředníka na notářském úřadě, který ovládal sedm jazyků!, kluk, vždycky přišel do dílny, do obchodu, kde jsem dělal toho řezníka a pokaždé jsem mu něco podstrčil, a tak jsme se znali. A říkal, že Maďaři budou volat na vojnu, do armády maďarskej. ...A proto jsem utekl do zahraničí. Nechtěl jsem sloužit maďarskej armádě nebo Hitlerovi.“⁷⁸

Hromadné útoky mladých Rusínů, kteří se chtěli vyhnout odvodům do maďarské armády nebo povinnému vstupu do polovojenské organizace Levente, začal již brzy po maďarské okupaci, ještě v době, kdy východní oblasti Polska patřili Polákům.

Úmysly a plány útěku za hranice byly chovány v přísném utajení, neboť hrozilo okamžité zatčení maďarským četnictvem. Přesto i můj děda začal plánovat odchod z domova potají, o jeho plánech věděla pouze nejstarší sestra Anna, která mu pomáhala vypravit se na cestu plnou nadějí. Po týdenní přípravě si zabalil do batohu skromnou svačinu, dvoje boty, holinky a dvě košile, aby o to vše zase přišel v sovětském lágru. Ale nepředbíhejme událostem.

„Celkem nás bylo osm. Ten nejvyšší se jmenoval Vajda Alex, další byl Moňák Petr, Moňák Stanko,⁷⁹ Jirka... ted' nevím, jak se jmenoval, byl to ženatej, mladej kluk, nevím, už jsem zapomněl jméno⁸⁰, Leňko Stanko a já. Byl s námi ještě jeden zedník, byl někde od Užhorodu, stavěl u nás maďarská kasárna a ten nevím, jak se jmenoval.⁸¹ Sebrali jsme se jeden večer,⁸² už po nás četníci maďarský pátrali, poněvadž jsme utekli večer a šli jsme po trati, podél řeky, potom kopcama, lesem a tradá přes hranice.

A tak jsme jeli v noci přes vesnici, podél řeky Už. Potom jsme přešli na trať a po trati jsme jeli až do obce Volosanka.⁸³ Tam jsme přešli nad vesnicí a jeli jsme po tých kopcach, nahoru furt, vlevo od Volosanky a od Užka,⁸⁴ a přešli jsme do velikého lesa, do kopců v

⁷⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

⁷⁹ Nejednalo se o příbuzné, ani s Fedorem Moňákem.

⁸⁰ Jednalo se o Jiřího Kocura. Soukromý archiv D. Lupeje, Dotazník pro vydání osvědčení o soudní rehabilitaci z 9.11. 1992.

⁸¹ Narátor zapomněl vyjmenovat ještě Ilka Parašiče, cestáře. Viz. pozn. č. 74; archiv D. Lupeje, Dotazník pro vydání osvědčení o soudní rehabilitaci z 9.11. 1992.

⁸² Bylo to 3. června 1940.

⁸³ (ukr.) *Волосянка* – Volosjanka, obec v údolí řeky Už.

⁸⁴ (ukr.) *Ужок*, (pol.) *Użok*, (maď.) *Uzsok* – podobně jako Volosanka leží v údolí řeky Už, na úpatí Užockého průsmyku.

*Užockém průsmyku.*⁸⁵ *Tam jsme si odpočinuli a potom jsme přešli hranice.*⁸⁶

3.2.1. Zatčení a uvěznění

Jako všichni cizinci, kteří se pokusili překročit sovětské hranice, tak i Rusíni byli okamžitě na hranicích zatčeni jako potenciální špioni a vyslýcháni hlídkami NKVD,⁸⁷ což se setkalo s nesmírným rozčarováním a značným zklamáním mnoha Rusínů, jejichž naivní očekávání byla ostře konfrontována s tvrdou realitou sovětského zacházení s nimi. Šokující chvíle trpkého zklamání, jenž bylo počátkem velké životní tragédie, znamenalo pro mnohé z nich nejenom konec růžových nadějí, ale i života.

„Hned jak jsme přešli hranice, tak nás chytla ruská patrola, stráž. Shromáždili nás na tej louce, jeden šel, vystřelil tři rány a za chvílku přiběhli na koních důstojníci. To byli tzv. enkávédisti. Tak nás vedli do tej Sanky.⁸⁸ Tam nás ubytovali do takovej zděnej malej budovy, vypadala jako nádražní, strážní domek. Třicet chlapů do jedné cimry, žádný postele, uvnitř byly pryčny po jednej straně a na ty pryčny jsme si lehali, jak ryby jsme tam byli. V druhej místnosti zase byly ženský. Tam jsme byli týden. Tak nás zhruba vyšetřovali a za týden jsme maširovali pěšky do Skoljavy.⁸⁹“

Po zadržení hraniční hlídkou většinou následoval základní výslech, který se po převozu do nového sběrného střediska či tranzitní věznic⁹⁰ pokaždé opakoval. Všechna taková zařízení působila na zadržené mladíky velmi odpudivým dojmem. Mnozí se ještě ani nestačili vzpamatovat z hořkého zklamání, které zažili na hranicích při zatčení a už se museli vyrovnávat s tvrdou realitou přečpaných, špinavých a smradlavých cel, které spíše připomínaly temné kobky středověkého dungeonu. Hygiena tam byla pramalá, v cele byly

⁸⁵ (ukr.) *Ужоцький перевал*, (pol.) *Przełęcz Užocka*, (maď.) *Uzsoki-hágo* - Severně od průsmyku se nachází pramen řeky San, jižně pramen řeky Už. V roce 1872 byla přes průsmyk položena strategicky důležitá železnice, spojující Budapešť s východní Haličí (průsmyk ležel na zemské hranici Uher a Haliče v rámci Rakouska-Uherska). Po skončení 1. sv. války se v průsmyku nacházela československo-polská hranice, v roce 1930 byla v průsmyku postavena nová budova československého celního úřadu. Po maďarské anexi Podkarpatské Rusi se v průsmyku nacházela hranice maďarsko-polská. Dva dny po této anexi se 20. března 1939 v průsmyku konala oslava znovuobnovení společné hranice obou těchto států. Viz. obr. č. 12, 13.

⁸⁶ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

⁸⁷ NKVD – *Narodnyj komissariat vnutrennich děl* - Lidový komisariát vnitra, byla tajná policie SSSR v letech 1934 – 1946. Zabývala se vnitřní bezpečností, rozvědkou a kontrarozvědkou. Vznikla z ČEKY - první tajné policie, založené Leninem v roce 1917. Ve 20. letech byla několikrát přejmenována a přetvářena. Po válce byl komisariát přejmenován na → MVD – *Ministěrstvo vnutrennich děl* – Ministerstvo vnitra v letech 1946 – 1954. Souběžně s ním existovalo MGB – *Ministěrstvo gosudarstvennoj bezopasnosti* – Ministerstvo státní bezpečnosti (1946 – 53). Od roku 1954 – 1991 bylo MVD opět přejmenováno na nejznámější KGB – *Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti* – Výbor státní bezpečnosti.

⁸⁸ (ukr.) *Сянки*, (pol.) *Sianki* – Sianky - je vesnice ležící na řece San v dnešní Lvovské oblasti na Ukrajině, nedaleko polských hranic. Po většinu století patřila Polsku (966-1018, 1340-1772, 1918-1939). Po anexi Polska, Sianky připadla 17. září 1939 Sovětskému Svazu. Tehdy to byla první vesnice nacházející se hned za hranicemi, po překročení Užockého průsmyku. Po rozpadu SSSR v roce 1991 se stala součástí Ukrajiny.

⁸⁹ (ukr.) *Сколе*, (pol.) *Skole* – od roku 1940 okresní město ve Lvovské oblasti Ukrajiny. Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

⁹⁰ Dalšími městy se sběrnými středisky či věznicemi byly např. Nádornaja, Stryj, Poltava, Stanislavov (od 1945 Ivanofrankovsk), Lvov apod.

několikapatrové dřevěné pryčny bez slavníků a jeden zaneřádný kbelík na vyměšování, zvaný paraši. Nově příchozím pak nezbylo nic jiného, než spát na holé zemi přímo u smradlavého kýblu, pokud cela byla naprosto přeplněná. Jak vypráví i pan Lupej, na pryčnách leželi vězňové namačkání jeden vedle druhého, a když se chtěl jeden z nich obrátit na druhou stranu, museli to synchronizovaně udělat všichni najednou. Spánek na tvrdých prknech byl velmi nepohodlný a bolestivý. Vězni se nemohli z nedostatku místa ani pohnout, snažili se všemožně nadzvedávat, aby alespoň trochu ulevili svým bokům, zmodralým kloubům a proleženinám.

Jelikož v malé a teď už bývalé polské obci Sianky nefungoval žádný sběrný tábor, jednalo se jen o malý domek s pouhými dvěma místnostmi, které se rychle zaplňovaly zadrženými běženci, snažili se příslušníci hlídek NKVD převážet vězně po krátké době do větších sběrných středisek. Jedno z nich se nacházelo i ve městě Skoljava, kam byl přemístěn i pan Lupej, nejdříve pěšky, potom i vlakem.

„Tak nás vedli a přivedli do jednoho takového malého městečka⁹¹ a tam nás posadili do tych vagonů, do dobytčích vagonů. Mně se potom udělalo špatně, poněvadž jsem vypil hrnek studený vody, bylo strašně teplo, horko. Kluci hlásili, že mi je špatně, tak mě potom ty enkavedisti vzali do osobního vlaku. Tam jsem si lehnul na lavici, a když jsme jeli přes tunel, tak na mě svítily, abych neutekl. A když mi bylo dobře, tak mě potom zase vyhodili zpátky do toho dobytčího vagónu. Tak jsme jeli vlakem, bylo to ráno a odpoledne jsme přišli do toho městečka Skoljava.“⁹² (obr. 1)

3.2.2. Skoljava a výslechy

Po příjezdu následoval obvyklý výslech nově příchozích, ověřování základních životopisných údajů a kontrola dokumentů, které si dotyční vzali sebou do batohů v naději, že jim to usnadní získání dobré práce. Někteří levicově smýšlející jedinci, kteří vlastnili komunistické legitimace, můj děda si např. vzal s sebou komsomolskou legitimaci,⁹³ byli přesvědčení, že pokud se prokáží takovými dokumenty, uvítá je bolševická země s otevřenou náručí. Marná však byla jejich snaha hájit se u výslechu legitimací, která byla pro tupé a nekompromisní úředníky jen cárem papíru s nulovou hodnotou. Naopak se staly předmětem důkazního materiálu, že dotyčný je špion, protože měl dokument v cizím jazyce, kterému nerozuměli. S takovým rozčarováním se pak těžko vyrovnávali.

„Tam nás přivedli do jednej vily, kde nás vyslychali, hned, poprvé. Ptali se na

⁹¹ Podle narátorova sdělení mimo záznam to měl být železniční uzel ve městě Sambor.

⁹² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

⁹³ Komsomol – (**K**omunističeskij **S**ojuz **M**oloděži) – byl Komunistický svaz mládeže, založený v roce 1918. Jednalo se o politickou a výchovnou organizaci sovětské bolševické strany.

všechno. Proč jsi sem šel? Co jsi tam chtěl a tak dále, jako běženci.⁹⁴

Přestože výslechy NKVD byly pro mnohé Rusíny drsnou zkušeností, jen málokdy se stávalo, že by byli zadrženi běženci donuceni k výpovědi pod fyzickým nátlakem vyšetřujících důstojníků, kteří toto privilegium poskytovali převážně domácím vězňům. Ti pak byli někdy izolováni od ostatních zadržovaných, aby nepoznali, že je enkávedisté nutili k přiznání bitím a týráním. I když takové bytí bylo po roce 1939 formálně zakázáno, neznamenalo to, že byl vyšetřovací proces humánnější. Během 20. – 40. let byly stovky tisíc vězňů týrány nikoli přímým bitím nebo fyzickými útoky, ale systematickým psychologickým mučením.⁹⁵ Kromě jiného, mnohým z vyslýchaných Rusínů dělala značné problémy i jazyková bariéra.

„Zeptal se stroze na jméno a příjmení. Tomu jsem rozuměl, i když slovo „familija“ jsem nejdříve pochopil tak, že se mě ptá na rodinu, proto jsem odpověděl: „Mat', sestra i já.“ Ale to jsme si po chvíli dohadování vyjasnili, stejně jako „otčestvo“, což bylo jméno po otci, které se u nás v Podkarpátí nepoužívalo.“⁹⁶

Ačkoli má ruština jako slovanský jazyk blízko k ukrajinštině, ani rusínština není zcela totožná s ukrajinštinou, ke které má nejbližší. Dokonce dnes je považována za nářečí ukrajinštiny, podle jiných se ale jedná o samostatný jazyk. Někteří ze zadržovaných museli využít pomoci svých jazykově vybavenějších kamarádů, kteří znali ruštinu spíše než ze školy ze styku s Rusi žijícími na Podkarpatské Rusi, aby jim tlumočili. Můj děda při výslechu mluvil údajně ukrajinsky, ale pravděpodobně měl na mysli rusínštinu, protože tyto dva jazyky jaksi nerozlišuje, stejně tak jako svoji národnost. Pokládá se za Ukrajince, neboť tento údaj měl napsaný ve všech svých poválečných dokumentech a dodnes i v občanském průkazu. Rusín či Ukrajinec má pro něho stejný význam. Navíc, neměl možnost se naučit ukrajinštinu, byť je velmi totožná, v jeho škole se vyučovalo rusínsky a v rodné obci se pohyboval převážně mezi Rusíny nebo Čechy v řeznictví.

Nudné dny v přečpaných a špinavých celách byly občas zpestřeny, jak jinak, opětovnými výslechy, kde nepříjemný důstojník NKVD neustále kladl stejné otázky do omrzení, aby obdržel zase ty samé odpovědi. Jednoho dne došlo i na mého dědu, který byl k výslechu vybrán podle zvláštního kritéria.

„Ve Skoljavě mě vzali, seděli jsme tam v jedné místnosti na poschodí, já jsem byl hezky oblečen, měl jsem krásný šaty ušitý, a přišel kapitán NKVD, chodil kolem dokola, podíval se na mě a říká: „Chadí!“ Vedl mě po schodech dolů, přes dvůr dozadu, byl tam pěkný dřevěný barák a tam mě vyslýchal celé dopoledne. Dal mi papír a musel jsem

⁹⁴ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

⁹⁵ APPLEBAUM, Anne: *Gulag: Historie*. Praha-Plzeň: Beta Dobrovský – Ševčík, 2004, s. 146.

⁹⁶ KRIČFALUŠÍ, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 59.

sepsat, kde jsem se narodil, jak žije otec, kdo ještě žije, kde pracují sestry a bratři. U všech jsem musel napsat jak se jmenují vesnice, kde bydlí. V Čechách bydlela sestra, nevěděl jsem kde v Čechách, řekl jsem jen, že jsou v Čechách. Polaha,⁹⁷ co byla tamhle v Žibřidicích, kam se provdala. Jenže já jsem nic nenapsal. Nakonec mi nabídl, že mě pošlou zpátky, abych se podíval na tatínka a mladší sestru Julinku, která bydlela tady v Chrasticích a potom ve Štidlech. A chtěli ze mě udělat špiona, že budu chodit přes hranice do Maďarska podávat zprávy. Já jsem řekl: „Já nikam nepudu, tady mě roztrelajtě, no ja nikudá nepřajdu!“ A hučel do mě snad dvě hodiny!, a výsledek byla nula. To, co jsem sepsal, to jsem podepsal, a tak mě propustil.“⁹⁸

Ověřováním základních osobních dat znova a znova, kladením rafinovaných otázek se vyšetřovatelé pídili po nesrovnalostech a snažili se vyslýchaného zahnat do úzkých. V každé nesrovnalosti okamžitě viděli záluďnou snahu něco zatajit. V každém cizinci se snažili odhalit špiona vyslaného maďarskou tajnou službou a donutit ho hrozbami, ale i sliby k přiznání. Pokud měli rusínští uprchlíci maďarské doklady a přitom tvrdili, že jsou z Podkarpatské Rusi, setkali se s ostrou reakcí: „Lžeš, žádná Podkarpatská Rus už není, to je teď Maďarsko. Ty maďarský špión!“ Když tedy kontrovali a řekli, že jsou Čechoslováci, a mnozí se za ně skutečně považovali, nebyla to o nic lepší odpověď: Lžeš, Československo už neexistuje, to je teď Německo, ty německý špión!“⁹⁹ Nové politické uspořádání ve střední Evropě bohužel nijak nepřispívalo k podpoře jejich upřímných odpovědí, okamžitě upadli do podezření z mezinárodní špionáže. Jak je patrné z dědovy výpovědi, i jeho vyšetřovatel se pokusil z něho podobnou taktikou vynutit přiznání vyvoláním zdánlivé důvěry, ale i citovým vydíráním, když mu nabídl návrat domů a špionážní spolupráci. Jeho velkorysou nabídku však děda kategoricky odmítl.

Tato paranoia z cizinců – špiónů zatemňovala mozek mnohým vyšetřovatelům, kteří se chovali jako fanatičtí vykonavatelé bolševické spravedlnosti, naočkovaní nesmiřitelnou nenávistí vůči všem nepřátelům socialistické vlasti. Ať byl člověk vinen nebo ne, byl odsouzen a poslán jako vězeň do sibiřských lágrů, ze kterých by již nevyšel. Aby tak nemohl nikdy promluvit o pravé tváři socialistického ráje, kterou měl možnost poznat na vlastní kůži, jak pracuje bolševický systém a spravedlivá společnost.

Ve Skoljavě vězni nepracovali, dlouhé horké dny se vlekly a zadrženým nezbývalo nic jiného než čekat, jak se vyřeší jejich svízelná situace. Většina z nich si nebyla vědoma žádného provinění, věřili ve svou nevinu a doufali, že se dočkají propuštění. Diskutovali a přemítali o svých možnostech v nejasné budoucnosti, zažívali skutečnou bezmoc a

⁹⁷ Starší sestra Polagie, nar. 1915, v rodině přezdívaná Polaha.

⁹⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011

⁹⁹ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 59-60.

bezpráví. Nyní už definitivně litovali jejich rozhodnutí odejít za lepším životem do zahraničí, neboť těžce snášeli nuzné podmínky v nevábném vězení, špatnou stravu a především všudypřítomné vši. Někteří zcela rezignovali a vysílením ztratili veškerou lidskou důstojnost.

„No a v tej Skoljavy, tam jsme byli 2 měsíce. Dávali nám takovej kulatej chléb z pekárny, menší, velký jak dlaň, na tři chlapy. Udělali jsme si dřevěnou váhu a každému navázili stejně, nesměl mít ani o nehet víc, a jednou denně v poledne nám dávali takovou polívku ubohú. Lidi dostali katary, vši byly, a jaký. Mandavošky¹⁰⁰ dostali, to nás stříhali, víš? Lidi tam umírali. Tam jeden seděl v rohu jako bezdomovec, pochcával se, sral tam, červi takový tam po něm lezli. Potom umřel.“¹⁰¹

Nikdo z těchto mladých naivních mužů zdaleka netušil, že je teprve na počátku cesty svého utrpení a že může být ještě hůř. To, co zažívali tady nebylo ještě nic proti tomu, co všechny čekalo v nedaleké budoucnosti. Tranzitní střediska byla jen takovým předstupněm, řekněme tréninkem na podstatně horší podmínky v pracovních táborech Gulagu,¹⁰² kde se budou muset vypořádat nejenom s krutým sibiřským podnebím, ale i s otrockou prací, které byli ušetřeni ve vězení.

Až do této fáze vnímal můj děda jednotlivé události, které ho zasáhly, poněkud pragmaticky, pobyt ve vězení chápal jako adekvátní trest za nelegální překročení hranic.

„No, co jsem si myslel, nemohl jsem si nic myslet. Jednou mě chytli, tak budeš pykat. Bud' budeš žít nebo nebudeš žít. A řekli nám: „Budeš rabótat', žít budeš, nu jebat' nezachoeš!“ A byla to pravda. Tam se říkalo: „Kdo nerabótaje, nekušaje! Hele, když jednou utečeš do zahraničí, nikdy se nebudeš mít tak, jako doma. I kdyby jsi doma jedla jenom pečený brambory! Tak to máš lepší než v cizině! Kolikrát jsem si, když jsem byl už v lágrách, měl jsem švédskou pilku a řezal jsem stromy, sednul na pařez a vzpomněl jsem si na domov a kolikrát jsem si poplakal. Všechno je za námi.“¹⁰³

3.2.3. Berdičevo

Po dvouměsíčním pobytu ve Skoljavě byl děda převezen do další tranzitní věznice v Berdičevu, jejíž vězeňský systém byl daleko více propracovaný, avšak nuzné podmínky nebyly o nic lepší než v předchozích zařízeních.

---

¹⁰⁰ Z ruštiny: манда – vagína, вошь – veš; mandavošky – muňky.

¹⁰¹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹⁰² GULAG – Glavnoje Upravlenie LAGerej – Hlavní správa nápravně-pracovních táborů. Bylo jedno z oddělení tajné policie Sovětského svazu řídicí a spravující systém koncentračních a pracovních táborů SSSR, který začal být budován za Lenina (1919) a rozšířen za Stalinovy hrůzovlády. Stal se symbolem celého sovětského represivního systému. APPLEBAUM, Anne: *Gulag: Historie*, s. 11.

¹⁰³ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

„Později nás vyzvali a jeli jsme na Ukrajinu do vězení, do Berdičeva,¹⁰⁴ přes tři železný brány. Rozdělovali nás po skupinách, jedni šli sem, druhý šli tam, každý šel jinam. V tej věznici, nás bylo třicet v jedné místnosti, sami zakarpatský. Spali jsme na slamníkách, postele nebyly, ty nám dodali asi za týden, tak jsme spali dva na slamníku. Jeden čuchal moje nohy a já jeho nohy.“¹⁰⁵

Přestože byli zadrženi v této velké věznici rozdělováni do menších skupin, dědovi kamarádi z rodné vesnice zůstali pohromadě v jedné místnosti a mohli se tak vzájemně povzbuzovat v těžkých chvílích nejistoty. Jen jeden z nich, zedník z Užhorodu, byl od nich oddělen již krátce po přechodu hranic v Siankách. Separace jednotlivých skupin přátel či rodin znamenala pro jejich členy velké psychické vypětí. V jeden okamžik ztratili z dohledu své nejbližší, mentální i citovou podporu, která pro ně mnohdy znamenala jedinou vzpruhu, která je udržovala při životě ve společném trápení. Mnozí z nich netušili, že se vidí naposledy v životě. I známý ruský spisovatel Solženicyn¹⁰⁶ popisuje smysl takového jednání ze strany vězeňského systému.

„První hodiny ve vězení mají zatčeného zdrtit tím, že ho naprosto izolují od ostatních vězňů, aby ho žádný z nich nemohl povzbudit, aby on jediný zůstal sám v kleštích systému, udržovaného celým rozvětveným mamutím aparátem.“¹⁰⁷

Solženicin však popisuje situaci při zatčení a následném pobytu ve vězení z pohledu ruských vězňů, jejichž zkušenosti s jednáním příslušných orgánů byly poněkud odlišnější a mnohem strašnější než zážitky zatčených uprchlíků z ciziny. Ruští vězni se navíc museli vyrovnávat i s ponižujícími zdravotními prohlídkami, při nichž se museli svléknout do naha a nechat si prohlédnout doslova všechny otvory v těle, zdali něco neschovávají. Takovým prohlídkám byli zadrženi cizinci ušetřeni, jen jim byly zabaveny příruční zavazadla, která byla důkladně prohledána a cenné nebo nebezpečné předměty, jako nože, břitvy, žiletky, jim byli odňaty. Takto vybrakované batohy byly vězňům vráceny pokaždé, když je převáželi transporty do další věznice nebo do pracovních táborů.

---

¹⁰⁴ (ukr.) *Бердичів*, (rus.) *Бердичев* – znám také jako Berdyčiv, Berdyčev i Berdičev, historické město na střední Ukrajině, v Žytomyrské oblasti. Ve městě se nachází bohatá barokní architektura. V kostele sv. Barbory se roku 1850 oženil francouzský spisovatel Honoré de Balzac se šlechticnou Ewelinou Haňskou.

¹⁰⁵ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹⁰⁶ Alexandr Isajevič Solženicyn (1918-2008) byl ruský filozof, spisovatel a publicista, sloužil v Rudé armádě, v roce 1945 v dopise příteli napsal špatně skrytou kritiku Stalina a záhy byl zatčen a uvězněn do několika pracovních táborů, např. v Moskvě či Karagandě. Celkem strávil 8 let v táborech, propuštěn byl v roce 1953, následně tři roky strávil ještě ve vyhnanství v Kazachstánu. Po rehabilitaci v roce 1957 se vrátil do středního Ruska a pracoval jako učitel. Pak začal sepsávat své zkušenosti z Gulagu jako mnoho dalších propuštěných vězňů. Jedinečný byl v tom, že jeho první práce vyšla tiskem již na poč. 60. let, kdy byl Chruščov ještě u moci. Nejznámější je jeho román *Jeden den Ivana Denisoviče*, publikovaný v roce 1962, nebo rozsáhlé dílo *Souostroví GULAG I-III.*, vydaný v zahraničí v letech 1973 -75. Oficiálně v Rusku až po pádu komunismu v roce 1990.

¹⁰⁷ APPLEBAUM, A.: *Gulag: Historie*, s. 139, pozn. č. 40, s. 513 - Úryvek z knihy Solženicyn, *V kruhu prvním*, sv. II., s. 304.

3.2.4. Starobělsk

Opět po dvou měsících strávených v berdičevské věznici čekal dědu další transport, tentokrát do poslední věznice před odjezdem na Sibiř, která byla zbudována ve Starobělsku¹⁰⁸ a fungovala teprve několik měsíců jako distribuční středisko. Zde se zadržení cizinci konečně dočkali rozuzlení svého osudu - rozsudku po mnoha měsících útrap v bolševickém vězení. Pak byli transportováni do různých koutů širé sibiřské pustiny.

„Tak jsme tam vydrželi 2 měsíce. Za dva měsíce nás vezli do Starobilska k Černému moři. Napakovali nás mezi koleje než přišel vlak a šup do dobytčího vagonu. Vždycky nás počítali „adín, dva, tri, čtyře“ atd., museli mít přesný počet, jestli nikdo neutekl. Ve Starobilsku nás dali do velkého kláštera. Všechny ty kostely, který tam byly, dal pan Lenin zlikvidovat. V kostele udělali věznici, kde byly třípatrové pryčny a za oltář jsme chodili kadit. Nejdříve jsme byli ubytováni v takový krásný zděný budově. Tam jsme byli asi týden, my všichni, kteří jsme přešli hranice, akorát ten zedník s náma nebyl. Toho dali pryč hned. Až potom nás přemístili do toho kostela. Spali jsme na dolní pryčně, s jednou dekou jsme se šest chlapů přikrývalo, s jednou dekou! Jinak holý prkna. Nad námi byli Poláci. Tam bylo hodně Poláků. Tak jsme tam vydrželi dva měsíce.“¹⁰⁹

Po rozdělení Polska mezi tehdy ještě spřátelené Německo a Sovětský svaz, byli nepohodlní Poláci zatýkáni a převáženi do sovětských vězeňských stanovišť. Především byla likvidována polská inteligence a vojenská elita, tak jako dříve ta ruská. Dnes už je dostatečně znám katyňský masakr¹¹⁰ a kdo byl za něho zodpovědný.

Podobně jako pan Lupej, popisuje vnitřní provizorní uspořádání kláštera i Michal Kričfaluši, jenž přijel do Starobělska asi o měsíc dříve než on.

„Naši kolonu zavedli přímo do kostela. Byl to obrovský klášter, jaký jsem ještě v životě neviděl. Když jsme stáli před ním, volali nás dovnitř po skupinách. Celý prostor chrámové lodi byl vyplněn třípatrovými palandami, nalepenými těsně k sobě jen úzkými uličkami. Strážní nám přikazovali, kolik lidí se má kam rozmístit. Já a Ivan¹¹¹ jsme dostali místo na třetím poschodí v blízkosti oltáře na pravé straně. Místo bylo výhodné, protože jsme tu byli poněkud odděleni od hlavního provozu. Těžko uvěřit, ale v přízemí chrámové lodi bylo 5 tisíc vězňů. Uprostřed stály dokonce i čtyřposchod'ové palandy. Mezi řadami

¹⁰⁸ (ukr.) *Старобільськ*, (rus.) *Старобельск*, – znám také jako Starobělsk, město na východě Ukrajiny, v Lučanské oblasti. V letech 1939-40 zde vybudován tábor z pravoslavného kostela, především pro polské vězně. Starobělsk byl jedním ze tří míst hromadných poprav polských důstojníků, dalšími byly Katyně a Ostaškov.

¹⁰⁹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹¹⁰ Přibližně bylo v roce 1940 povražďeno kolem 25 tisíc polských mužů sovětskou NKVD. (asi 15 000 důstojníků a 10 000 příslušníků z řad inteligence).

¹¹¹ Ivan Kričfaluši, jeho bratranec.

*paland bylo úplné bludiště. Když se dva kamarádi rozdělili, bylo těžké, aby se vzájemně našli. ...Palandy byly nad sebou asi po dvou metrech, jediné přízemní byla asi třicet centimetrů nad podlahou. ...Třetí poschodí paland mělo tu výhodu, že pokud stály u zdi, kde bylo okno, dalo se větrat. Přinejhorším i vyražením skla. Okna byla složena z barevných skel, měla asi vysokou uměleckou hodnotu, ale byla už žalostně poničena. Tady se na uměleckou hodnotu nedbalo. Vznikaly nenahraditelné škody. V sakristii byly zřízeny latríny. Bylo tam naštěstí dost prostoru a co je nejdůležitější, protékala tam neustále voda, která odnášela pryč výkaly. Kapacitně byla sakristie-latrína vypočítána správně. Nikdy tam nevznikla fronta nebo tlačence.*¹¹²

Z obou popisů je patrné, že ubytovací kapacity byly vzhledem k dispozici kostela sice dosti stísněné, vzduch těžce dýchatelný, avšak hygienické podmínky působily snesitelnějším dojmem než tomu bylo v předchozích věznicích. Devastace sakrálních staveb stalinským režimem byla průvodním znakem, typickým pro totalitní systém i v naší zemi, stejně tak, jako potlačování náboženské víry jakékoli konfese.

Ačkoli Starobělsk leží přibližně 500 km od černomořského pobřeží, většina Rusínů zmiňovala, že se nachází právě u Černého moře.

*„Seznámili jsme se s krajany ze sousedních obcí, dvěma Dovahniči ze Zolotarjova a Miškou Krasilincem z Drahoва. Teprve od nich jsme se dozvěděli, že se nacházíme v Starobělsku. Nevěděl jsem, kde to přesně je, ale podle nápisu, který jsem viděl z vlaku, jsem soudil, že jsme v Chersonské oblasti.*¹¹³

Tento zjevný omyl byl zřejmě způsoben tím, že vězni byli převáženi po železnici podél pobřeží Černého moře přes Nikolajev – Cherson – Zaporozje – Starobělsk. Většina hovořila o tom, že pociťovali závan slaného vzduchu. Vnímání vzdálenosti v uzavřených dobytčích vagoněch byla dosti zkreslená, protože vagony měly jen malé postraní průzory, ze kterých vězni viděli pramálo.

V tomto klášterním komplexu se můj děda dočkal určitého zpestření v únavném stereotypu vězeňského života, kde se na vycházku chodilo jen jednou týdně na půl hodiny.

„Ve Skoljavě ani v Berdičevě jsme nepracovali, jen jsme seděli, přemýšleli a hlavně honili vši. Ani to nešlo pracovat, poněvadž v Berdičevě jsme byli ve veliké věznici, tři metry vysoký zdi, jen nás pouštěli na procházku na dvorek. Ale ve Starobilsku nás jednou vyzvali, abychom šli jenom my zakarpatský, ostatní nebrali, Polákok nebrali, na nádraží dělat koleje a pokládat pražce. Tam nám dávali i oběd, byl to dobrej oběd, civilní. Večer nás zas přivezli zpátky do kláštera, do toho kostela. Vydrželi jsme tam až do zimy. Když už byla

---

¹¹² KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 106.

¹¹³ Tamtéž, s. 106.

*zima a mrzlo, tak nás opět připravili, stovky do obyčejného vlaku, do dobytčích vagónů a vyvezli nás na Sibiř.*¹¹⁴

Než však došlo k transportu do pracovních táborů v zapadlých končinách za Polárním kruhem, musel nejdříve absolvovat rutinní proceduru, vyslechnutí rozsudku.

3.2.5. Rozsudek

Sovětský represivní systém se plně etabloval ve dvacátých letech. Pryč byly doby, kdy sovětská vláda sbírala lidi na ulicích, aby je uvrhla do vězení bez jakéhokoli důvodu nebo vysvětlení. Nyní probíhala zatčení, vyšetřování a soudy, padaly rozsudky, byť byly „zločiny“, pro které byli lidé zatýkáni, souzeni a odsuzováni jakkoli nesmyslné, a procesy, jimiž byli lidé vyšetřováni a odsuzováni jakkoli absurdní. Sovětský systém táborů měl jistou jedinečnost. Vězňové do něj většinou vcházeli zákonnou cestou, i když ne vždy řádnou soudní cestou. Židy v nacisty okupované Evropě nikdo nestavěl před soud ani neodsuzoval, ale vězni v sovětských táborech, alespoň naprostá většina z nich, byli vyšetřováni (byť zběžně), souzeni (byť fraškovitě) a shledáni vinnými (i kdyby to mělo trvat jen minutu). Odsouzení, která se odehrávala v zákonných mezích, byla nepochybně součástí motivace lidí, pracujících v tajných službách, i dozorců a úředníků, kteří posléze kontrolovali život vězňů v táborech.¹¹⁵

Vězňové se většinou dozvídali své rozsudky bez jakéhokoli předchozího upozornění, ale především bez řádného soudu, kde by se mohli hájit. Jednoho dne byli prostě vyzváni dozorcem, který je dovedl do kanceláře, kde jim nerudný úředník stroze oznámil, resp. přečetl konečný rozsudek.

„Odsoudili nás na tři roky a řekli nám, „poručájet tri góda rabóčevo tábora, raspíšiš - neraspíšiš, búdeťm súdit' dal.“¹¹⁶ Kdo přešel s pistolí nebo s granátem, tak dostal pět roků.“¹¹⁷

Drtivá většina Rusínů však zbraně neměla, když se rozhodli odejít do SSSR, maximálně kapesní nožičky či menší nože na krájení chleba nebo špeku, který si s sebou vzali jako skromnou svačinu na přechod hranic. Vždyť šli přeci vstříc bohaté matičce zemi, která jim měla zaručit blahobyt, o kterém tolik slyšeli, a o kterém se jim ani nesnilo.

„Bachař nás odvedl ve skupině asi patnácti lidí do kanceláře v budově velitelství. Jeden po druhém jsme byli předvoláni ke stolu, za kterým seděl enkávedista studeného úředního vzhledu. Každému přečetl ortel, který vynesl tříčlenný tribunál, s nímž jsme

¹¹⁴ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹¹⁵ APPLEBAUM, Anne: *Gulag: Historie*, s. 129.

¹¹⁶ Ruský: поручать три года рабочево тábора, распíšеш - нераспíšеш, бúdeťм судить даль - ukládám tři roky pracovního tábora, podepíšeš - nepodepíšeš, budu soudit dál.

¹¹⁷ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

neměli možnost se seznámit. Mně i Ivanovi sdělil, že jsme odsouzeni každý na tři roky. Vyjel jsem na něj zlostně: „Za co mi dáváte tři roky?“ „Já vám nic nedávám. Já vám jen oznamuji rozhodnutí trojky. Tady mi to podepište!“ Přistrčil mi papír s rozsudkem. Chtělo se mi odmítnout podpis, ale usoudil jsem, že bych si nepomohl, spíš naopak, mohli mi napařit dvakrát tolik. Rukou, která se mi třásla rozčilením, jsem na papír načmáral své jméno. Zlostí se mi dělaly mžitky před očima. ...Co mě to proboha napadlo utíkat do Ruska? A ještě jsem k tomu přemlouval kamarády!”¹¹⁸

Tříletý trest pracovního tábora byl nejkratším možným trestem sovětského právního systému.¹¹⁹ Všichni běženci, kteří překročili hranice do SSSR byli odsouzeni na tři roky za ilegální přechod hranic legendární „trojkou“, kterou žádný z odsouzených nikdy neviděl. Pokud s tímto rozsudkem nesouhlasili, hrozil jim daleko vyšší trest. Odsouzeným nezbyvalo tedy nic jiného než souhlasit s rozsudkem a podepsat ho. S porovnáním s nejvyšším trestem 25 let, které dostávali pro bolševiky obzvláště nebezpeční političtí vězni, se zdál tříletý trest celkem snesitelnou dobou. Nicméně, pro mnohé byla i takto krátká doba v podstatě rozsudkem smrti, neboť kruté podmínky v sibiřských lágrech, těžká práce, nedostatečná strava, chlad a mráz, dokázaly udolat k smrti už tak oslabené jedince za pár měsíců, ale i týdnů. Mnozí cizinci včetně Rusínů vnímali i takto krátký trest za absolutně nespravedlivý, neboť si nebyli vědomi jakéhokoli provinění. Pociťovali obrovskou frustraci z bezmoci, z beznaděje, která je obklopovala v bezvýchodné situaci. Chápali to jako velkou křivdu, nespravedlnost či fatální omyl, jímž se na nich bolševický systém dopustil.

3.2.6. Transport do pracovního tábora

V internačních táborech strávili zadržení v průměru 4 až 6 měsíců.¹²⁰ Po oznámení rozsudku následovala strastiplná cesta do trestně-pracovních táborů v dobytčích vagoncích, auty, ale i loděmi, pokud byli odsouzenci přepravováni do vzdálených východních končin za Uralem, kde byla doprava možná jen po moři.

Vězni ze Starobělska byli přepravováni především v dřevěných dobytčích vagoncích. Vězeňská eskorta dopravila vězně na nádraží, kde je rozdělili podle jmen do

¹¹⁸ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 116-117.

¹¹⁹ Vězni byli nejčastěji odsuzováni podle § 58, jehož odstavce byly napsány tak všeobecně, že se daly našroubovat na jakoukoli činnost běžného života. Např.: a) *sociálně nebezpečné elementy*, b) *členové rodiny zrádce vlasti*, c) *společensky škodlivé elementy*, d) *protisovětská agitace*, e) *protisovětská propaganda*, f) *znevážení, pomlouvání sovětské vlády*, g) *chvála západní techniky*, h) *chvála západního způsobu života*, ch) *podezření ze špionáže*, i) *sionisté a členové izraelské internacionály*, j) *členové rodiny nepřítelů národa*, k) *proamerická agitace*. MALOUMIAN, Armand: *Synové Gulagu*. Praha: Konsultace, 1985, s. 156.

¹²⁰ Někteří vězni strávili ve věznicích až 8 měsíců než si vyslechli rozsudek. Zpravidla však internační doba nepřekročila 1 rok.

skupin o 30 až 40 mužích. Takto velké skupiny pak doslova natlačili do jednotlivých vagonů, které se staly místem dalšího utrpení, které mnozí oslabení a nemocní vězni nepřežili. Dědův transport byl o to horší, že se uskutečnil v zimním období, a to v prosinci roku 1940.

„Po rozsudku, akorát na katolický svátky, na štědrý den nás napakovali do vagonu, třicet chlapů do jednoho vagonu! A tak jsme jeli na Sibiř, měsíc! Byla tíseň, hlad. Chléb nám dávali jen jeden na celý vagon, jeden velký chleba jako lavór. Byl zmrzlý na kost, tak jsme vyrvali kus železa a naporcovali chleba. Když jsem ho kousal, tak mi krev šla ze zubů! Voda nebyla, poněvadž mrzlo až to praskalo, tak nám dali vždycky kýbl sněhu na celý vagon, třicet chlapů. Pečka¹²¹ ze začátku hořela dobře. To byly kulatý kamínka uprostřed vagonu, hodně čoudily. Všechno jsme spálili, aj ty pryčny, na kterých jsme leželi, i to jsme spálili. Když jsme za ten měsíc dojeli na Sibiř do Čibiu,¹²² tak jsme byli černí jak kominíci od toho dýmu.¹²³

Všudypřítomný hlad a zima byly pro mého dědu největším utrpením, stejně tak jako pro většinu jeho souputníků. Problémy s konzumací skromné potrawy ještě umocňoval třesutý mráz, který zalézal vězňům nekompromisně pod kůži a nutil vězně k určité improvizaci, aby mohli naplnit své věčně hladové žaludky. O spravedlivé dělení jídla mezi osazenstvem vagonu se zpravidla staral tzv. stařešina. Býval to člověk, který si vydobyl určitý druh autority mezi vězni již ve vězení, anebo to byl prostě ten nejstarší. Měl právo ležet na spodní pryčně poblíž kamen a rozdělovat přídělý jídla, které nebyly pravidelné. Stávalo se celkem běžně, že věžňové nedostali najíst i dva dny. Jednotlivé stanice začínaly být daleko od sebe, jak se transport přibližoval k polárnímu kruhu. Když vlak zastavil na nádraží, zřízcenci otevřeli vagony a do každého dali pár kusů chleba nebo sucharů, vodu nebo ryby.

„Ráno jsme se probudili ve Vorošilovgradě. Tady jsme dostali k jídlu ťulku, drobné ryby všech druhů, jedly se i s vnitřnostmi. Vymačkali jsme si je na chleba jako pomazánku. Nic dobrého to nebylo. Do kotlíků a plechovek jsme vyfasovali teplou vodu a do velkého vědra pro celý vagon studenou. Pro malou i velkou potřebu sloužil okrouhlý otvor v podlaze. Každý se do něj za jízdy pořádně netrefil, zvláště v noci, takže jeho okolí bylo značně zaneřáděno a nečistotu nebylo čím odstranit. Při mizerném žrádлу, které jsme dostávali, byly střevní potíže naším častým údělem“¹²⁴

¹²¹ (rus.) пэчка - kamna

¹²² Čibiu, (rus.) Чибью - byla osada ležící na stejnojmenné říčce, přítoku Uchty, která se vlévala do řeky Pečory v předuralské oblasti, v autonomní republice Komi. Obec byla založena v roce 1929, o deset let později byla přejmenována na pracovní osadu Uchta a v roce 1943 získala statut města. (obr. 2)

¹²³ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹²⁴ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 120.

Pan Kričfaluši byl přepravován na Sibiř v polovině listopadu, čili o měsíc a půl dříve, než můj děda. Proto takové problémy se zmrzlou potravou neměl, i když se zima rychle přibližovala. V létě se zase museli vězni vyrovnávat s velkým horkem a nedostatkem vody. Když pak dostali k jídlu slanečky a žádnou vodu, trpěli bolestmi žaludku a ještě větší žízní.

S jídlem dostávali do vagonu i topivo, které bylo ale nedostatečné a vězni ho brzy spálili. Pokud se chtěli trochu zahřát, nezbývalo jim nic jiného než začít lámat pryčny a pálit je. Ty se začaly postupně vyprazdňovat, když někdo vysílením onemocněl a zemřel, anebo když byli jednotlivci po malých skupinkách vysazováni v jednotlivých stanicích a rozváženi do místa určení – lágru.

V dědově vagonu kupodivu nikdo nezemřel, ale podařilo se prý jednomu Polákovi utéci, když rozebral podlahu. Tato informace se mi zdá nepravděpodobná, neboť utéci z vagonu bylo téměř nemožné. Vagony se zamykaly a na každé stanici se přísně kontrolovaly všechny stěny, včetně střechy a podlahy. Nakonec se po měsíci úmorné cesty dočkal i můj děda a vysazen byl v osadě Čibiu. Po prožitých útrapách v transportu v mrazivých podmínkách teprve nyní vyjadřuje svoji lítost z překročení hranic do SSSR.

„To jsme se nemyli měsíc, voda nebyla, život byl těžkej, život byl pod psa. Tak každý vzpomínal na svojí domovinu, že to neměli dělat, neměli nikam utíkat. Jsem říkal, „Všude dobře, doma nejlepší, ať to bude tak nebo onak.“¹²⁵

3.3. V Gulagu

Podle nejpřesnějších dosavadních čísel bylo v říši Gulagu v letech 1929 – 1953 celkem 476 táborových komplexů. Je to však zavádějící číslo. Ve skutečnosti každý z táborových komplexů obsahoval desítky či dokonce stovky menších táborů. Tyto menší tábory – *lagpunkty* – dosud nikdo nespočítal a možná to ani není možné, protože některé byly dočasné, jiné trvalé, a některé v různých dobách oficiálně patřily pod různé tábory. Nedá se toho moc říci ani o zvycích a praxi, které se dodržovaly v každém jednotlivém lagpunktu. I v době, kdy systém ovládal Lavrentij Berija,¹²⁶ a ta fakticky trvala od roku 1939 do Stalinovy smrti v roce 1953, se životní a pracovní podmínky v Gulagu rok od roku a místo od místa nesmírně měnily, a to i v jednom a tomtéž táborovém komplexu.¹²⁷

---

¹²⁵ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹²⁶ Lavrentij Pavlovič Berija (1899 – 1953) jeden z vykonavatelů Stalinových čistek ve 30. letech. V srpnu 1938 jej Stalin jmenoval mužem číslo 2 v NKVD a 25. listopadu 1938 postoupil ještě výš, stal se lidovým komisařem vnitra. Z pozice šéfa vnitra pak řídil čistky i ve 40. letech. Po Stalinově smrti neustál souboj s Chruščovem o moc a byl za podíl na Stalinových zločinech a za zločiny vlastní odsouzen k smrti a popraven.

¹²⁷ APPLEBAUM, Anne: *Gulag: Historie*, s. 179.

Podél řeky Pečora a později budované železnice Kotlas – Vorkuta vzniklo mnoho táborů Gulagu. V roce 1929 skončila v Čibiu výzkumná expedice, která měla za úkol prozkoumat tuto pustou divočinu a její nerostné bohatství za účelem zbudování vůbec prvních pracovních táborů v autonomní republice Komi, na severovýchodě evropské části Sovětského svazu. Expedice, skládající se ze 125 lidí, převážně politických vězňů, specializovaných přesídlenců, vyhnanců, námezdních dělníků a dozorců, vyrazila v červenci severní cestou z Archandělska po moři a dále proti proudu řeky Pečory a jejích přítoků, až dorazili po sedmi týdnech do místa zvané Čibiu. V době příjezdu expedice nabízela osada pramalé hmotné zajištění, nacházely se tam pouze dvě dřevěné chatrče, a vězni museli bydlet ve stanech, než se podařilo zbudovat několik dřevěných ubikací. Na podzim začali přijíždět další vězeňské konvoje a zanedlouho zde začal vznikat celý komplex táborů nucených prací, na jehož základech později vzniklo dnes průmyslové město Uchta.¹²⁸ (obr. 2) Není to město nijak jedinečné. Republika Komi se později vyznačovala hustou sítí nápravně-pracovních táborů, na jejichž základě vznikala pak města. Vězni v podstatě navrhovali a stavěli všechna větší města v Komi, nejen Uchtu, ale i Syktyvkar, Pečoru, Vorkutu a Intu. Postavili silnice, železnici a také veškerou průmyslovou infrastrukturu.

V názvech táborových komplexů se časem odrážel jejich zeměpisný původ. Když se vrátíme k Uchtinské expedici (obr. 2), již v roce 1931 byla přejmenována na Uchtinko-pečorský tábor nápravné práce, neboli Uchtpečlag (obr. 2). Koncem desetiletí už to vůbec nebyl jen jeden tábor, ale tvořil celou síť táborů, celkem nejméně dvacet, jako např.: Uchtpečlag a Uchtižemlag (ropa a uhlí), Ustvymlag (dřevorubectví), Vorkuta a Inta (dolování uhlí), a Sevželdorlag (železnice).¹²⁹

„V Čibiu nás vyhodili z vagónů, čekali jsme mezi kolejema, přišla auta, posadili nás do nich po dvou řadách, sedli jsme si mezi nohy za sebou. Když ten gazík jel, tak nás hlídali strážný, ty „strelke“,¹³⁰ jeden si sedl na korbu a druhý tam dozadu, aby nikdo neutekl. A tak jsme jeli asi sto kilometrů dál, v tej zimě, mrazu. A přišli jsme do toho lagpunktu,¹³¹ já nevím, jak se to jmenovalo, byly tam takový dřevěný baráky, elektrika tam svítila, jo.“¹³²

Můj děda tedy nezůstal v Čibiu, ale byl přepraven ještě do jiného tábora v otevřeném voze a pod přísným dozorem. Vysílení vězni, navíc v třeskutém mrazu, rozhodně neměli v úmyslu utíkat, nevěděli přesně, co je čeká, naopak se těšili, že konečně

¹²⁸ APPLEBAUM, Anne: *Gulag: Historie*, s. 96.

¹²⁹ APPLEBAUM, Anne: *Gulag: Historie*, s. 98.

¹³⁰ Z ruštiny: стрелок – střelec.

¹³¹ Lagpunkt – nejmenší součást tábora.

¹³² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

vystoupí z přeplněného a špinavého vagonu a dostanou se do snesitelnějších podmínek některého z mnoha menších táborů, které se označovaly pouze podle čísel, nikoli podle jmen.¹³³

Ještě musím poznamenat, že děda již se svými kamarády z rodné vesnice nebyl. Viděli se pospolu naposledy ve Starobělsku a poté byl každý rozeslán jinam, ale stále se jednalo o lagpunkty v republice Komi, kolem železniční trati Kotlas – Vorkuta.

Eskorta dopravila vězně do tábora, jenž patřil zřejmě k větším a tudíž k podstatně vybavenějším místům pro nucenou práci. Elektřinou byly opatřeny tábory, které fungovaly již několik let a mezitím se rozrostly do menších městeček. Často se však stávalo, že si vězni museli tábor nejdříve zbudovat, pokud přijeli na odlehlé pusté místo, kde už byl připraven základní stavební materiál pro stavbu primitivních dřevěných obydlí.

Svědectví o tom, jak vypadalo samotné Čibiu v roce 1940, tedy 11 let po svém založení, a které bylo jednou ze zastávek na tisíc km dlouhé železnici z Kotlasu do Vorkuty, vypráví Michal Kričfaluši, který však nevystoupil v této stanici, nýbrž jeho bratranec Ivan. Sám pak pokračoval až do předposlední stanice před Vorkutou.

„V Čibiu byla železniční stanice na kraji města. Bylo vidět, že jsou zde čtyřpatrové domy s elektrickým osvětlením, že je to jakési město. Za celou dobu emigrace v Sovětském svazu jsem dosud viděl kromě starobělského kostela jen jakési mizerné chatrče u nádraží a teď poprvé jsem spatřil zděné čtyřposchodové domy, v nichž se svítilo elektřinou. Vypadaly docela obstojně. Bylo to nově postavené městečko.

Už když jsme přijížděli do Čibiu všiml jsem si, že se změnila i příroda. Stromy byly menší, les řidší. Už od Kotlasu jsem pozoroval, že na stanicích, na nichž jsme zastavovali nebo kterými jsme projížděli, jsou obvykle dva baráky. Jeden nejspíš pro personál, druhý jako sklad. A nic víc.“¹³⁴

Po vyčerpávající cestě se konečně vězni dočkali příjemnějšího prostředí, kde absolvovali základní hygienické ošetření, a dvoudenní až týdenní odpočinek, během něhož se ubytovali, obdrželi základní pracovní oděv, byli zařazeni do pracovní kategorie a trochu se porozhlédli po táboře. Na přelomu 30. a 40. let se slabí věžňové už nestříleli jako dříve v nějakých odlehlých táborech, ale šli na nějakou dobu do „karantény“, jednak kvůli zajištění, aby nešířili nemoci, které přivezli, a jednak aby se „vykrmili“, zlepšili si zdraví po dlouhých měsících ve vězení a hrůzoplňném cestování.¹³⁵

„Tak nás ubytovali v takovém velikém sále, ošetřili nás, dali nám tam nějaký jídlo a

¹³³ Děda prošel celkem třemi tábory, které se nacházely v tzv. Uchtižemlagu, neboli v Uchto-ižemském komplexu ITL NKVD. Viz: VA-CR Trnava, Kmenový list č. 7 R, č. listu 16.

¹³⁴ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 128.

¹³⁵ APPLEBAUM, Anne: *Gulag: Historie*, s. 174.

byli jsme tam dva dni. Hned druhý den jsme šli v lágru do bání,¹³⁶ to je taková baňa s teplou vodou, ale to bylo pěkný. Každý týden jsme pak chodili do bání, šaty ze sebe sundali, dali ti je do páry na odvšivení, ale vši moc v lágru nebyly, ale štěnice byly. To máš tak.¹³⁷

Pravidelné koupele byly příjemným zpestřením pro každého vězně. Kromě koupelí jim obsluha v prádelně odvšivila a vyprala ošacení, které ze sebe nesundali již řadu měsíců. K tomu pak vyfasovali i lágerní oděv, který byl dosti chatrný, většinou zděděný po zemřelých vězňích.

„Ne, svoje [věci] jsme si nechali. A to mně ještě z toho něco žulici¹³⁸ ukradli, boty takový krásný žlutý, klobouk, košili, kalhoty krásný, jenom zůstalo to, co jsem měl na sobě. Ten kabát krásnej a kalhoty ukradli. Až později jsme dostali na zimu bušlat,¹³⁹ prošívaný vatovaný pracovní kalhoty, poněvadž jsme chodili ven do lesa a čepice ušanky.¹⁴⁰

3.3.1. Žulici

Skuteční zločinci byli postrachem všech vězňů, převážně těch politických z řad inteligence, na nichž si primitivní individua vybíjeli své sadistické choutky. Udržovali mezi sebou přísnou hierarchii a vytvořili si svůj vlastní organizovaný systém, jakýsi zločinecký kodex, podle kterého se řídili, nikoli podle táborových nařízení. Pokud se vězňům podařilo s nimi dobře vycházet, mohl se dotýčný dočkat snesitelnějších životních podmínek, neboť kriminální mafiánské prsty sahaly až k vedoucím složkám tábora.

„Kriminálníci jsou v lágrech privilegovaná sorta. Všichni se jich bojí. I bachaři. Nehledě na to, že vrah nebo zloděj je z hlediska sovětské spravedlnosti mnohem menší provinilec než Polák nebo Rusín, kterého zavřeli pro nedovolený přechod hranic. Proto jsou žulici i tady šlechta.¹⁴¹

I pan Lupej neunikl jejich pozornosti. I v dalších táborech, kterými prošel, se s nimi střetl. Jejich všetečné a nenechavé ruce odcizili vše, co by se dalo sníst, zpeněžit nebo vyměnit. Nezastavili se před ničím. Pro malý kousek chleba byli schopní zabít kohokoli, lidský život zde neměl žádnou hodnotu. Navíc zpravidla nepracovali.

„Já jsem se jich nebál, ale jednou mě nahnali strach žulici, když mě chytli na záchodě a chtěli ze mě stáhnout to pěkný sako, a ukradli mi tam pověšený kalhoty. Tak

¹³⁶ Baňa – ruská parní lázeň, většinou obsluhovaná Asiaty, především Číňany a Japonci.

¹³⁷ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹³⁸ V táborovém slangu – žuliky, žulici – zloději, kriminálníci, zločinci. Byli v lágrech i věznicích privilegovaná sorta. Jiné termíny byly – urka, blatnoj, které uvádí: APPLEBAUM, A.: *Gulag*, s. 562.

¹³⁹ Bušlat - svrchní vatovaný kabátek.

¹⁴⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011 a 30.9. 2011.

¹⁴¹ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 139.

*jsem křičel, volal o pomoc těch strážníků, který pak přiběhli a osvobodili mě. Jinak by ze mě stáhli snad všechno. To byli žulíci, který nedělali a jenom kradli.*¹⁴²

Kvůli dalšímu incidentu se žulíky, skončil můj příbuzný v trestné izolaci, která se nacházela mimo zónu, za plotem. Většinou to byly jediné zděné budovy v lágru. Když tábor zanikl, zbyly po něm jen tyto korekce. Vězeň tam byl umíst'ován na noc po práci.

*„Jednou se mi stalo, když jsem fasoval botínky, takový rezínový,¹⁴³ který jsem si dal pod hlavu a žulik mi je v noci ukradl. A ráno do práce mi říkaj: „Daváj na rabótu!“ Já jsem se posadil na pryčně, nohy mi vysely a přišel komendant: „Počemú nějdeš na rabótu?“ Já povídám: „U mňa botínky nět, svalovali.“ „Co? Ty prodal, job tvoju mať!“ Já jsem odporoval, ale oni pořád: „Nět, ty prodal!“ a hotovo. Tak mi dali za to pět sutek.¹⁴⁴ I když já jsem ty holínky neprodal, mně je ukradli z pod hlavy. Dostal jsem pět sutek, to je pět dní. A když jsem přišel z práce, tak za tou zónou byl z kulatiny udělaný takový bunkr, říkali tomu za katr jako do basy, byly tam udělaný pryčny z kulatiny, jak jsi přišla, tak sis tam lehla, pěst pod hlavu a musela tam být až do rána. To byl trest pět sutek. Nikdo to tam nehlídal, protože to bylo za zónou, ty dveře z kulatiny zamkli a ráno tě přišli pustit a jdeš na práci. A ty boty jsem musel vyfasovat jiný.*¹⁴⁵

3.3.2. Pracovní činnost

Zajímavé je narátorovo vyprávění o pobytu v gulagu, kde se samozřejmě nevyhnul nejčastěji vykonávané činnosti, a to kácení stromů v lese, která patřila k těm fyzicky nejnáročnějším a všichni nováčci ji museli absolvovat. Byla to velká dřina a normy tak nadsazené, že je člověk, který přišel z několikaměsíčního vězení, kde mu změkly svaly, nemohl splnit, i kdyby se postavil na hlavu. Proto se jí snažili vězňové vyhnout, pokud mohli, jenomže vydobýt si lepší a snazší pracovní pozici mohli vězňové až po několika měsících či letech, pokud přežili.

„Tak nás potom ubytovali po těch místnostech a chodili jsme na práci do lesa. Ráno v 5 hodin „pajd'óm“ budíček,¹⁴⁶ za tmy se ještě chodilo do práce, do lesa nebo na jiný práce, celý den. Tam ti žádný jídlo nenosili, nic. Večer se přišlo, tak ti dali malý sup a kousek chleba, jestli sis nechala nějaký z večera, tím líp, pokud ti ho přes noc neukradli. Schoval jsem si chleba pod hlavu, abych měl na druhý den, ale stejně mi ho v noci ukradli. Potom pěst pod hlavu a v čem jsi přišla, v tom sis lehla. Žádná peřinka, žádný polštář, hovno. Jo, kdo tam nebyl, tak neví, jaký život to byl.“

¹⁴² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

¹⁴³ (rus.) резина (rezína) – guma, резиновый (rezínovij) – gumový.

¹⁴⁴ (rus.) сўтки (sútky) – den a noc, 24 hodin.

¹⁴⁵ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

¹⁴⁶ Správně „pod'jom“ (rus.) под'ём – pod'jom - budíček

V tomto táboře nezůstal děda dlouho, byl přemístěn do dalšího lagpunktu, kde bylo národnostní složení téměř celistvé, převažoval rusínský živel, což znamenalo i určitou mentální vzpruhu. Životní a pracovní podmínky byly o něco snesitelnější, než v prvním táboře. Jeho popis běžného života v tomto lagpunktu ostře kontrastuje s mnoha informacemi, které jsou nám dnes známy z dostupných materiálů či memoárové literatury o podmínkách života v těchto nechvalně proslulých zařízeních sovětského represivního systému.

„Chodili jsme samostatně, bez hlídání dělat do lesa.¹⁴⁷ Váleli jsme stromy, tam byly krásný stromy. Měli jsme švédský pilky. Byli jsme tam ubytovaný v dřevěném baráku, bylo to tam dobrý, i strava byla dobrá.“¹⁴⁸

Běžným útrapám a mizérii života v lágrech a hlavně neustálému hladu se děda paradoxně vyhnul díky zdravotním potížím, které utrpěl po pozření zkažené kaše.

„Co čert nedal, měl jsem pšundu – kaši, to je taková žlutá kaše jako bor, tak jsem si nechal něco do rána a ona přes noc zkysla. Já jsem to snědl a dostal jsem velké bolení břicha, průjem a bylo zle. Došlo to tak daleko, že ze mě aj krev šla a nechtěli mi věřit, prý jsem podfukář. Tak přišel z toho předchozího lagpunktu, kam jsem přišel poprvé, takový zdravotník, šel se mnou za barák, spustil jsem kalhoty a viděl sám, že ze mě jde krev. Tak tomu uvěřil, sbalil sáně a koně, položili mě na sáně a zpátky jsem se vrátil do tej zóny, kam jsme přišli poprvé. Tam byl doktor Ivan Ivánovič, národnosti Ukrajinec, ten mě léčil. Zaplat' pánbůh, že mě vyléčil. Každý den mi dával lžiči medicíny. Byl to dobrý doktor. Měl tam i sestru, která tam ale ošetřovala ještě předtím než tam přišel tenhle doktor. A ona se do mě zakoukala, to víš, já jsem byl stále k světu. Jenže to nešlo. Ona se po mně sháněla a já jí povídám, „Ty jsi svobodná, já jsem zaključonnyj,¹⁴⁹ až nás načapou, tak tě za to zavřou.“ To bylo přísný! Kdepak.“¹⁵⁰

Ač byly pracovní tábory jakkoli kruté, určitá zdravotní péče v nich přeci jen fungovala, i když s velmi omezenými možnostmi. Ošetřovny nebo nemocnice byly zřizovány ve větších táborech a pracovali v nich mnohdy i nekvalifikovaní pracovníci z řad vězňů, kvalifikovaných odborníků bylo málo, buď se rekrutovali opět ze zeků nebo to byli svobodní zaměstnanci.

Po zotavení se děda dostal k fyzicky méně náročné práci, kácení stromů už nevykonával, pomáhal v kuchyni, což byl sen mnoha vězňů, ale taková práce byla vyhrazena jen pro vyvolené, především pro ty, kteří si své již takzvaně odpracovali a

¹⁴⁷ Díky odlehlosti tábora v širé pustině, chodili vězni bez dozoru na práci. Utéci bylo nemožné.

¹⁴⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹⁴⁹ (rus.) заключённый – vězeň, odsouzenec. Často se v dokumentech používala zkratka tohoto slova „z/k“, od které je odvozen další termín pro vězně – Zek. Viz.: APPLEBAUM, A.: *Gulag*, s. 562.

¹⁵⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011 a 30.9. 2011.

přátelé jim k této práci dopomohli.

„Po ošetření a uzdravení jsem pak pomáhal v kuchyni, dříví připravit, naštipat atd. A přibral jsem tam na váze, poněvadž jsem dostával vždycky přilepšený jídlo. Potom mě dali k vozkům, kteří stahovali dříví, klády z lesa. To byli takoví stachanovci.¹⁵¹ Dělal jsem tam tzv. „dněvalného“¹⁵² a fasoval jsem na ně talony na oběd, na chleba. Staral jsem se o čistotu v baráku, aby je žuliky nevykradli. Tam jsem se taky spravil. Byl jsem tam nějaký čas, asi do zimy v čtyřicátom.“¹⁵³

Stahování pokácených kmenů k cestám a lesním průsekům vykonával i pan Kričfaluši ve svém lagpunktu. Říkalo se tomu drylovka, a jak už název napovídá, nejednalo se zrovna o snadnou práci.

„To máte zrovna tak. Když sem přijedeš, zeslabený a umořený vězením, tak s takovým šestimetrovým až osmimetrovým kmenem ani nepohneš. Nadřeš se jako kůň, než se ti ho podaří dotáhnou a navalit na volokuši, což jsou speciální saně s koňským potahem. A když nakrásně všechno s vyplazeným jazykem naložíš, stane se, že kůň, kterého jsi dostal přiděleného, je tak zesláblý, že ten náklad neutáhne.“¹⁵⁴

Pracovní činnost různého fyzického zatížení, od kácení a svážení stromů až po práci v kuchyni, absolvoval děda přibližně půl roku, od příjezdu v lednu roku 1941 až do léta. Pak byl opět přemístěn na jiný lagpunkt.

3.3.3. Strava

Strava se rozdělovala podle pracovních norem, které však byly tak vysoké, že je málokdo dokázal splnit. Při jejich nesplnění se snižovaly i tak naprosto nedostatečné přiděly chleba. Vězňové neboli zekové pod nedostatečnou, nutričně chudou stravou slábli víc a víc, zeslabení nemohli plnit nadhodnocené normy, i kdyby se snažili sebevíc. Pokud se jim nedostalo zdravotního ošetření, neboť táborový lékař měl stanovenou normu, kolik nemocných smí uznat na jednotlivé dny,¹⁵⁵ byli hnáni do práce, kde zemřeli vyčerpáním.

„Strava nebyla nějaká extra, to víš. Tam brambory neexistovaly, všechno kaše, pšonná.¹⁵⁶ To je borová žlutá kaše, ale dobrá. Potom dělali hodně polívky z ryb. Á bylo to

¹⁵¹ Dělník nebo rolník, který překračoval požadovanou pracovní normu. Název pochází ze jména Alexeje Stachanova, horníka, který v srpnu 1935 narubal 102 tuny uhlí místo požadovaných sedmi. Viz: Tamtéž, s. 561.

¹⁵² Dněvalnnyj – v běžném jazyce domovník nebo správce domu. V táboře muž nebo žena, kteří zůstávají v baráku celý den, uklízejí ho a hlídají před zloději. Viz: Tamtéž, s. 559.

¹⁵³ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

¹⁵⁴ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 138.

¹⁵⁵ Zpravidla to bylo jen 20 – 30 % těch, kteří byli skutečně nemocní. RICHTER, Karel: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, Praha: Společnost Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi, 1997, s. 33.

¹⁵⁶ Podle narátora kaše z ječmene. Pravděpodobně ale byla z jáhel – (rus.) пшeнó (pšenó) – jáhly, пшeнная кáша (pšonája káša) – jáhlová kaše

špatný.¹⁵⁷

Na stravu dostávali zekové lístky, tzv. talony s vytištěným nápisem, jaký mají přiděl jídla dostat podle splněné či nesplněné normy. Věznům je rozdával dněvalnyj, který pečoval o barák, tak jak to dělal po určitou dobu i pan Lupej. Ten dostával informace o splněných normách od brigadýra. Byl to pověřený vězeň s vyšším statutem, který vedl brigádu, skupinu od 4 až např. kolem 400 zeků,¹⁵⁸ kteří společně nejen pracovali, ale také jedli a spali ve stejných barácích. Brigadýr odpovídal za rozdělování práce v rámci svěřené skupiny a dohlížel na její plnění, čili zajišťoval, aby jeho tým splnil výrobní normu. Život člověka závisel na lidech v brigádě i na brigadýrovi. Mohli člověku pomoci přežít, nebo ho zničit. Záleželo na vzájemné vstřícnosti vězňů. Buď sympatie a pomoc, nebo nepřátelství a lhostejnost. Charakter brigadýra byl pro vězně nesmírně důležitý. Pokud to byl shovívavý a chápavý člověk, snažil se členům své brigády ulehčit život např. tím, že jim dopisoval normy, pokud jim chybělo málo k jejich splnění, nebo slabší vězně přeřadil na snazší práci či je nechal dokonce pár dní zotavit, když přišli z jiné brigády vysílení, pak měl vězeň dobrou šanci, že svůj život neztratí.

„Záleželo na brigadýrovi, který psal ty normy, a na něm záleželo, jestli ti dopsal, když ti něco scházelo do tej normy. Tenkrát jsem měl dobrého brigadýra. Většinou jsem míval první kaťol, proto jsem nebyl dochod'jak¹⁵⁹ jako moji kamarádi z mej vesnice. Jeden kamarád¹⁶⁰ se oženil, tři měsíce žil s manželkou, byla krev a mlíko, a když jsem se vrátil do toho prvního lágru, poněvadž mě bolelo břicho, dostal jsem úplavici, tak jsem koukal jak opuchnul, otekl. On chlastal z nedostatku jídla slanou vodu, horkou vodu a od toho mu začaly otékat nohy. Tak jsem ho na tom rinku, na tom dvoře vzal na ramena a odnesl jsem ho k doktorovi. Potom jsem ho už neviděl, nikdy.“

Můj děda měl štěstí, že se dostal do pracovní skupiny s rozumným brigadýrem, což ovšem neplatilo o jeho kamarádovi, který na nedostatečnou stravu a s tím spojené zdravotní potíže zemřel.

Nad brigadýry v táborové hierarchii byl ještě tzv. narjadščik, úředník, který bděl nad celým táborem a měl na starosti zařazování vězňů do práce.¹⁶¹

„Dělali tzv. dvě jídla, první kaťol a druhý kaťol, kotel. Když si neudělala 120 %, ať

¹⁵⁷ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

¹⁵⁸ APPLEBAUM, A.: *Gulag*, s. 206.

¹⁵⁹ Dochod'jak, odvozeno od ruského slova „доходить“ – docházet, dohořivat – člověk na pokraji smrti, totálně vyčerpán prací a nedostatečnou stravou; obvykle se překládá jako „beznadějný případ“, „syn smrti“. Viz: APPLEBAUM, A.: *Gulag*, s. 559.

¹⁶⁰ Jedná se o Jiřího Kocura, se kterým děda utíkal do SSSR. Bohužel, útrapy v táborech Gulagu nepřežil. Většina vězňů z hladu pila slanou vodu, aby si alespoň trochu naplnili žaludky, trpěli kurdějemi z nedostatku vitamínů, vypadávali jim zuby.

¹⁶¹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011; APPLEBAUM, A.: *Gulag*, s. 560.

si dělala jakoukoliv práci, venku nebo v lágru, tak jsi dostala druhý kaťol, a když si splnila 120%, tak první kaťol. Na druhém kaťolu jsi dostávala 200g chleba a polívku jenom z mořských hlav, jinak nic! A když jsi delší dobu měla druhý kaťol, tak jsi potom vůbec nemohla dělat, poněvadž jsi byla dochod'jag. Jak vypadal první kaťol už nevím, ten byl nejlepší, myslím, že jsem měl tak půl kila nebo tak, už si nepamatuju.¹⁶²

Údaje, které zde můj děda uvádí jsou velmi odlišné od toho, co uvádí např. pan Kričfaluši.

„Viděl jsem, že se vydávají tři druhy přidělů. Normální, pak stachanovský, který byl o polovinu větší než a pro dochod'jagy, kteří dostávali jen 300 gramů chleba na celý den a 250 gramů nějaké nemaštěné kaše, nejčastěji z pohanky nebo jáhel, anebo sběračku kalné řídké polévky, která byla vývarem z ryb, obvykle už zasmrádlých, nebo nějakých odřezků z masa, do kterých by se ani psům moc nechtělo.¹⁶³

Pokud tedy porovnáám údaje od mého dědy a pana Kričfalušeho, musím konstatovat, že u dědy sehrála jistou roli jeho nepřesná paměť, způsobená velkým časovým odstupem od daných událostí. Není totiž možné, aby přiděl v druhém kotli byl menší než v kotli určeném pro tzv. dochod'jagy. V takovém případě by vězeň dospěl k rychlému konci. Pro lepší přehled uvádím tabulku s údaji pana Kričfalušeho.¹⁶⁴

Stachanovský přiděl (pajok)	Normální přiděl	Pro dochod'jagy
1100g chleba (Asi o polovinu větší než normální přiděl)	700g chleba Ráno –, kaše, kipjatok Večer – kaše, 70g ryby - tresky	300g chleba na den 250g nemaštěné kaše nebo sběračka kalné řídké polévky – vývar z ryb

Pan Kričfaluši ještě uvádí množství chleba (900g), které dostávali vězni, jenž se starali o baráky, tzv. dněvalnyj, jímž byl nějakou dobu i můj děda. Jednalo se o slušný přiděl, navíc bez fyzicky namáhavé práce, takže se nemusel obávat, že se z něho stane dochod'jag, tak jako většina vězňů, jejichž myšlenky a tužby se upínaly především ke snaze dožít se večera a pak rána a dalšího večera a dalšího rána.

3.3.4. Válka a amnestie

Kolektivní paměť Západu obvykle za začátek druhé světové války pokládá datum německého vpádu do západního Polska, 1. září 1939. V ruském historickém povědomí se však za začátek boje počítá datum 22. června 1941, kdy Hitler zahájil operaci Barbarossa, překvapivým napadením sovětského spojence. Vězňové v sibiřských lágrech nevěděli nic o

¹⁶² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011 a 30.11. 2011.

¹⁶³ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 147.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 147-148.

tom, co se dělo v Evropě, kterou zcela ztratili z dohledu. Zprávy o dění mimo tábory se dozvídali se značným zpožděním od nově přichozích vězňů, nebo zcela náhodně z útržků novin, které byly nedostatkovým zbožím a pošta od příbuzných byla pro ně přísně cenzurovaná. To však platilo pro sovětské vězně, jejichž příbuzenstvo vědělo, kde se nacházejí. Rusíni z pochopitelných důvodů žádnou poštu nedostávali. Skutečnost, že se Sovětský svaz ocitl ve válečném konfliktu pocítili také podle zhoršení podmínek života v Gulagu.

„Předtím než Hitler nastoupil na Sovětský svaz a vypukla válka, tak jsme chodili volně na práci, do lesa, do jiných provozů a odvětví. Ale jak válka vypukla, tak všechno pod štychem, „Primeňaju [oružije], šag vlevo, šag vpravo, strelat' budu“¹⁶⁵ pod dozorem, pod puškou. Byla tam velká zóna, tam, kde jsme dělali, byly 4 věže se strážnými – strelke. Kdybys překročila hranice zóny, tak zamířili, bác a zabil tě bez pardónu.“¹⁶⁶

V létě roku 1941, čili v době, kdy Sovětský svaz vstoupil do války, byl děda přemístěn do dalšího, již třetího tábora, kde se podílel na výstavbě plynového závodu.

„U těch vozků jsem byl do tej doby než v čtyřicátým prvním přišla výzva, šli jsme na lékařskou prohlídku, kdo je schopen, soustředili nás venku na silnici, hodně lidí, a připravili na pěší transport 100 km do jiného lagpunktu. Tam postavili dvě velký palatky¹⁶⁷ a tam jsme byli ubytovaní než se postavili nějaký baráčky. Káceli jsme tam les a stavěli jsme plynový závod, sazový závod. Ten se stavěl od základu! Les se sundal, mech se musel sundat jako koberec a všechno se to odvezlo. Vykopaly se jámy na ty tumbučky¹⁶⁸ jako betonový základy a potom jsme stavěli ten závod, z betonu a z plechu atd. Já jsem tam dělal s jedním elektrikářem, který to svařoval. Potom nám udělali takový stojany, na ty se dávaly žlaby, do tych žlabů zapustili takový trubky, ve kterých byly dírky, pustili do toho plyn, ten zapálili, to hořelo jako svíce a saze padala do tých žlabů. Byla tam vrtule, která se točila a táhla ty saze na druhú stranu, kde to padalo do pytlů. Autama pak odváželi ty pytle do jiné továrny, kde se to zpracovávalo dál pro válečné účely.“¹⁶⁹

Z dědovy výpovědi je zřejmé, že povaha práce se změnila, vše bylo podřízeno válečným potřebám. To se projevovalo i v přidělech stravy, které se zmenšily, a velká část produktů, ať už vypěstovaných či zhotovených v táborech se odváželo na další zpracování do potravinářských, zbrojních a dalších závodů.

V tomto provizorně postaveném táboře se nacházeli zekové různých národností, kteří byli svezeni z několika menších lagpunktů táborového komplexu v Uchtpečlugu.

¹⁶⁵ Rozkaz přesně zněl: шаг вправо, шаг влево, применяю оружие – krok vpravo, krok vpravo, použi zbraň

¹⁶⁶ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

¹⁶⁷ (rus.) палатка - stan

¹⁶⁸ (rus.) тumba – patník, podstavec.

¹⁶⁹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011 a 30.9. 2011.

V takto národnostně pestrém prostředí nebyla nouze o konflikty, kterým se nevyhnul ani můj děda, který na to málem doplatil svým životem.

„Když mě přeřadili do toho druhého lagpunktu, tak tam jsme byli sami zakarpatský, ale v tom dalším jsme byli zase pomíchaný s Rusama, s Tatarama, s Japoncema, s Číňanama, Kalmyci, všelijaký národnosti! A tam jsme mezi nima byli. Nejhorší byli Tataři a někteří i Japonci, Finové byli zlí. Z Číňanů byli zase nejlepší kuchaři. Ti byli všude v lágrách jako kuchaři. Byli výborní.

Tam jsem taky měl takový konflikt s jedním Tatarem, málem mě zabil. To už bylo v zimě, ještě jsme stavěli ten plynovej závod a dělával se ohýnek, aby se každý mohl jít ohřát. Sedělo jich plno kolem toho ohně a já jsem se přišel ohřát, jenže tam nebylo místo. Tak jsem toho Tatara chytnul za ramena, zdvihl jsem ho, on vstal a odešel. Já jsem si sednul a najednou přišel zezadu s takovým velkým kladivem, kterým sekali takový silný drát jak prst, praštil mě s tím po hlavě, já jsem se svalil na zem a krev mě zalila. A hned mě odvedli na ošetřovnu, kde mě ošetřili a zpátky na práci.“¹⁷⁰

Naštěstí se nejednalo o těžké zranění, ale jistě bolestivé. V čistě mužském prostředí se takové konflikty děly velmi často, z maličkostí, hloupých incidentů se stávaly boje na život a na smrt. Můj děda měl velké štěstí, že nedopadl mnohem hůř a přežil nakonec bez větší újmy. Brzy se měl jeho pobyt v táborech Gulagu završit a zek jménem Lupej se měl vydat na další strastiplnou cestu osudem, která mu poskytovala jakousi nádej na návrat domů, ve který už nedoufal.

„Nemyslel jsem si, že se dostanu odtamtud někdy živej. To si nikdo nemyslel. Nevěděl jsem, jestli ty tři roky tam vydržím a jestli budu žít nebo ne, poněvadž hodně jich poumíralo z hladu, z nemoci! Ale potom v roce čtyřicet dva, v létě přišlo to osvobození, amnestie, když se česká vláda v Anglii a Beneš domluvili s Moskvou, tak nás potom tych Zakarpatských Ukrajinců propouštěli.“

Vtažení SSSR do války bylo vítaným impulzem pro všechny demokratické antifašistické síly včetně československého národně osvobozenického hnutí. Československá exilová vláda, která svou tajnou vojenskou misí jako první ze spojeneckých vlád dlouho před vypuknutím války dospěla k navázání součinnostních vztahů se SSSR, si otevřela cestu k diplomatickému uznání a rozsáhlé podpoře.

Komunistická internacionála v souladu s novou situací přestala válku hodnotit jako imperialistickou a nespravedlivou, takže bylo možno nyní překlenout i propast mezi československým nekomunistickým a komunistickým odbojem. Zahraniční vedení KSČ, které se dosud distancovalo od exilové vlády i od vojenského odboje, pojednou shledávalo,

---

¹⁷⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

že je nutné postupovat v široké národní frontě se všemi antihitlerovskými silami v odboji, doma i za hranicemi, včetně E. Beneše a jeho stoupenců. Přitom si chtěla KSČ zachovat svou samostatnost a usilovat o získání vedoucí úlohy v boji za svobodu národa, která by jí umožnila chopit se vedoucí úlohy i po osvobození republiky.¹⁷¹

V červenci 1941 byla podepsána v Londýně čs. – sovětská úmluva o vzájemné spolupráci. Sověti v ní souhlasí, aby na jejich území vznikly národní čs. vojenské jednotky. Ještě před podepsáním této smlouvy, 29.června 1941, v rámci příprav k formování vojenské jednotky plk. Heliodor Píka předložil lidovému komisaři státní bezpečnosti Lavrentiju Berijovi následující požadavky:

Ihned soustředit: a) všechny emigranty, příslušníky Československé republiky (tj. Čechy, Slováky a Podkarpatorusy) nacházející se t.č. na území SSSR do jednoho nebo více táborů – nezapomenout na ty, kteří jsou t.č. v zajištění.

b) Všechny Čechy, Slováky a Podkarpatorusy, kteří trvale nebo přechodně žijí v SSSR, zvláště na západní Ukrajině a jsou čs. státními občany.

c) Ostatní Čechy, Slováky a Podkarpatorusy, kteří jsou státními občany SSSR a dobrovolně se do čs. jednotek organizovaných v SSSR přihlásí...¹⁷²

Již tehdy si náčelník čs. vojenské mise plk. Píka uvědomoval, že organizace čs. jednotky bude narážet na potíže, která se mu tehdy zdála nepřekonatelná, totiž na nedostatek dobrovolců.

Po podepsání vojenské úmluvy, 29. září 1941, začala čs. vojenská mise systematicky shromažďovat podklady o uvězněných a internovaných občanech ČSR. Vědělo se, že kromě asi 3 – 4 tisíc Čechů a Slováků, kteří emigrovali do SSSR a z nichž mnozí byli internováni nebo zavřeni do pracovních táborů, je ještě v pracovních táborech několik tisíc Podkarpatorusů.¹⁷³ Přesné číslo nikdo neznal. Plukovník Píka se snažil ze získaných informací sestavovat alespoň evidenci pracovních táborů, v nichž podle svědectví spoluvězňů byli vězňové této národnosti. Vojenská mise pak i prostřednictvím velvyslanectví podávala vytrvale žádosti o propuštění vězňů konkrétních táborů, kde se tak ještě nestalo.

Jednání se sovětským státním aparátem bylo náročné a zdlouhavé. Generál Píka

---

¹⁷¹ RICHTER, K.: *Podkarpatsí Rusíni v boji za svobodu*, s. 42.

¹⁷² Tamtéž, s. 43.

¹⁷³ Přesný počet uvězněných Rusínů v SSSR je dnes velmi těžké zjistit, neboť složky NKVD považovali Rusíny za maďarské státní příslušníky, mnozí z nich také překročili hranice s dokumenty a legitimacemi vydané maďarskými orgány. V menší míře jsou zase považováni za Ukrajince. Počty se různí, L. Svoboda ve svých pamětech uvádí, že do SSSR uprchlo asi 15 tisíc Rusínů a Slováků. Z výpovědí propuštěných Rusínů se odhaduje počet 20 tisíc vězňů, hovoří se až o 30 tisících Rusínech, kteří přešli hranice do SSSR, ne všichni ale skončili v pracovních táborech Gulagu. Do Buzuluky dorazilo necelých 3 tisíce Rusínů. BORÁK Mečislav: *České stopy v Gulagu*. Opava: Slezské zemské muzeum Opava, 2003, s. 80 – 82; SVOBODA, Ludvík: *Cestami života*, Praha: Ottovo nakladatelství, 2009, s. 263.

musel neustále vyvíjet tlak na příslušné státní orgány, aby uspišily propouštění čs. občanů z pracovních táborů. Teprve 3. ledna 1942 Státní výbor obrany SSSR schválil amnestii internovaných a vězňených čs. státních příslušníků.¹⁷⁴ Problémy však pokračovaly dál, neboť vedení jednotlivých táborů přistupovalo velmi laxně k nařízením o amnestii Čechoslováků. Např. Češi se sovětskou státní příslušností nebyli propouštěni a Rusíni byli považováni za Maďary. Opět musel zasáhnout generál Píka.

„Do Moskvy jel potom nějaký generál, jmenoval se Píka, oni ho stejně komunisti potom popravili, ale ten se hodně o nás staral. Tak nás osvobodili. Rusáci, kteří byli ve vězení nám záviděli, že jsme svobodní, a že jdeme na front, všichni na front. Já jim povídám, že nás sice osvobodili, ale jdeme na front!, vycvičit se a hned na front. Takže nebylo to nic lepšího. Buď umřeš v lágru nebo na frontě. A taky hodně umírali. Naděje byla jen, když člověk zůstane živej. A ve válce nikdo nepočítal, jestli bude zítra živej nebo bez ruky nebo bez nohy. To máš tak. Nikdo neměl nádej, že zůstane živ, osud člověka.“¹⁷⁵

Pro drtivou většinu Čechoslováků znamenala amnestie nesmírnou psychickou vzpruhu a samozřejmě obrovskou nadějí, že nestráví svůj mizerný život v sovětských lágrech dokud nakonec nezemřou úplným vyčerpáním.

„Mnozí stále ještě nechtěli věřit, že to lágrové peklo opravdu pro ně končí. Až později se všichni dozvíme, kolik námahy a nervů stálo šéfa československé mise v Kujbyševě¹⁷⁶ plukovníka Píku, aby nás vyrval z drápů NKVD. Komandanti se mnohde podvolovali centrálnímu příkazu jen neradi a se skřípěním zubů. Tvrdili, že žádní Čechoslováci u nich nejsou, jenom Maďaři. Nechtěli, aby vyšlo najevo, jak se s námi zacházelo a kolik našich krajanů v těch hnusných lágrech bylo utýráno až k smrti.“¹⁷⁷

Nicméně, pro mého dědu zřejmě nebyla možnost odejít do čs. vojenských jednotek žádnou výhrou. Podle jeho stanoviska se jednalo o vykročení „z bláta do louže“, neboť stále hrozilo jediné, a to ztráta života. V době amnestie prožíval druhý rok v pracovním táboře, stále na stavbě plynového závodu. O amnestii se tedy dověděl až po půl roce od jejího vyhlášení, v létě roku 1942.

„Když nás teda osvobodili, tak jsme dostávali peníze na cestu. Stál jsem u okna, abych to podepsal, ale přišel žulik odmontoval to skleněný okénko, to spadlo, natáhl se a sebral všechny peníze od toho finančáka, a pak zmiznul. Tak já jsem peníze už nedostal, nejeli jsme nikam a propustili nás až za půl roku! No, až za půl roku!“¹⁷⁸

¹⁷⁴ RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 46.

¹⁷⁵ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011 a 30.9. 2011.

¹⁷⁶ V polovině října roku 1941 byly čs. velvyslanectví i vojenská mise v rámci evakuace Moskvy přestěhovány do Kujbyševa.

¹⁷⁷ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Úctování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 266.

¹⁷⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

Již po několikáté vstoupili negativně do dědova života nechvalně proslulí žulici. Díky této krádeži se jeho pobyt v lágru prodloužil o dalších šest měsíců. Do Buzuluku odjížděl až 3. ledna 1943.¹⁷⁹

„Tak nás shromáždili v jednom menším lágru, ti, co byli osvobozeni a vezli nás vlakem. S námi šlo pár ruských vojáků a asi dva, tři důstojníci NKVD. A jeli jsme strašně dlouho tím vlakem, třeba jsme ve stanici stáli tři dni. Jídlo nebylo, měli jsme hlad, tak jsme museli chodit po těch tatarských vesnicích a žebrať brambory, chleba atd. Tataři před námi zavírali dveře. Někdo ti dal, někdo ti nedal vůbec, zavřel před tebou dveře a hotovo. To víš, hlad tě donutí. Já jsem ve vagónu jedl syrový šlupky z hladu! Tak jsme se konečně dostali až do Buzuluku.“¹⁸⁰

Cesta v třeskutém mrazu, trvajícím téměř měsíc se nijak nelišila od vězeňských transportů do pracovních táborů. Hlad byl všudypřítomný. Jediný rozdíl byl v tom, že osazenstvo dobytčího vlaku bylo národnostně celistvé, byli to téměř všichni Rusíni, ale především se jednalo o svobodné lidi. Propuštěnci, kromě nezbytných dokumentů, dostali ve svých táborech na cestu nějaké jídlo a talony, za které si mohli koupit jídlo na nádražích. Většinou také vyfasovali nové erární obleky, aby se jaksi zamaskovalo, v jakých podmínkách v táborech žili. Někteří propuštění Čechoslováci museli před cestou strávit několik dní i týdnů v nemocnici, kde dostávali výživnou stravu a přibráli pár kil navíc.¹⁸¹ Pan Kričfaluši, přijel jen o den později do Buzuluku než můj děda, 12. února 1943,¹⁸² a prožíval naprosto stejné útrapy s nedostatkem jídla na dlouhé cestě k čs. jednotkám.

„Horší bylo, že se nikdo nestaral o naše stravování. Dojídali jsme poslední konzervy a v rancích lovili poslední suchary. Na stanicích jsme si do plechovek nabrali ze sudu horkou vodu, tzv. kipjatok, a tu jsme si sladili cukrem anebo pili jen tak jako čaj. ...Potravinové talony byly dobré leda na utření zadku. Nikde se na ně nic nedostalo. Začínali jsme pociťovat hlad. Po několika dnech nám nezbylo nic jiného než při zastavení ve větší stanici vylézat z vagonu a jít mezi lidi na nádraží a někdy i ven do ulic žebrať o kus chleba nebo pár vařených brambor. Někdy jsme chroupali i syrové. Jednou jsem od stařeny v šátku dostal hrnek kyselého mléka a v sousedním domku hrst kyselého zelí. Dostal jsem pak průjem jako bič. Začali jsme opět živořit hůř než žebraťci.“¹⁸³

¹⁷⁹ VA-CR Trnava, Kmenový list č. 7 R, č. listu 16.

¹⁸⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

¹⁸¹ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 265.

¹⁸² Vlak vyjížděl ze stanice v Čibiu, kam se svázeli všichni propuštění z táborů Uchtpečlagu, Uchtizemlagu, Vorkutlagu aj. Viz. pozn. č. 174.

¹⁸³ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, I. díl, V náruči gulagu*, s. 267.

3.4. V československých jednotkách

3.4.1. Konečně v Buzuluku

Po dlouhé a vyčerpávající cestě ze severu na jih, se konečně utmácení budoucí vojáci dostali do vytouženého cíle v Buzuluku, kam již před rokem po vyhlášení amnestie proudili nejdříve pozvolna propuštěnci z lágrů, aby největší nápor nastal po začátku roku 1943.

„Odsunuly se dveře a já spatřil ojíněnou střechu dřevěné nádražní budovy a na ní nápis Buzuluk. Na nástupišti stál voják v trávově zeleném plášti s dvěma peckami desátníka. Na hlavě měl anglickou lodičku s československým lvíčkem. Všichni jsme však byli tak zesláblí hladem, že jsme se sotva drželi na nohou. Vojáci v anglických uniformách s československými odznaky nás radostně vítali a objímali. A hned organizovali přesun do města, vzdáleného tehdy od nádraží nějaké tři nebo čtyři kilometry.“¹⁸⁴

Vlnu příjíždějících branců Buzuluk zvládal tak tak. Ještě před rokem tu byli polští vojáci, kteří odjížděli se svými jednotkami na iránské hranice, aby uvolnili místo čs. jednotce, přicházející z Oranek. Ubikace se musely dávat rychle do pořádku. Nově příchozí čekala důkladná tělesná očista včetně odvšivení, lékařská prohlídka a přijímací řízení.

„Když jsme se dostali konečně do Buzuluku, přišli jsme na nádraží, z nádraží to nebylo daleko do města, tak jsme šli pěšky. Z Buzuluku akorát odcházel ten Svobodův prapor¹⁸⁵ na vojnu k Sokolovu, na Ukrajinu. Takže nám uvolnili místnosti, kasárna, školy a tak. Tak nás tam ubytovali do školy, do těch kasáren. Ti válečníci byli na jiné straně, a my zas jinde. Byly tam dva velký kostele. Z jednoho kostela udělali skladiště, z druhého kostela byla poddůstojnická škola. Kostely neexistovaly. Nikde! Za Lenina a za Stalina, ty kostely všechny zlikvidovali. Tekla tam taky velká řeka Samarka.“¹⁸⁶

Přijímací komise¹⁸⁷ zubožené bývalé vězně nejprve zapsala do stavu přihlášených a zařídila jejich karanténní pobyt v nemocnici, popřípadě léčbu a rehabilitaci, a teprve potom mohli předstoupit před odvodní komisi, která rozhodovala o jejich přijetí a začlenění do jednotky.

Děda přijel se svým transportem 11. února 1943, a přes veškeré útrapy v dobytčím vagoně byl na tom pravděpodobně lépe než ostatní, neboť zdravotní prohlídka u něho proběhla bez problémů, byl schopen bez vady, a tak mohl předstoupit před odvodní

---

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 268.

¹⁸⁵ 1. prapor odjel na front 30. ledna 1943.

¹⁸⁶ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011 a 30.9. 2011.

¹⁸⁷ V přijímací komisi zasedal mjr. Perníkář z vojenské mise, dr. Outrata za vyslanectví, štábní kapitán Koutný a MUDr. Líbal. Viz. SVOBODA, L.: *Cestami života*, s. 266.

komisi.¹⁸⁸

„Já byl zdravotně na tom dobře. Byl jsem hubenej, to víš, nikdo nebyl nijak silnej, když přišel z lágru. První se dělala zdravotní prohlídka, kdo jak byl schopen nebo ne. Jinak šel do nemocnice, aby měl tu péči a zotavil se.“¹⁸⁹

Na tomto místě bych se chtěla zmínit o jedné nesrovnalosti. Pokud informace přijímací komisi předávali samotní branci, tak mi není zcela jasné proč se v jeho záznamech z Buzuluku objevuje jméno Dmitro Lupej a nikoli Dimitrij. Dokonce i jméno jeho otce je zde chybně uvedeno jako Demeter. Domnívám se, že došlo buď k překlepu, anebo se jedná o domácí verzi dědova křestního jména, které byl zvyklý slýchat ve své domovině či lágru, a tak ho prostě uvedl jako své oficiální jméno. Jistou roli zde mohla sehrát i jazyková bariéra a špatné porozumění, protože mnozí Rusíni neuměli česky a neměli u sebe ani žádné doklady. To byl i případ mého dědy.¹⁹⁰ Dokonce i datum narození je chybné (19.3.1917), a tady zřejmě pramení ta chyba, o které jsem se zmiňovala již v první kapitole,¹⁹¹ a která se objevuje v některých osobních záznamech i po válce. Původcem této administrativní chyby je zřejmě samotný děda. Dnes už to nedokáže vysvětlit.

Po odjezdu 1. čs. samostatného polního praporu na front zůstaly v Buzuluku, kromě týlových a pomocných jednotek, náhradní rota a záložní pluk. O jeho organizování bylo rozhodnuto již 30. listopadu 1942 na zasedání smíšené čs. – sovětské komise pro organizování čs. jednotek na území SSSR. 1. února 1943 bylo zřízení záložního pluku oficiálně vyhlášeno rozkazem. Jeho velitelem se dočasně stal npor. Jaroslav Dočkal, než dorazil z Anglie jeho původně určený velitel, plukovník Jan Kratochvíl. Osvětovým důstojníkem byl, patrně na základě intervence člena mise a zároveň člena Státní rady za KSČ mjr. B. Vrbenského, jmenován bývalý pracovník aparátu Kominterny a předtím osvětový důstojník 1. praporu kpt. dr. J. Procházka.¹⁹²

„To bylo těžký, poněvadž nás bylo většinou, to gró vojska byli Zakarpatský Ukrajinci, teda jako Rusíni, několik bylo Židů a pak Češi z různých částí Sovětského svazu, co tam kdysi sloužili. To byla různá sebranka, různá politika. Ted'ko chtěli, furt hučeli do nás, abychom šli do komunistický strany, jenže naši Rusíni nechtěli vstupovat, poněvadž jsme poznali jaký režim v Rusku je. To byl Stalinův diktát. A po rotách byli taky osvětoví

¹⁸⁸ VA-CR Trnava, Odvodní lístek č. 2292, č. listu 103.

¹⁸⁹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011 a 30.9. 2011.

¹⁹⁰ V dotazníku odvodní komise je uvedeno u kolonky osobních a vojenských dokladů „1 správka“. Tento dokument zřejmě od sovětských úřadů se nedochoval. VA-CR Trnava, Dotazník odvodní komise, č. listu 86. (obr. 4)

¹⁹¹ Viz. pozn. č. 5.

¹⁹² RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 58.

*poddůstojníci, a hlavní byl Procházka, kapitán a potom byl majorem. To byl tvrdý politik, tvrdý komunist. Chránili ho Rusáci a ti enkávédisti, co tam byli. To víš, všechno se přemlelo.*¹⁹³

Pan Lupej byl dne 13.2. 1943 přidělen ke 4. výcvikové rotě záložního pluku.¹⁹⁴ Velitelem roty byl nadporučík Růžička, kterému se přezdívalo mezi vojíny Venca Kytka.¹⁹⁵ Po zařazení do roty následovalo vyfasování uniformy a dalšího příslušenství. Pak začal náročný výcvik nováčků v třeskutém mrazu.

*„Po vykoupaní, zdravotní prohlídce atd. začal hned potom výcvik. Dostali jsme anglický uniformy, boty, deky, svetry, všechno anglické, poněvadž s Anglijou byl dohovor. Chodili jsme na výcvik, v zimě byl tvrdý výcvik. Tvrdý výcvik byl, na poli, pořád na poli.*¹⁹⁶

I když byli branci na mrazy přivyklí z lágrů, nebylo to pro ně jednoduché. Museli se navzájem hlídat, jestli někomu nezbělely tváře nebo špička nosu, cvičení nesmělo v třicetistupňových uralských mrazech trvat příliš dlouho.

Již během února si pluk ve dvou instruktorských kursech vycvičil nezbytný počet poddůstojníků. Byly zřízeny čtyři výcvikové, k nimž později přibyla pátá. Vedle výcviku plnilo mužstvo i různé pracovní úkoly, jako bylo svážení dřeva nebo poklizení sněhu. V březnu 1943 byla zřízena poddůstojnická škola. Ve výcvikových rotách skončil výcvik jednotlivce a přešlo se k výcviku družstva. Koncem měsíce doplnila organizaci pluku štábní rota složená z velitelské, spojovací, zásobovací a zdravotní čety. Prvního dubna zahájila činnost důstojnická činnost. Koncem dubna byla zřízena minometná rota. Celý pluk nyní žil zprávami z fronty o hrdinném boji 1. čs. samostatného polního praporu. Besedy s účastníky bojů, kteří si přijeli do Buzuluku doléčovat zranění, jakož i články Denního zpravodaje i týdeníku Naše vojsko v SSSR rozněcovaly u příslušníků pluku přání odejít rovněž co nejdříve na frontu.¹⁹⁷

Dne 29. dubna 1943 přijeli na pozvání velitele pluku do Buzuluku komunističtí poslanci a zároveň představitelé zahraničního vedení KSČ Klement Gottwald a Václav Kopecký. 1. května se konala za přítomnosti hostů přehlídka pluku, při níž osvětový důstojník škpt. Procházka přečetl rozkaz vrchního velitele Rudé armády k 1. máji. V týž den přišel rozkaz, aby záložní pluk nastoupil 4. května 1943 cestu do Novochopěrska, kde se začínalo s výstavbou 1. čs. samostatné brigády.¹⁹⁸

¹⁹³ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.

¹⁹⁴ VA-CR Tmava, Osobní záznam pro mužstvo, č. listu 78.

¹⁹⁵ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, II. díl, Zač jsme bojovali*, s. 24.

¹⁹⁶ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011 a 30.9. 2011.

¹⁹⁷ RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 62.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 63.

3.4.2. Novochopeřsk

Dne 5. května 1943 se záložní pluk v počtu 1428 osob (20 důstojníků, 5 rotmistrů, 57 poddůstojníků, 1334 vojínů a 12 žen) z nichž bylo 1363 Podkarpatorusů (95%) vydal na cestu po železnici do Novochopeřska. V Buzuluku zůstalo náhradní těleso 1. čs. brigády (256 lidí, z toho 59 Rusínů).¹⁹⁹

Ešalon dorazil do nového výcvikového střediska v Novochopeřsku 10. května 1943, o den později než 1. čs. polní prapor, který se po boji u Sokolova zotavoval u obce Veseloje.

„Na jaře ti vojáci od Sokolova přicházeli z fronty do Novochopeřska, oni tam byli asi v březnu nebo dubnu u toho Sokolova. A my jsme z Buzuluku taky jeli do Novochopeřska, kde jsme se setkali s tím válečným praporem. Bydleli jsme v takové pěkné budově, byl tam velký dvůr, kde jsme měli udělanou latrínu za plotem, žádný záchodky nebyly.“

Brzy na to začala v jednotkách prozatímní výcviková reorganizace. Kromě výcviku v sjednocené důstojnické a poddůstojnické škole se během května rozvinula bojová příprava jednotlivců a družstev v jednotkách. Budoucí tankisté byli posláni do sovětského tankového učiliště v Tambově. Také dělostřelci odešli do sovětského učiliště. V rámci této reorganizace byl můj děda přemístěn týden po příjezdu, 17. května 1943, do dělostřelecké 2. roty a 3. července do 2. polního praporu protitankové roty.²⁰⁰

„Ze začátku, když jsme tam přišli, tak jsme byli přidělení jako kulometná rota a později to rozdělovali podle schopností, kdo jak mohl, organizovalo se to dohromady, dělaly se družstva do čet, do rot, přidělovali k jakýmkoli zbraním, ke kulometu, k protitankovým puškám, k protitankovému dělu jako já, k pěšákům, kanonýři zvlášť, ženisti zvlášť, velitelská rota zvlášť a teď podle toho byl speciální výcvik.“

„Mě pak zařadili ke kanónu 45 proti tanku. Každý měl svůj obor, já jsem byl u protitankových kanónů, jiný byl samopalník nebo byl u těžkých kanónů, nebo byl ženistou, průzkumákem atd. Každý měl svůj obor. Měli jsme v rotě dva kanóny 45, u jednoho byl Šalemba a já u druhého.“

Potom k nám dali toho poručíka, jmenoval se Král, který se vrátil od Sokolova. Ten nás tam honil jak psy. A zaplat' pánbůh, že od nás odešel. Mě hned určili velitelem družstva, povýšili mě na svobodníka,²⁰¹ tak jsem velel družstvu, byl jsem šikovnej na to, všechno jsem ovládal a dobře jsem střílel.“²⁰²

¹⁹⁹ Viz. pozn. 190.

²⁰⁰ VA-CR Trnava, Osobní záznam pro mužstvo, č. listu 78.

²⁰¹ Povýšen byl dne 10. září 1943, těsně před odjezdem na front ke Kyjevu.

²⁰² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011 a 30.11. 2011.

Velmi pozitivně působilo povýšení a s tím spojená funkce velitele družstva na mého dědu, který vždy vyzdvihoval, že i bez potřebné odborné přípravy získal vyšší hodnost, a to především na základě manuální zručnosti, osvojené při vojenském výcviku. Pocit hrdosti a morální povzbuzení, že už není jen obyčejným vojínem, je zde evidentní.

Při výcviku příslušníků brigády se využívalo zkušeností z bojů u Sokolova. V létě byli brigádě přiděleni sovětští instruktoři. Rudá armáda rovněž dodala brigádě určitý počet řidičů a technických specialistů k doplnění počtu. Od náhradního tělesa z Buzuluku postupně přijížděly doplňky, které byly zařazovány k četám a rotám.

Za pouhé 4 měsíce byla samostatná brigáda zorganizována a vybavena sovětskou výzbrojí, včetně těžkého dělostřelectva a tanků. Skládala se ze dvou pěších praporů, dělostřeleckého oddílu, tankového praporu, roty rozvědčků-automatčků, spojovací roty a dalších zabezpečovacích jednotek. Z celkového počtu vojáků 3517 bylo 2210 Podkarpatorusů.²⁰³

Před odchodem na front ještě proběhlo zdařilé bojové cvičení před zraky inspekční komise Rudé armády, aby brigáda prokázala svou připravenost k boji. Na tuto inspekci vzpomíná i můj děda, který se při ní vyznamenal.

„Než jsme ale měli odcházet na Kyjev, tak před koncem výcviku potom přišla velká komise, generalita ruská, i naši, a kontrolovali, kdo jak plní své povinnosti. ... Tak jsme šli na pole, připravili tam takový koleje a dřevěný tank na to, abych střílel na ty tanky. A velitel čtyř nebo rot říká: „Lupej, ty nebudeš velet, ty budeš střílet z kanónu, mířit.“ Poněvadž věděl, že já jsem dobrý střelec, víš, co rána to zásah. Tak jsem sednul za kanón, pustili tam ten vozejšek, na kterém byl ten dřevěný tank a jel. A já jsem se připravil, nabil kanón, dal jsem náběh, já už věděl, že jak je tank dlouhý, tak dáš ještě jeden náběh, zamířil jsem, prásk! A tank letěl do povětří. A ruský oficír, „charašó molodéc, molodéc!“ Poplácali mě po ramenou!“²⁰⁴

3.4.3. Odjezd na front a boj o Kyjev

Dne 12. září 1943 byla brigádě slavnostně odevzdána bojová zástava a o tři dny později vykonali její vojáci slavnostní přísahu. Poslední zářijové dny byly věnovány přípravám na frontu. 30. září se konala přehlídka všech jednotek, při níž byly slavnostně pojmenovány jednotlivé střední tanky brigády. Ve stejný den byl vypraven první z celkem devíti transportů brigády směrem k frontě. Cesta každému z transportů trvala asi 12 dnů. Vedla přes Voroněž a Kursk do cílové stanice Priluky. Ve třetím ešalonu jel i můj děda se

²⁰³ RICHTER, K.: *Podkarpatská Rusina v boji za svobodu*, s. 62.

²⁰⁴ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.

svou protitankovou rotou. V noci před stanicí Jachnovščina postihla však 4. ešalon, v němž se přepravoval dělostřelecký oddíl, pohroma.²⁰⁵

„Když jsme jeli vlakem, to odešel jeden ešalon, druhý ešalon, a pak jeden ešalon s dělostřelci byl po cestě zbombardován, byli napadeni německými letadly. Hodně poškodily ty vagony, bylo hodně mrtvých a raněných.²⁰⁶ My jsme jeli potom jako třetí, tak náhodou my jsme se obešli bez bombardování. Náš ešalon nebyl vůbec poškozený, takže jsme šťastně dojeli do tych Volujek,²⁰⁷ nebo jak se to jmenovalo.“

Z Priluk pak směřovaly jednotky do prostoru soustředění. Po jedné ose se přesunovaly pěší a jezdecké jednotky, po druhé jednotky motorizované. Cílem bylo Ljutěžské předmostí u Kyjeva, kam noc co noc proudila po pontonovém mostě přes Dněpr sovětská pěchota, děla, automobily.

„Ještě daleko před Kyjevem jsme se vyložili z vlaku a potom jsme se pěšky blížili k městu. Byla tam řeka Dněpr, to je hluboký, široký tok, přes který v noci stavěli pontonový most a přes den zase rozebírali, poněvadž německý letadla to bombardovaly. Tak jsme se začali večer a v noci přepravovat na druhý břeh, do lesa, a tam jsme byli asi tři dny, poněvadž jsme my a Rusáci čekali až začne ofenzíva.“²⁰⁸

Brigáda zaujala na předmostí kruhovou obranu v lesích západně od Ljutěže. Byla začleněna do sestavy 38. armády genplk. Čibišova.

Vojska sovětské 40. a 27. armády vyrazila 1 listopadu na bukrinském předmostí do klamného útoku směrem na Kyjev, aby odpoutala pozornost nepřítele od dění na Ljutěžském předmostí. O dva dny později se zde rozehrměly stovky sovětských děl. Začala drtivá dělostřelecká příprava doplněná nálety stíhacího a bitevního letectva. 1. čs. samostatná brigáda se dala do pohybu prozatím jako záloha velitele 51. střeleckého sboru. Jejím prvním úkolem bylo co nejrychleji se přesunout k městečku Vyšgorod, kde se ustupující nepřítel vzchopil k obraně. Když tam jednotky za svítání dorazily, nepřítel již kvapně město vyklidil.

5. listopadu stanuly sovětské jednotky před vnitřním obranným pásmem přehrazujícím výstupy ke Kyjevu. Úkol prolomit toto pásmo a vstoupit do ukrajinské metropole byl svěřen 51. střeleckému sboru, k němuž patřila i 1. čs. samostatná brigáda. Měla vést hlavní úder v pásmu sboru z východiště u Dětského sanatoria. V půl jedné odpoledne byl vydán rozkaz k útoku. První čs. prapor s tankovým praporem postupovaly

---

²⁰⁵ RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 62.

²⁰⁶ Bylo 54 mrtvých a 54 zraněných. SVOBODA, Ludvík: *Z Buzuluku do Prahy*, Praha: Naše vojsko, 1963, s. 171.

²⁰⁷ Stanice Valujky se nacházela na trati z Buzuluku do Sokolova. Byla to poslední stanice, odkud se vydával pěšky 1. prapor směrem na Charkov. Nenacházela se tedy na trati z Novochooperska do Priluk.

²⁰⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.

na pravém křídle v součinnosti s jednotkami sovětské 136. střelecké divize, druhý prapor s mým dědou na levém křídle.²⁰⁹

„Dva prapory šly dopředu a my jsme byli jako druhý prapor mezi nima vzadu. Ten první kanón byl vyzbrojen willyskou, jako autem willyska,²¹⁰ tahalo kanón a ty družstva, a já s koňma. On byl potom přidělený k tomu prvnímu praporu, já jsem byl v druhém praporu, tak nevím, jestli zůstali živí nebo ne, poněvadž jsem slyšel, že na jeden kanón najel německý tank a zašlapal ho. Začali útočit, přešli jsme velkou tankovou překážku a začaly nás ostřelovat německý kulometry. Velitel čtyř říká, aby jsme se připravili k palbě, mě poslali pro náboje, aby mi vozka přivezl náboje. A jak jsem šel dozadu, kulky lítaly tak, že vyhazovaly hlinu do vzduchu, ale ani jedna kulka mě nezasáhla. Náš velitel čtyř střílel na to německý hnízdo, několika ranami to hnízdo rozbil, a tak se pěchota dostala dopředu. Tak jsme postupovali, šli jsme z kopce dolů za křovím a kluci museli ručně spouštět ten kanón až dolů. Po Kyjevě v ulicích ho pak pěšky tlačili.“²¹¹

Na druhý prapor navazovaly jednotky 240. střelecké divize. Na nejzazším pravém křídle obchvacovaly Kyjev útočné klíny 3. gardové tankové armády genpor. Rybalka. Asi dva km od východiště byl 2. prapor náhle zablokovan hustou palbou z předměstí Syrcce. Cestu mu uvolnil boční úder roty lehkých tanků ppor. R. Tesařika.²¹²

První prapor vnikl do města a postupoval podél žitomirské silnice. Sochorovi samopalníci obchvatem vnikli do zad Němcům, kteří zajišťovali most nad železniční tratí. Tím umožnili tankům i pěchotě proniknout do ulic a čistit od nepřítele jednotlivé bloky domů. Rozpoutaly se rozhořčené boje. Také 2. prapor vlevo se již vypořádal s odporem v Syrcích a vnikl do Kyjeva. Obyvatelé předměstských čtvrtí vybíhali ze sklepů a úkrytů domů, a vítali osvoboditele. Kyjev byl 6. listopadu osvobozen.²¹³

V dalším průběhu kyjevské osvobozovací operace, plnila čs. brigáda od 7. listopadu 1943 obranné úkoly ve druhém sledu v prostoru Vasilkova. Vykrývala mezery v sestavě sovětských vojsk, kterými pronikaly německé jednotky.

Po 16 dnech bojových akcí byla brigáda stažena do zálohy 40. armády gen. Žmačenka, a 12. prosince odeslána do Kyjeva, kde se měla zúčastnit uvítání prezidenta E. Beneše, který přijel do SSSR u příležitosti chystaného podepsání československo-sovětské spojenecké smlouvy.²¹⁴

²⁰⁹ RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 70-71.

²¹⁰ Jeep Willys MB - byl lehký vojenský terénní vůz, vyráběný americkou firmou Willys-Overland během druhé světové války. Tento legendární vůz byl snad nejznámějším vozidlem druhé světové války. Po válce se začaly Jeepy Willys prodávat i pro civilní účely. Automobil se stal základem pro nové typy džípů.

²¹¹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.

²¹² RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 71.

²¹³ Tamtéž, s. 72.

²¹⁴ RICHTER, K.: *Přes krvavé řeky*. Praha: Ostrov, 2003, s. 196.

„Když jsme osvobodili Kyjev, tak odtamtud jsme se dostali dál za město, kde jsme pokračovali na takový menší městečko, už si na to nepamatuju.²¹⁵ A přišla hláška, že přijede prezident Beneš do Kyjeva na prohlídku. Tak nás stáhli z fronty a šli jsme pěšky do Kyjeva. Tam nás ubytovali v kasárnách, jenže Beneš nepřišel, poněvadž přišlo nařízení, že je to nebezpečný, nemůže tam přijít někde o život, tak to zrušili. Tak jsme tam byli asi dva dny a z Kyjeva jsme jeli zpátky k Bílé Cerkvi.“²¹⁶

Při rostoucí aktivitě nepřátelských útoků se Benešova cesta nemohla uskutečnit, a tak místo vojenské přehlídky odjela za prezidentem do Moskvy patnáctičlenná delegace příslušníků brigády v čele s plk. L. Svobodou.

Jednotky brigády, které se opět vrátili do obranného postavení u Vasilkova, nikoli k Bílé Cerkvi, dostali 22. prosince rozkaz zaujmout obranu na předem připravené čáře, 3 km jihovýchodně od Fastova. Tankisté zatím setrvali v dosavadním postavení a dělostřelci dostali úkol posílit útok 240. střelecké divize.

3.4.4. Žitomirsko-berdičevská a Korsuň-ševčenkovská operace

Rudá armáda zahájila 25. prosince 1943 žitomirsko-berdičevskou útočnou operaci. Dělostřelecké přípravy útoku se zúčastnilo i dělostřelectvo čs. brigády. V operaci se ukládalo 1. ukrajinskému frontu, k němuž patřila čs. brigáda, rozdrtit uskupení 30 německých divizí. K splnění úkolu se plánovaly pomocné operace na pravém i levém křídle. To byla záležitost 38. armády, která spolu se sousední 40. armádou měla zabezpečovat útočnou sestavu frontu zleva., srazit obranu nepřítele u Fastova a ovládnout v součinnosti s 27. armádou Bílou Cerkev.²¹⁷

K zajišťování styku mezi 38. a 40. armádou na nové obranné čáře byla 27. prosince 1943 zasazena 1. čs. samostatná brigáda. O dva dny později se rozkazem měla přemístit pochodem k osadě Ruda, asi 15 km před Bílou Cerkví. Vojáky čekalo přes 30 km pochodu v třeskutém mrazu. Útok na Rudu začal časně ráno 30. prosince. Ve vesnici se urputně bránily dva prapory SS s deseti nebo dvanácti samohybnými děly a asi s pěti tanky. Oba čs. prapory se v husté palbě probíjely čelně do vesnice, zatímco tankisté se samopalníky na korbách pronikly obchvatem do nepřátelského týlu. Kolem 18. hodiny byla Ruda osvobozena. Hlavní přístup na Bílá Cerkev byl volný.²¹⁸

Po dvouhodinovém odpočinku se čs. brigáda vydala k Bílé Cerkvi.

„Tam byl pořádný útok, hodně nás padlo, na tom poli leželi jak snopy, jen nám u

---

²¹⁵ Jednalo se o Vasilkov, kde spočívala brigáda v záloze.

²¹⁶ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.

²¹⁷ RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 74-75.

²¹⁸ Tamtéž, s. 75

kanónu se náhodou nic nestalo, hodně lidu umíralo, raněný byli atd.²¹⁹ Já přímo u Bílej Cerkvi ve městě nebyl, my jsme byli na okraji, kde byla taková malá vesnička, tekla tam úzká řeka, ale hluboká a jmenovala se Ros. Tam taky ženisti dělali most, ještě byl na řece nějaký led, tak kluci dávali prkna na led, jenže když jsme přepravovali vůz s koňma, tak ten vůz se utopil i s nábojema. Ale kanón jsme přes led přepravili ručně po prknech. Tak jsem to ohlásil, dostali jsme z týlu nový vůz s náboji a šlo se dál.²²⁰

Po nesnadném překročení řeky Ross sváděly v následujících 2 dnech oba pěší prapory urputné boje v bezprostřední blízkosti města, zatímco tankisté a samopalníci podpořili útok sovětských jednotek.

Československá brigáda byla 3. ledna 1944 převedena do zálohy 40. armády a tím skončilo její bojové nasazení na směr hlavního úderu v prostoru Bílé Cerkve a zároveň i účast v žitomirsko-berdičevské operaci. Bílá Cerkev byla osvobozena 4. ledna 1944 i díky významnému podílu čs. samostatné brigády, které velel v době nepřítomnosti plk. Svobody pplk. Vl. Příkryl.

„A tak někdo zemřel, někdo byl raněnej a z mého družstva akorát jeden umřel, střeva mu vylezly ven. Ostatní jsme se zachránili, zaplat' pánbůh. Aj koně se mi zachránili. S téma koňma, jsem přijel až do Prahy a z Prahy do Bíliny. Všechny koně vytloukli, ale moji dva koně spolu zůstali. To byl úplný zázrak. Aj ten vozka byl šťastnej.“²²¹

Pro většinu vojáků byla pochopitelně traumatickým zážitkem smrt někoho z blízkých kamarádů, ale řada z nich také uváděla jako nejhorší zážitek z války, když viděli trpět nevinné němé tváře a pohled na zubožená a mrtvá těla koní v nich zanechávala hluboce emocionální pohnutí.

„Nejhorší pro mě byly na Ukrajině ty vesnice vypálený, vyprázdněný. Tam nás ubytovali, byli jsme tam asi týden, všechny koně! vytloukli na vesnici. Lidi se odstěhovali, slepice tam zůstaly, tak to všechno pochytali a pobyli. Tam to bylo těžký.“²²²

Brigáda se přesunula k osadě Trušky a připravovala se na další bojové nasazení. Mezitím se z Moskvy vrátil velitel brigády L. Svoboda s novou hodností generála, vrátila se i 15členná brigádní delegace a přijela skupina důstojníků z Anglie, kteří měli nahradit ztráty v řadách důstojnického sboru. Generál Svoboda se znovu ujal velení a pplk. Příkryl odjel do Jevrejova v nové funkci velitele 2. čs. paradesantní brigády.²²³

Sovětské velení po úspěšném zakončení žitomirsko-berdičevské operace přikročilo k mohutné útočné operaci, která vešla do dějin jako korsuň-ševčenkovská. V rámci této

²¹⁹ Z čs. brigády padlo 66 mužů, 270 jich bylo zraněných a 75 nezvěstných. Tamtéž, s. 77.

²²⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.

²²¹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.

²²² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.

²²³ KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, II. díl, Zač jsme bojovali*, s. 194-195.

operace měla čs. brigáda opět zajišťovat styk mezi 38. a 40. sovětskou armádou, které asi 60 km od Bílé Cerkve sváděly urputný boj s ustupujícími Němci na jih.

Němci mohutným útokem 16. ledna 1944 pronikli sovětskou frontou a postupovali k řece Horní Tykič. Brigáda byla urychleně vyslána do ohroženého směru. Zaujetím obrany na břehu řeky v úseku od Buzovky po Chutor Adamovskij přehradila brigáda nepříteli cestu. 1. prapor na levém křídle bránil Buzovku, jíž prochází silnice na Žaškov, zatímco 2. prapor držel pravé křídlo, kde hrozil útok z osady Ostrožany na protějším břehu. Československé i sovětské jednotky podnikaly neustálé pokusy o obsazení Ostrožan či alespoň o zničení Němci obsazeného mostu a likvidaci tohoto předmostí. I přes nespočetné nepřátelské útoky a časté letecké bombardování se našim a sovětským vojákům podařilo udržet obrannou linii.²²⁴

„To byly těžké věci. V Ostrožanech to bylo kruté, u Žaškova to ale nebylo tak kruté. V blízkém lesíku jsme se v noci pomíchali aj s Němcema. Byl tam můj velitel roty Scharf, který byl raněný u tej řeky Ros a křičel, „Lidičky, lidičky, pomozte, já jsem raněn!“ My jsme se potom stáhli a jeden generál nebo plukovník nebo nadporučík, jmenoval se Sedláček, ještě s jedním, Knob nebo kdo, já už si to nepamatuju, udělali si malinký ohýnek, vyzuli a sušili si onuce. Němci nás pak napadli a oni bosky utíkali po sněhu. Potom Němci zastavili útok, a tak se ti oficiři vrátili zpátky. Tak jsme se odtamtud dostali na jiný úsek, to jsme přecházeli z úseku na úsek, hlavně v noci, paměť mi už neslouží. A tak jsme jeli tou krajinou dál a dál až jsme se dostali na Volyň.“²²⁵

Udržení obranné linie bylo velmi důležité, neboť úsek svěřený 1. čs. brigádě byl součástí vnější fronty obklíčení deseti německých divizí v prostoru Korsuně-Ševčenkovského. Naše brigáda se tak zasloužila o zdar mohutné obklíčovací operace, která začala odříznutím hlubokého nepřátelského výběžku fronty a skončila úplnou likvidací obklíčených vojsk.

3.4.5. Na Volyni

Mezitím pokračoval útok 1. ukrajinského frontu směrem na západ. Po osvobození Rovna a Lucku 6. února 1944 požádal gen. L. Svoboda sovětské velení o přemístění brigády do oblasti Volyně, kde bylo možno doplnit početní stavy jednotek oslabených těžkými boji nábořem dobrovolníků z řad volyňských Čechů. Z Volyně pak vedla přímá cesta k domovu. První čs. brigáda se soustředila do prostoru Rovna, kde byla podřízena 13. armádě. Pod dohledem zkušených frontových vojáků probíhal výcvik nováčků, kterých se

²²⁴ RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 77.

²²⁵ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

přihlásilo během března a dubna na 12 tisíc.²²⁶ Koncem dubna se brigáda s novými dobrovolníky přesunula do Černovic, kde se organizoval 1. čs. armádní sbor v SSSR.

Po nabrání volyňských nováčků se děda zúčastnil udržovacích bojů u Lucka než se s jednotkou přemístil do Černovic. Ještě předtím se v družstvu svobodníka Lupeje²²⁷ řešil jeden přestupek s ukradnutým beranem, kterého ukradli dva členové jeho družstva.

„Byli jsme potom u města Lucka, tam jsme zaujali druhou obranu na poli. Co čert nedal, můj zástupce velitele družstva ještě s jedním volyňským Čechem, byl to mladej hubenej vysokej kluk, asi osmnáctiletý, ten ho sbalil a šli do polskej usedlosti a ukradli berana. Zabili ho a maso rozporcovali do beden. Já jsem se o tom dozvěděl, když už ten beran byl zabitej. Ted' jsme byli s kanónama vždycky tak dvacet třicet, možná padesát metrů za pěchotou. Ti dva udělali oheň a vařili maso, dělali guláš. Já jsem věděl, že to zle dopadne. Ten můj zástupce byl svobodníkem a já už jsem byl desátníkem. A dopadlo to tak, že vpředu pěchota zjistila, že něco voní a rychle se to rozneslo. Ten barák, samota, kde to ukradli, byla nedaleko a Volka se o tom dozvěděl a začal po tom pátrat. Tak jsme oznámili na štáb, že to ukradli. Zatímco to vyšetřovali, přišel povel a měli jsme se stěhovat na rumunské území, tam do tych lesů.“²²⁸

Po přesunutí do Černovic se dva provinilci dostali před polní soud a byli potrestáni vykopáním si okopu pro stojícího střelce a tam stát přes noc než je nakonec přesunuti do trestanecké čety.

„Napřed jsme byli ve vesnici asi týden a potom do lesa, kde jsme si udělali chatrče. Štáb byl ve vesnici a vy vojáci bud'te v poli pod širým nebem. Pak najednou vyzvali milého svobodníka a toho volyňského Čecha na polní soud, na štáb. Jeli do jednoho městečka, tekla tam řeka, ale už si nevzpomenu, jak se jmenovala a tam jich soudil polní soud. Byl tam nějaký kapitán a vojenský prokurátor, tak toho svobodníka odsoudili. Už jich nepustili, nevrátili se ke mně. Mě nevyslyšali, i když jsem byl velitelem družstva, já jsem nebyl vinen, já jsem jich neposílal. Oni šli ze svej vlastnej vůli.“²²⁹

Po tomto kázeňském incidentu se děda účastnil výcviku volyňských Čechů v Černovicích.

„Velitelství bylo až v tej Besarábii a my jsme tam potom dojeli, v lese jsme bydleli a prováděli výcvik. To už bylo po Kyjevě, když jsme přišli na Volyň. Mobilizovali tam lidi z vesnic a muselo se to učit všechno. Dostal jsem k družstvu noví kluky a taky se cvičili.“

²²⁶ RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 79.

²²⁷ Před výcvikem dobrovolců z Volyně byl poprvé děda 7. března 1944 oceněn Čs. vojenskou pamětní medailí se štítkem SSSR. Vydalo Ministerstvo národní obrany MNO za účast ve velké vlastenecké válce. VA-CR Trnava, Osobní spis, č. listu 7.

²²⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

²²⁹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

*Musíš je zacvičit, jak má mířit, jak co má dělat, náboje podávat atd., všechno. Obsluhovat kanón. Já jsem dostal akorát dva Volyňáky, jeden starší a druhý byl mladej.*²³⁰

V létě 1944 byla dokončena reorganizace brigády a nově vzniklý 1. československý armádní sbor se skládal ze 1. a 3. pěší brigády, 2. paradesantní brigády, tankové brigády, pěti dělostřeleckých pluků (z toho dvou smíšených pluků o jednom oddíle houfnic a dvou oddílech těžkých minometů, dvou motorizovaných protitankových pluků a 5. sborového pluku těžkého dělostřelectva) a dalších podpurných jednotek: protiletadlových oddílů, 3 ženijních praporů, 4 spojovacích praporů, jezdecké čety atd. Jeho velitelem se stal generál Kratochvíl, kterého jmenovala čs. vláda ve Velké Británii. Základem sboru byla 1. brigáda, jejímž velitelem zůstal generál Ludvík Svoboda. Brigáda se skládala ze 2 pěších praporů, praporu samopalníků a podpurných jednotek. Vojáci také dostali nové stejnokroje předválečného československého vzoru s výložkami na límcích.²³¹

Generál Kratochvíl koncem července požádal oficiálně hlavní stan vrchního velení Rudé armády o zasazení sboru na frontu. Současně se na velení Rudé armády obrátil i náčelník čs. voj. mise gen. Píka s žádostí, aby byly sborové jednotky co nejdříve nasazeny do bojových operací směrem na Užocký průsmyk. Píka měl zájem, aby se naše jednotky dostaly co nejdříve na území Podkarpatské Rusi, a to nejenom proto, že zejména Podkarpatští Rusíni dychtili po vstupu na rodnou půdu, ale i z toho důvodu, že armádní sbor by tu okamžitě získal vydatnou mobilizační základnu. Sovětské velení však nijak nespěchalo s nasazením čs. sboru, zejména ne k osvobození Podkarpatské Rusi. Nemělo vůbec v úmyslu zasadit sbor na území Podkarpatské Rusi.²³²

*„Totiž my jsme měli útočit tady přímo z Polska a přes Podkarpatskou Rus. Jenže Rusáci to nedovolili, poněvadž gró našeho sboru, hlavně roty, kanonýři, ženisti atd, to všechno byli Podkarpatští Rusíni. A oni to chtěli obsadit pro sebe a taky potom obsadili. Už ani potom nedovolili mobilizovat z té Rusi, jenom něco, pár kluků na vojnu k nám a potom už byl zákaz! Takže Rusáci to změnili, že jsme nejeli na naše území, museli jsme jet na východní Slovensko z Polska a na Moravu, na tu Ostravu. Zrada nad zradou byla. Komplikace byly velký.*²³³

Sověti již nyní v zákulisí osvobozovacích bojů kalkulovali o budoucím územním uspořádání středovýchodní Evropy a rozšiřováním svého mocenského vlivu. Své mocenské plány ohledně Podkarpatské Rusi, završili po skončení války, kdy toto území včlenili do svého soustátí nejdříve jako Zakarpatskou Ukrajinu, potom jako Zakarpatskou oblast

²³⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.

²³¹ RICHTER, K.: *Přes krvavé řeky*, s. 261.

²³² RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 83.

²³³ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011

Ukrajinské socialistické republiky.

3.4.6. Karpatsko-dukelská operace

Plány na postup čs. sboru v osvobozovacím procesu se musely náhle přizpůsobit nečekané situaci a rychle ji řešit. Na Slovensku vypuklo 29. srpna národní povstání, které od konce roku 1943 tajně připravovala ilegální Slovenská národní rada. Také se na Slovensku aktivizovalo sílicí partyzánské hnutí organizované většinou komunisty. V nově vzniklé situaci sovětské velení na žádost představitelů čs. vlády i zahraničního velení rozhodlo poskytnout povstání kromě dodávek zbraní pomoc i urychleným uskutečněním útočné operace přes Karpaty k vytvoření koridoru na povstalecké území, a to navzdory její vojenské nevýhodnosti a velkým rizikům. Operace byla pod tlakem času připravena v mimořádně krátké lhůtě 4 dnů. Stalin si uvědomoval, že poskytnutí pomoci v dané situaci zajistí sovětský vliv na vývoj povstání, nehledě k tomu, že v případě úspěchu se pronikavě zhorší situace Němců na celé východní frontě. Provedení operace bylo svěřeno Moskalenkově 38. armádě 1. ukrajinského frontu maršála Koněva, k níž byl přiřčen i 1. čs. armádní sbor, a Grečkově 1. gardové armádě sousedního 4. ukrajinského frontu gen. Petrova.

Útok začal 8. září 1944 ráno mohutnou dvouhodinovou dělostřeleckou a leteckou přípravou na úzkém úseku v prostoru Krosna. Odpoledne se podařilo prolomit první pásmo německé obrany. Ve druhém sledu vyrazily jednotky 1. čs. sboru. Němcům se navzdory předpokladům podařilo Krosno udržet, a tím se zkomplikoval postup druhých sledů k čáře nasazení. Nedostatečný průzkum zaviněný nedostatkem času na přípravu operace a chaos na překotně měněných přísunových osách způsobily, že jednotky sboru ráno nečekaně narazily na silné nepřátelské postavení na prvním karpatském hřbetu za osadami Machnówka a Wrocanka. Soustředěnou palbou nepřítel obě čs. brigády utrpěly těžké ztráty a jejich postup na čáru zasazení byl zastaven.²³⁴

Maršál Koněv zbavil svévolně velení gen. Kratochvíla a velitelem sboru jmenoval gen. Svobodu. Pozadí tohoto rozhodnutí není dodnes zcela jasné. Nicméně Krosno bylo 11. září konečně dobyt.

V následujících dnech sváděli čs. jednotky 1. brigády krvavé boje o kótu 534 na přístupu k městu Dukla. Pěšáky podporovalo v boji několik tanků, které měla k dispozici tanková brigáda. Do bojů byl zasazen také 1. prapor, zatímco ten 2. pěší prapor, kde sloužil i můj děda v protitankové rotě, stále u kanónu ráže 45 mm, se pro nedostatek bojových vozidel věnoval v týlu výcviku nováčků. Tomu by odpovídala i výpověď mého dědy, která

---

²³⁴ RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 88.

je ostře v rozporu s popisovanými boji.

„Krosno jsme jakžtakž hezky prošli rovinama, potom začaly lesíky a kopce, kopce na Duklu. Když jsme přešli to Krosno, tak německý tanky zaútočily na našu pěchotu a na mě vystřelili jednu ránu, tam jsem byl raněný do krku.²³⁵ Ostatní myslím, že ne. Tak jsem šel na praporeční obvažiště dozadu, aby mě obvázáli a ošetřili. Mezitím, než mě tam ošetřili, tak s kanónem už odtáhli dál, jeli za pěchotou dál, na tu Duklu. A mezitím, když jsem šel pěšky z tej ošetřovny, tak vozka s koňma vezl z týlu plný vůz nábojů, poněvadž zásoba musí být. Přiletěl granát a utrhlo mu to hlavu, která pak po zemi skákala pět metrů. Koňům se nic nestalo a on byl pryč.“²³⁶

Jednalo se o první, naštěstí lehčí zranění, neboť si nevyžádalo pobyt v nemocnici. Cestou z obvažiště se děda vracel za svým druhým praporem, který mezitím odešel. O tom, jaký musel panovat chaos v těžkých bojích, kdy v čs. jednotkách bojovalo spoustu nováčků, kteří prožívali svoje první bojové nasazení, dokládá další dědova výpověď.

„Tak jsem šel dál, svůj prapor jsem hned nenašel, ale našel jsem ten jiný, první. Tam bylo hodně nováčků, kteří ustupovali. Teď mě tam chytnul ten jejich kapitán, byl to takový nepříjemný majzl, abych to organizoval, že mi napíše vyznamenání. Tak jsem to drobet zorganizoval, jednoho jsem poslal tam, druhého tam, a tak šli dopředu. A ten důstojník potom zmiznul. Já jsem pak od tej cizí jednotky odešel a šel jsem hledat svojí rotu a svůj prapor, my jsme byli druhý prapor a jako protitanková četa, poněvadž byly dva kanóny, rozdělený. Teď jsem šel tím úsekem, kudy procházel náš druhý prapor. Tam bylo raněných, Němcov co tam leželo! v tom lesíku, pane bože! A tak jsme se dostali až na kopec, nevím jestli Chyrowa Hora,²³⁷ jinak se to jmenovalo. Postavil jsem tam kanón, zakopal, nahoře bylo za námi složený dřevo na barák a tam jsem se vždycky schoval a kanón byl vedle. Tak jsme tam nějaký den pobýli, pěchota útočila, zas musela zpátky, zas útočili. Potom kaťuše přišly na pravou stranu, z boku naší fronty, začaly střílet, to byla palba. A tak to protrhli a my jsme se dostali na Duklu.“²³⁸

V poslední pasáži pravděpodobně došlo k záměně Hyrowe hory za kótu 534, která se nacházela ještě před Duklou.

Dobytím Hyrowe hory, z níž dobře opevnění Němci bránili jednotkám v pronikání k čs. hranicím, byla otevřena cesta k dalšímu postupu podél dukelské silnice. Operace dostala spád, když sovětské jednotky pronikly na sousedním úseku 10km hluboko do nepřátelské obrany a obsadily město Tylawu na dukelské silnici v blízkosti průsmyku.

²³⁵ Zraněný byl 20. září 1944, v den, kdy bylo dobyté město Dukla. Poté byl přemístěn k čs. náhradnímu pluku. VA-CR Trnava, Kmenový list, č. listu 12.

²³⁶ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011

²³⁷ Hyrowa hora – kóta 694 za městem Dukla, dobytá o dva dny později než Dukla, 22.9. 1944.

²³⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011

Navázal přitom styk s jednotkami 1. gardového jezdeckého sboru, který se probíjel zpět z obklíčení. 1. čs. armádní sbor se díky sovětskému úspěchu posunul bez boje do vzdálenost 3-5km od československých hranic.²³⁹

Hyrowa hora byla poslední a nejzávažnější překážkou na cestě k naší hranici. Vyžádala si mnoho obětí. Hrdinskou smrtí tam padl i velitel 1. praporu štábní kapitán Josef Kholm. Svůj prapor dovedl až na vrchol Hyrowy hory. Při jejím obsazování byl úlomkem granátu zasažen přímo do hlavy.

„Ted' jsme jeli po tých kopcech, tam mi to ranilo jednoho chlapa od obsluhy, tak jsem ho dal naložit na tu kárku a odvezli ho na praporní obvaziště. My jsme s kanónem zůstali dole v kopcích. Viděl jsem, jak vojáci útočí po tom břehu. Tam byl i kapitán Kholm zabitej. Kholm a křestní jméno nevím. Šel jsem teda na štáb ohlásit, co se stalo a oni mi nadávali. Já povídám, „Já přece nemůžu kanón tahat zdola do kopců! Nevrátil se mi jeden kluk, dal jsem ho těžce raněného odvést na ošetřovnu.“ A koně se mi nevrátili. Tak velitel praporu nařídil kanón odevzdat, tak jsme ho odevzdali do týlu a dali nás do pěchoty, do první linie.“²⁴⁰

Potíže s transportem těžké techniky v obtížném terénu zapříčinily přesun mého dědy, nyní už v hodnosti četaře do pěchoty. S pěchotou se pak dostal až k československým hranicím, které se podařilo čs. jednotkám za těžkých bojů i špatného podzimního počasí projít.

„Tak jsme tam procházeli a dostali jsme se těma kopcama a potůčkama až k našim československým hranicím. Tam jsem stál celú noc ve vodě, abych zůstal živej. Průzkum potom šel dopředu prohlížet co a jak se děje, tak jsme tu linii protrhli a překročili jsme československé hranice. Šli jsme dál a první vesnice za hranicemi na Slovensku byla Višni... ne, nemůžu si vzpomenout.“²⁴¹ A tak jsme jeli dál, to už jsme jeli jako z kopců, lesem, loukama a dostali jsme se až nad vesnici Pisaná. Tam byl raněn velitel pěchoty a roty, tak mě určili jako četaře, abych velel celé rotě, to víš, lidu bylo málo, byli padlí nebo raněný.“²⁴²

Dne 31. října vojska 38. armády dosáhla čáry Gojsce, Ciechania, Svidnička, Kapišová, Dobroslava, Korejovce, Krajná Bystrá, severně a severovýchodně od Nižného Komárniku a přešla do obrany. Karpatsko-dukelská operace skončila. Jen 1. čs. armádní sbor spolu se sovětským 67. sborem pokračoval v útoku podél dukelské silnice na Svidník.

---

²³⁹ RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 90.

²⁴⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

²⁴¹ Pravděpodobně se jedná o Vyšný Komárnik.

²⁴² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

Během prvních bojů na slovenském území byl 27. října 1944 raněn podruhé,²⁴³ a tentokrát mnohem vážněji i můj děda, pro kterého tím boje v rámci Karpatsko-dukelské operace skončily.

„Tak jsem velel rotě v tom lesíčku, moc nás už nezůstalo. Když rota je osmdesát, tak nás bylo snad jenom třicet chlapů! Teď jsme se zastavili, byl tam vykopaný německý okop v lesíku, stromy byly vysoký, tak jsem si tam sednul, nohy jsem měl schovaný a půlkou těla jsem byl venku. Najednou přiletěl granát, nevím odkud a vzduchová vlna mně tam otloukla ruku, kontuzila²⁴⁴ mě a pod oko jsem dostal střepinu, jinak jsem nebyl nijak raněnej. Byl tam jako lapiduch, co sbírá raněný, a když se dostavil ke mně, tak mě vedl na ošetrovnu. Jenže on mě vedl k Němcům! Já povídám, „Kam mě vedeš? Tam je německá fronta! Do leva, tady musíme jít!“ Tak mě pak dovedl k dělostřelcům, kteří přes nás předtím střelili na Němce a za nima byla praporní ošetrovna, tam mě ošetřili. Ještě jeden kluk šel s námi, taky byl celý kontuzen, tekla mu krev z úst, z uší, z nosu a zůstal ohluchlý. Vůbec ho to neranilo, jenom ten vzduch ho kontužil. Tak nás dali potom na polní vůz s jedním koněm a odvezli nás na praporní ošetrovnu. Tam mě ošetřili, s rukou jsem nemohl hýbat, prstama vůbec ne, byla to kalvárie. Na tej ošetrovně jsem potkal kamaráda z naší vesnice, šel jsem mu za kmotra, když se mu narodilo dítě a jmenoval se Vasil Dub. Tak na mě koukal, byl překvapený, ale postaral se tam o mě. Zůstal jsem tam asi jeden den a potom mě odvezli do toho městečka do nemocnice.²⁴⁵ Vidiš, už zapomínám, jak se jmenovalo, útočili jsme na to město. Byl jsem tam měsíc ošetřován, vyléčen v tej nemocnici polskej.²⁴⁶

Do krosenské nemocnice se dostal 8. listopadu a zůstal tam až do 22. listopadu,²⁴⁷ kdy byl opět odvelen na frontu. Jako v každé vojenské nemocnici byly podmínky dosti provizorní, ale lékaři odváděli dobrou práci.

„Tam byli stejně ruský lékaři. Rumunky mi dávaly písek, takový horký pytlíky na jednu stranu ruky, na druhú stranu a léčili mě. Potom jsem jakžtakž začal hýbat prstama. Ale celý život jsem měl pak tu ruku nekvalitní, i prsty. Já jsem se nemohl ani podepisovat. To [střepinu] mi tam vyndali. Šel jsem za pár dní na operaci, položili mě na stůl, přivázali mě provazem, žádná antibiotika, narkóza, řezali mě zaživa. Krev mi tekla, říkali, „polkaj, polkaj“ Tak mi vyndali střepinu a obvázáli ránu. Tam jsem šel pěšky, odtamtud mě nesli na márách. Léčili mě tam měsíc a za měsíc „davaj na front!“, do první linie, zpátky k útvaru.

²⁴³ Soukromý archiv D. Lupeje, Zpráva o zranění. (v ruštině)

²⁴⁴ Z latinského slova „contusio“ – pohmoždění, zhmoždění, kontuze. Dostupné na WWW:

<<http://lekarske.slovníky.cz/pojem/kontuze>>.

²⁴⁵ Jedná se o Krosno.

²⁴⁶ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

²⁴⁷ Soukromý archiv D. Lupeje, Zpráva o zranění.

*Tak jsem šel pěšky a našel jsem to, i když to bylo daleko.*²⁴⁸

Karpatsko-dukelská operace ostatně už pozbyla svůj původní smysl, neboť slovenské povstalecké síly byly zatlačeny do hor. Avšak i když se nepodařilo splnit stanovený úkol – během 5 dnů dosáhnout prostoru Prešova – a operace se v důsledku narůstajících obtíží proměnila v dvouměsíční krvavou bitvu o karpatské hřebeny, nebyla rozhodně zbytečná. Vyžadovala si značné německé síly, což mělo význam pro Slovenské národní povstání i pro situaci na sovětsko-německé frontě.

Po návratu z nemocnice byl četař Lupej zařazen k čs. náhradnímu pluku, ke kanónu 45mm, a zapojil se opět do výcviku nováčků ve středisku Olšovky na Východním Slovensku.²⁴⁹ Výcvik prováděl až do ledna 1945.

*„To už jsem šel ke kanónu, když jsem se vrátil z nemocnice. Ke kanónu 45. Napřed jsem se ohlásil na rotě, na praporu, a ti mě hned zařadili ke kanónu. Oni byli malinko jako na odpočinku a mobilizovali lidi z východního Slovenska a Podkarpatskej Rusi, když to bylo osvobozeno. Dostal jsem nové kluky ke kanónu a vyučoval jsem je tam v jedné vesnici házet granáty předváděl jsem jim to, vypravoval, jak to mají dělat atd. Vyučil jsem jeden kanón, když přišel jeden rozkaz, že musejí odejít na front. Oni brečeli, že nejdu s nima. Dostal jsem druhé družstvo na vycvičení u kanónu a s tím jsem potom šel na front.*²⁵⁰

3.4.7. Konec války

V polovině ledna 1945 zahájila Rudá armáda rozsáhlé operace závěrečného období války s hitlerovským Německem v celém prostoru od Baltského moře až po Karpaty. 4. ukrajinský front, k jehož 1. gardové armádě byl od začátku ledna nově přiřčen i 1. čs. armádní sbor, se chystal k rozvinutí útoku na území Československa.

Dne 15. ledna zahájila 38. armáda útok v prostoru Jaslo za účinné podpory pěti čs. dělostřeleckých pluků a jednotky tankové brigády. Vítězný postup vojsk 38. armády vytvořil příznivé podmínky i pro útok sousední 1. gardové armády, jejíž pravé křídlo tvořila 1. čs. samostatná brigáda a nalevo od ní 3. čs. samostatná brigáda. Společně držely obrannou linii nyní již v šířce 40 km od obce Ciechania přes Svidník, Stropkov až Březnici. Když v noci na 18. ledna nepřítel začal v celém pásmu 1. gardové armády ustupovat, přešly sovětské i československé jednotky k jeho pronásledování. Začala západokarpatská operace. Během tří dnů 1. čs. armádní sbor, který byl mezitím převeden do podřízenosti 18. armády, osvobodil 41 obcí včetně měst Tvorova a Bardějova a

²⁴⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

²⁴⁹ VA-CR Trnava, Osobní spis, č. listu 4.

²⁵⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

dopomohl sovětským vojskům k osvobození Prešova.²⁵¹

Pan Lupej se zúčastnil osvobozování východního Slovenska se svou protitankovou rotou v 2. pěším praporu v linii Svidník-Liptovský Mikuláš-Rožumberok-Vrútky-Vsetín.

„...a odtamtud jsme jeli do obrany nad městem Svidníkem! na východním Slovensku. Tenkrát všechno těžké dělostřelectvo, tanky, to všechno, sebrali na Ostravu, poněvadž tam byl hlavní průsek k prolomení fronty na Moravě. Rusáci to nařídili. Nám zůstaly jenom kanóny 45 a sem tam nějaká pěchota. Tak jsme potom zaútočili, před námi byli maďarští vojáci, kteří se potom vzdávali, poněvadž prohrávali, už se nepaktovali s Němcema. Pomalu, pomalu útokem, bojem jsme se dostávali přes východní Slovensko, sem tam byly nějaké přestřelky, nebyly těžký a přes ty Tatry, Svatý Ondrej, Svatá Podtureň atd., jsme se dostali až k tomu Svatému Mikuláši a tam zas byly tvrdý boje. Pak Ružomberok, který jsme prošli celkem hladce a dostali jsme se až k Vrútkám, tam jsme se zastavili. Byl tam tunel, kde byl dobytek naházen po bitvě. My jsme šli pak před Vrútkama vlevo nahoru na kopec, na horu Girovou.²⁵² Tam nám dělali cestu Slováci, zmobilizovali lidi z blízké vesnice a upravovali silnici, aby vytáhli pomocí volů kanóny 67ky aj 120ky nahoru. Naši koně vytáhli zase můj kanón ráže 45, tak jsme se dostali na tu horu Girovou. Odtamtud jsme viděli Žilinu jak na dlani. Němci byli pod námi, jako pod lesem, pod tou horou. Střílel jsem tam do kostela, jednoho vojáka nám tam zabili, on šel na průzkum a dostal ránu od nějakého snajpera. Tam byl pochován, vykopali mu hrob v lese, přikryli listím a s pánembohem. Rusové zase tlačili tady za Váhem od Vysokých Tater a my od jihu, a tak jsme se pomalu dostali na široké prostranství slovenského území, a pokračovali jsme dál bojem až k městu Vsetín na Moravě. Tam byly taky pěkný boje, Němci tam napadli naše vojáky i civilisty, ale potom jich zlikvidovali. Objevili se tam i partyzáni, a tak jsme se dostali do Vsetína. Odtamtud jsme jeli po pravej straně jako na Olomouc a vlevo zůstalo Brno. Tam jeli zas Rumuni se sovětskou armádou, my jsme šli tady z prostředku, po pravej straně zas byli Sověti. Tak jsme se bojem dostali až do Pravčic. V Pravčicích ráno jsme ještě měli dělat přípravu na velký útok, kde byly samý moravský roviny, ale náhodou to skončilo tak, že vyhlásili konec války. Když vyhlásili konec války, tak ti Rumuni vlevo od nás, ale i naši, tahali pušky na provaze po zemi z radosti! A tak jsme se připravili na odchod do Prahy.“

Děda se tedy dočkal konce války bez vážnější újmy na zdraví. Asi jako všichni vojáci, zejména Rusíni, byl rád, že se díky válce dočkal propuštění ze sovětských lágrů, i když na začátku propuštění nebyl toho názoru, že by válečný boj poskytoval větší možnosti

²⁵¹ RICHTER, K.: *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*, s. 100-101.

²⁵² Narátor zaměnil za Hyrowu horu u Dukly.

k přežití. Z jeho popisu svých dojmů a pocitů z války můžeme vyčíst stejné obavy jako u většiny účastníků bojů.

„To víš, ve válce jsem byl furt v první linii, jak v noci, tak ve dne, pod deštěm atd. Těžkej život byl, těžkej život. Ted' jsi měla strach, že tě to zraní nebo utrhne ruku, nohu nebo jiný věci. Když by tě to zabilo, budiž, ale když tě raní, to je horší. A tak člověk přežíval každý den, z noci na noc. Jídla už bylo víc, už jsme byli dobře zásobováni, jedině, když kuchyň nepřišla, když byl takový zvláštní boj a kuchyň tam nemohla přijít, tak jsme nedostali třeba dva dny jídlo. A tak se procházelo bojem, jednou bylo líp, jednou bylo hůř. A když jsme šli do útoku, tak dostal každý štamprle vodky, aby jsme měli kuráž, aby se nikdo nebál. A to nebylo nic platný, poněvadž člověk byl takový nesvůj, že jde do boje proti nepříteli, nebylo to dobrý, takový nervy. Ted' se musíš zakopat, dělat pro kanóny takový kruhový zákopy. Ta pěchota zkusí, dej pokoj. To bylo strašný, to jsou zážitky.“²⁵³

3.5. Poválečná armáda

Po skončení bojů se můj děda přesunul se svou jednotkou do Prahy, kde se zúčastnil slavnostního defilé a poté byl přemístěn se svojí protitankovou rotou do jatek v Holešovicích, kde pobýval pár dní a užíval si konec válčení s místními děvčaty. Asi po týdnů byla jeho jednotka přemístěna do pohraničního území bývalých Sudet, aby dohlížela na odsun sudetských Němců. Jeho jednotka, nyní 5. pěší pluk Tomáše G. Masaryka (TGM) se usadila v Bílině.

3.5.1. Bílina a odsun sudetských Němců

Zásadním faktorem, který formoval poválečnou podobu Československa z hlediska národnostního složení jeho obyvatel, bylo rozhodnutí o odsunu osob německé národnosti. Oficiálně československá vláda vyhlásila odsun Němců teprve 3. července 1945, živelný tzv. divoký odsun však probíhal již od května 1945.²⁵⁴

Vývoj situace do konce května 1945 ukázal, že ministr národní obrany gen. L. Svoboda a s ním někteří představitelé nejvyššího armádního velení patřili v centru rozhodování k těm, kdo nejenergičtěji požadovali zahájení rychlé „evakuace“ Němců z republiky, což se také zčásti iniciativy podřízených vojenských velitelů v některých místech podařilo prosadit. Armáda byla v bezprostředně poválečném období fakticky jedinou silou, jež disponovala potřebnými prostředky k provedení takových akcí ve větším měřítku.

---

²⁵³ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

²⁵⁴ STANĚK, Tomáš: *Tábory v českých zemích 1945-1948*. Opava: Slezský ústav Slezského muzea v Opavě, 1996, s. 27.

Již od 15. května 1945 vydávalo její velení podřízeným útvarům řadu jednoznačných rozkazů k provedení „evakuace“ Němců včetně starousedlíků. Armáda byla ke splnění tohoto úkolu nasazena s plným vědomím hlavy státu a vlády a na pověření nejvyšších státních orgánů se její představitelé také odvolávali. Přes nemalou iniciativu jiných orgánů a složek (některých centrálních resortů a jejich aparátů, lokálních a regionálních správních úřadů, bezpečnostních formací, různých „revolučních“ ozbrojených uskupení, složených většinou z dobrovolníků, apod.) by se bez vůdčí úlohy armády a prostředků, jež měla k dispozici, jen stěží podařilo v průběhu zhruba 4 měsíců dostat za hranice kolem 700 – 820 tisíc lidí. V průběhu odsunu docházelo také k různým excesům včetně fyzického násilí ze strany „revolucionářů“, ale i armády, což nepochybně přispívalo k vyvinutí psychologického tlaku na místní německé obyvatelstvo.²⁵⁵

„A za týden jsme jeli do Bíliny, do pohraničí. (obr. 16) Tam jsme se ubytovali v takovém německém baráčku, kanón jsme měli jinde a vozka i s koňma byli zase vzadu v takových barákách. Vlevo od nás byli v baráku ubytovaný ženský z Litvy a Lotyšska. Vrátili se z Německa, tak tam byly ubytovaný. A ostatní jednotky jely až na hranice, ale my ne, my jsme byli jenom kolem Bíliny, dohlížet na vystěhování. Pak byly zvlášť určený na to jednotky, které se tím zabývaly. My jsme se tím už potom nezabývali, dělali jsme svou vojenskou službu. Prováděli jsme tam potom výcvik, rozdělili to, ve škole byl štáb, tam jsme chodili i na stráž, v noci strážit. Vybírali tam jednou ty, jednou ty. Potom jsme šli a kontrolovali Němce, který se vysídlovali pryč, a přišli jsme na vesnici hned za Bílinou, tam jsme jednoho sedláka, Němce, kontrolovali. Poslali nás tam důstojníci, my jsme byli jenom poddůstojníci a důstojníci naši, kteří byli zmobilizovaní z Prahy, kurvy jedny!, říkají: „Tak běžte a zkontrolujte, jestli tam nejsou vysílačky nebo zbraně.“ Tak my jsme to prohlédli, ale oni šli napřed! a sebrali hodinky, zlato, šperky, a vy jeďte a tamhle hledejte. Já povídám: „Vy kurvy jedny, pražský!“ To víš, na mě si nepřišli, já jsem jim to odtýkal. Když potom jeli z Bíliny do Prahy, tak si hned vezli co nakradli.“²⁵⁶

Dědova výpověď příliš nesvědčí o morálních kvalitách některých důstojníků, kteří neodolali možnosti rychle nabytého majetku a dali se strhnout k rabování.

V pramenech lze nalézt mnohé další případy dokládající fakt, že armáda sehrála při iniciování a intenzifikaci „evakuace“ Němců klíčovou roli. Tak např. akce zahájená Okresním národním výborem v Bílině, při níž se přihlíželo k zajištění provozu důležitých závodů, byla narušena postupem vojáků pátého pěšího pluku, kteří pak proti vůli civilního

---

²⁵⁵ STANĚK, Tomáš – ARBURG, A. von: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)* (1. část: Předpoklady a vývoj do konce května). In: *Soudobé dějiny*, roč. 12, č. 3-4 (2005), s. 478.

²⁵⁶ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

orgánu provedli dva samostatné odsuny.²⁵⁷

3.5.2. První dovolená a návrat do rodné vesnice

V létě roku 1945 dostal děda první dovolenou, kterou okamžitě využil k návratu domů, aby navštívil své příbuzné, kteří o něm neslyšeli 5 let. Těžko se dnes domnívat, co si mysleli o osudu jejich nejmladšího syna a bratra. Snad žili v domnění, že našel své štěstí v socialistickém ráji, když se tak dlouho nevrací, anebo právě proto, že už není mezi živými a zemřel v jednom z mnoha krutých lágrů všemocné NKVD. Vždyť právě nyní zažívali na vlastní kůži obyvatelé bývalé Podkarpatské Rusi jak se žije pod v náručí „štědrého“ bratra. Setkání rodiny se ztraceným synem bylo jistě emocionální záležitostí pro obě strany.

„To víš, každého přivítají pěkně. Tak jsem přišel domů, doma byl jenom táta, tam jsem nešel, byl tam jeden starší bratr, druhý byli ženatí. Šel jsem k nejstarší sestře, (obr. 11) poněvadž když jsem utíkal do Ruska, tak mě ona vypravila, připravila. Přinesl jsem jí nějaké dárky, tak jsem jí to tam dal. To víš, že byli rádi po tolika letech, po pěti letech o mně nevěděli žádnou zprávu, nic. Každý čekal, že tam zahyne atd. A co jich tam zahynulo, co se jich nevrátilo. Jo, těžkej život byl, těžkej.“²⁵⁸

Určitě při shledání rodiny zazněly nějaké výčitky, že odešel potají, ani se nerozloučil a nedal o sobě tak dlouho vědět. Takovou informaci se mi však nepodařilo získat. Děda by totiž jakoukoli kritiku na svou osobu nikdy nepřiznal, což jsem poznala při rozhovorech s ním. Ale cožpak by to udělal kdokoli z nás? Většina z nás by ze studu či z ješitnosti jakoukoli negativní informaci prostě zamlčela.

Po dovolené se vracel děda zpět do Československa. Ještě nepřekročil ani hranice, když se stal účastníkem vlakového neštěstí nedaleko svého rodiště. Byla by to hloupá náhoda ztratit život nyní po válce a všem tom utrpení v táborech Gulagu.

„Tak jsem byl na tej dovolenej, vypršelo to, těch 14 dnů, tak jsem jel zpátky. Aj sestra, ta jedna, která bydlela v Užhorodě, nakoupila tabák, to listí a vezla to prodávat do Užhorodu. Ted' jsme přijeli do Velkej Berezny a čekali jsme tam na vlak. Vlak přijel od Užhorodu a měli jsme jet jednu stanici do vesničky, která se jmenovala Prislov.²⁵⁹ Byl tam vyhozený most za války, kde se spojovaly dvě řeky, řeka od slovenského území a naše řeka Už, která tekla přes našu vesnici. A ted'ka jsme nasedli v tom Velkyj Berezny na vlak, který

²⁵⁷ STANĚK, Tomáš – ARBURG, A. von: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)* (2. část: Československá armáda vytváří „hotové skutečnosti“, vláda je před cizinou legitimizuje). In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 1-2 (2006), s. 26.

²⁵⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 2.12. 2011.

²⁵⁹ Podle dědova popisu by se muselo jednat o Malé Berezné. Prislov se v dané lokalitě nenachází.

*jel tu jednu stanicí. Lidi leželi i na střeše vlaku a vlak jel. A ve stanici Prislav měl zastavit, jenže on jel dál. Tam byly pražce nakladený na kolejích před tím mostem, ale vlak jel durch, ta lokomotiva, vlak padaly do vody z toho rozbitého mostu. To víš, lidi skákali z vlaku, zlámali si nohy, ruce. Já jsem utíkal po vagónech dozadu a ten poslední vagón zůstal jenom na dvou kolejích stát, takhle nahnutém, tak jsem otevřel dveře a vyskočil. Nebyl jsem zraněný, ostatní ale byli zranění. Přišel průvodčí z toho města Berezného, chytnul se za hlavu, že dostane 25 roků vězení, úplně brečel, protože to už bylo ruský vedení.*²⁶⁰

Po návratu ke své jednotce do Bíliny byl několikrát přemístěn s 5. pěším plukem do různých posádek ve středních Čechách v rámci reorganizace a vytváření poválečné struktury Československé armády. V té době však musel také vyřešit svou existenční situaci. 31. října byl navíc předán do evidence spisovému úřadu MNO jako příslušník SSSR.²⁶¹

Stál před rozhodnutím zdali zůstane v armádě či odejde do civilu jak někteří zahraniční vojáci. Armáda mu poskytovala zatím veškeré materiální zajištění, takže neměl důvod cokoli měnit, i když se mu nabízela možnost odejít do civilu a začít pracovat jako řezník, vrátil by se k profesi, kterou dobře ovládal a měl ji rád. Ale pádné důvody převážily ve prospěch armády.

*„To máš různé. Vzhledem k tomu, že většinou my, mladí kluci, měli nějaký ty výuční listy nebo funkce ještě v civilu. Někdo byl vyučený, někdo ne. A bylo to tak, že člověk nevěděl kudy kam. Češtinu jsme neovládali, to víš, češtinu se učit, chyby děláš atd. Za prvé, buď vzít nějakú takú obyčejnou práci nebo za druhé, když Němce odstěhovali z toho pohraničí, tak byla příležitost jedině si vzít tu chalupu nebo ten pozemek a tam dělat jaksi na zemědělství. Byli takoví, kteří si to sebrali. Já jsem o tom uvažoval taky. I když já jsem dělal v tom řeznictví. Táta tenkrát udělal chybu, že mě nepustil. Já jsem se hodně naučil. A řekl jsem, že ještě počkám, tak jsem čekal a čekal, jenže to všechno rozebrali, baráky rozebrali, vilky atd. Taky to bylo tím, že jsem většinou přecházel z různých posádek, z Bíliny do Prahy, z Prahy do Kladna, z Kladna do Slaného, ze Slaného zase do Ruzyně, z Ruzyně do Kralovic a opět do Prahy, tak člověk si nemohl vzít nějaký barák nebo vilku ve městě, buďto u Bíliny nebo v Mostě atd. Když jsem byl v Karlových Varech, tak to už to bylo všechno rozebráno. A tak to zůstalo.*²⁶²

Byl konec roku 1946 a četař Lupej musel vyřešit svou státní příslušnost, pokud nechtěl být veden jako státní příslušník Sovětského Svazu, poté kdy byla jeho rodná zem

²⁶⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

²⁶¹ VA-CR Trnava, Kmenový list, č. listu 12. Výnos MNO, čj. 2316-1/3 – 1945.

²⁶² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 2.12. 2011.

na základě smlouvy mezi ČSR a SSSR z 29.6. 1945 (č. 186/1946 Sb.) odtržena od ČSR a anektována SSSR.²⁶³

„Velitelství bylo v Kladně a my v kasárnách v Kralovicích.²⁶⁴ Když jsem tam sloužil, tak jsem si vymohl občanství. Dal jsem si vyhotovit rodný list, křestní list z domova,²⁶⁵ z Rusi, ale musel jsem mít domovní právo. Tak mi dali to domovní právo do městečka²⁶⁶ mezi Plzní a... už jsem zapomněl.“²⁶⁷

K přípravě opce vydala čs. vláda 24. srpna 1945 vládní nařízení (č. 61/1945 Sb.), ve kterém v souladu s ústavním dekretem prezidenta republiky z téhož dne (č. 60/1945 Sb.), o provedení smlouvy z 29. června 1945, upřesňovala okruh možných optantů. Optovat pro čs. státní občanství mohli nejen českoslovenští občané české a slovenské národnosti, kteří měli dne 29. června 1945 trvalé bydliště nebo domovské právo v některé obci Podkarpatské obci,²⁶⁸ ale i vojenské osoby (podle stavu k 29.6. 1945) ruské a ukrajinské národnosti, které se zúčastnili v řadách čs. zahraniční armády boje za osvobození Československa, a členové jejich rodin. Opce se měla podat u ministerstva vnitra ČSR, jím zmocněného orgánu nebo u zastupitelského úřadu ČSR. Optant měl doložit, zda byl 29. června 1945 čs. státním občanem (osvědčením o státním občanství, domovským listem, naturalizační listinou), uvést trvalé bydliště nebo domovskou příslušnost toho dne, národnost, stav (přiložit rodný list, oddací list, rodné listy dětí do 18 let). Vojenské osoby ruské a ukrajinské národnosti musely prokázat účast ve válce²⁶⁹ proti Německu v řadách čs. armády.²⁷⁰

3.5.3. Banderovci

O banderovcích²⁷¹ se u nás v podstatě ví jen to, že to byli ukrajinští povstalci, kteří se po druhé světové válce pokoušeli probít přes Slovensko, Moravu a jižní Čechy do amerického okupačního pásma v Německu a Rakousku. Dodnes u nás vycházejí knihy

²⁶³ VACULÍK, Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usidlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 162.

²⁶⁴ Rota těžkých zbraní Kralovice, 5. pěší pluk TGM. VA-CR Trnava, Osobní spis, č. listu 4. (obr. ???vánoce 1947)

²⁶⁵ Archiv D. Lupeje, Výpis z farního rejstříku pokřtěných a biřmovaných ze dne 9.3.1945.

²⁶⁶ Byly to Kralovice, politický okres Plasy. Archiv D. Lupeje, Osvědčení o československém státním občanství ze dne 15.3. 1949, čj. Zn/216.

²⁶⁷ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 2.12. 2011.

²⁶⁸ Optovat museli do 1. ledna 1946.

²⁶⁹ Archiv D. Lupeje, Osvědčení účastníka národního boje za osvobození, MNO/kleg., čj. 72445-Lu-265-1948 ze dne 12.9. 1948, ev. č. 38740.

²⁷⁰ VACULÍK, Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usidlování zahraničních krajanů*, s. 162.

²⁷¹ Toto označení vzniklo v poválečném Československu a vlastně ho vymysleli komunisté. Oni sami se tak nenazývali, ani v Polsku, kde působili či na západní Ukrajině je takto neoznačovali. Pojmenování je odvozeno od jejich ideového vůdce Stepana Bandery, ale je zde cítit i určitá konotace se slovy banda, bandita, čili že jsou to zločinci a loupežníci, jak byli u nás často vykreslováni.

a studie popisující „statečné“ příslušníky naší policie a armády snažící se tomu zabránit. Ale odkud se banderovci vzali, zač bojovali a proč bývalý ukrajinský prezident Viktor Juščenko jmenoval jejich vůdce národními hrdiny?

Organizace banderovců se vyvinula z Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN),²⁷² bylo to nacionalistické politické hnutí vzniklé ve 20. letech 20. století, které hlásalo ideu samostatné Ukrajiny, nezávislé na Polsku a SSSR. Během 2. sv. války se část ukrajinských nacionalistů přidala k Německu a bojovala proti SSSR, avšak příslib vytvoření samostatné Ukrajiny ze strany Německa nebyl dodržen a jen po 3 dnech existence byla nová vláda s čele se Stepanem Banderou rozehnána. Mnoho z nich včetně Bandery byli uvrženi do německých koncentračních táborů. Po nezdaru Němců u Stalingradu v roce 1942 byl Bandera propuštěn, aby znovu organizoval dobrovolné ukrajinské oddíly. Jenže Bandera už Němcům nevěřil stejně jako mnozí Ukrajinci, kteří vstupovali do jeho vojska nazvaného UPA – Ukrajinská povstalecká armáda a v karpatských lesích východní Haliče zakládali výcvikové tábory.²⁷³ Nakonec bojovali banderovci proti všem a jen s podporou místního obyvatelstva. S příchodem Rudé armády ztráty a násilnosti narůstaly na všech stranách.

Po skončení 2. sv. války se mnoho jednotek přesunulo do prostoru znovu obnoveného Polska, kde se v jeho jihovýchodní části spoléhali na podporu místní ukrajinské menšiny. Docházelo však k teroru místního polského obyvatelstva a v odvetě i k represáliím ze strany polské armády. Krvavé běsnění a vzájemné krutosti se jen neustále stupňovaly, a tak polská vláda nakonec přistoupila i k nucenému přesídlování ukrajinské menšiny směrem na východ do Sovětského svazu a naopak polské menšiny, žijící už v tehdy zvětšeném území Sovětského svazu o mnohá západní území, byly přesunuty na západ do Polska (akce Visla). Banderovci tak ztratili své zázemí a nezbylo jim nic jiného než se vydat směrem na Slovensko ve snaze dostat se do Bavorska ke svému veliteli do Mnichova. Po překročení československých hranic už bylo předem jasné, že návrat zpět není možný. Banderovci tak sváděli zoufalé boje s Československou armádou a jednotkami

---

²⁷² OUN – založena na 1. sjezdu ve Vídni roku 1929 ukrajinskými politiky, kteří se po 1. sv. válce pokusili na území někdejší rakouské Haliče a ruské Ukrajiny založit Ukrajinský stát, ale s ohledem na politický vývoj v letech 1918-1920 rychle zanikl. OUN byla vedena bývalými důstojníky ukrajinské národnosti rakousko-uherské armády v čele s plukovníkem Konovalcem, který byl v roce 1938 na příkaz sovětské tajné služby zabit. Po něm vedl OUN Andrej Melnyk a pod jeho vedením se organizace začala orientovat na hitlerovské Německo (podle hesla: nepřítel našeho nepřítele je naším přítelem). Tato orientace na Německo byla potvrzena na 2. sjezdu v Římě roku 1939, kde však proti Melnykovi vystoupilo mladé radikální křídlo vedené Stepanem Banderou, které usilovalo o vytvoření ukrajinské nezávislosti vlastní silou. OUN se vyznačovala silným nacionalismem a antisemitismem.

²⁷³ MLYNÁRIK, Jan: *Osud banderovců a tragédie řeckokatolické církve*. Praha: Libri, 2005, s.26.

Sboru národní bezpečnosti. Využívali partyzánskou taktiku, ve které byli zbláhli a kterou používali už po mnoho let. Přesto však československé jednotky díky své početní převaze a samozřejmě i znalosti území vlastního státu dokázaly některé banderovské sotně rozpráší a jejich postup velice ztížit a zpomalit. Rozhodně nejvýznamnějším úspěchem protibanderovských opatření bylo téměř uštvaní a zneškodnění „sotně“²⁷⁴ Burlak²⁷⁵ a nakonec vedoucí i k zajištění osoby samotného Burlaka, který této „sotni“ také dal jméno. Proti několika stovkám banderovců přecházejícím přes území Československa až k hranicím s Bavorskem a také v malé míře i Rakouskem, kde byla ovšem sovětská okupační správa a pro Banderovce tudíž ještě tíživější a hrozivější nepřítel, bylo nasazeno na třináct a půl tisíce osob. Tohoto čísla bylo dosaženo na podzim roku 1947.²⁷⁶

Banderovci začali přecházet přes československé území již záhy po skončení války v roce 1945. Největší nápor však nastal v létě roku 1947, kdy v červnu došlo ke vpádu tří velkých banderovských jednotek Burlaka, Hromenka a Brodyče do Československa.²⁷⁷ V té době však vyvrcholila v Polsku operace Visla²⁷⁸ a snahou velitelů UPA byl přesun jejich jednotek do okupačních zón USA v Německu a Rakousku přes československé území. Banderovci předpokládali, že na Slovensku jim nebude kladen žádný odpor, že se jim podaří úhybnými manévry vyhnout přímým bojovým střetům s československými bezpečnostními silami, přičemž počítali i s podporou slovenského obyvatelstva a některých slovenských protikomunisticky orientovaných vojenských důstojníků. K obyvatelům Slovenska se snažili chovat slušně, nechtěli zbytečnými excesy upozorňovat na své pozice, většinou žádali místní rezidenty o jídlo a ošacení, vysvětlovali jim zač bojují apod. Příslušníci UPA postupovali na západ, přičemž mnohdy dokázali za den překonat i 40 km v horském a zalesněném terénu. Ozbrojeným střetům se snažili vyhýbat.

---

²⁷⁴ Banderovské jednotky.

²⁷⁵ Vlastním jménem Volodymyr Ščygielski se narodil 8. srpna 1920 ve Lvově v chudé maloroľnické rodině. Pro nedostatek financí nedokončil gymnázium ve Lvově. V literární a kulturním spolku Prosvita se seznámil s idejemi OUN, která ho ovlivnila. V roce 1938 vstoupil do Karpatské síce (viz. pozn.), která byla rozeznána čs. armádou. Za války vstoupil do Ukrajinských milicí a v červnu 1944 utíká do hor před frontou a tam vytváří budoucí sotňu Burlak.

²⁷⁶ ŘEPA, Tomáš: *Banderovci, jejich vznik, vývoj a následná činnost v Československu v letech 1945-1947. (Případ Burlaka jako velitele jedné z nejvýznamnějších banderovských „sotni“)*. Bakalářská práce. In: <http://is.muni.cz/> [online]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2008 [cit. 2012-08-15]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/178975/ff_b/Banderovci.pdf>

²⁷⁷ Zatímco Hrozenkova a Brodyčova sotňa se brzy rozptýlila do menších skupin a některým členům se skutečně podařilo projít až do Bavorska, Burlakova sotňa zůstala pohromadě a byla tudíž považována za největší hrozbu.

²⁷⁸ Akce Visla začala 28. dubna 1947, probíhala na územích východního a jihovýchodního Polska, přičemž byli rozbity jednotky UPA o síle kolem 1500 osob, bylo uvězněno kolem 2900 osob aktivních nebo domnělých členů OUN. Následovaly deportace celkem asi 140 000 obyvatel zejména z regionů Polesí, Roztočí, Bieščad, Nizkého Beskydu a dalších horských oblastí Východních Karpat. Na nově získaná polská území po r. 1945 tak byly přesídleny národnostní skupiny hlavně Ukrajinci (včetně Ukrajinců po válce vyhnaným z USSR Sovětským svazem), dále Rusíni, (Lemkové, Bojkové), ale i Poláci se smíšených rodin. Hlavním důvodem vysídlení byla často jen příslušnost k pravoslavné nebo řeckokatolické církvi.

Závažným problémem pro Československou armádu v roce 1947 bylo materiální vybavení. Četná úsporná opatření, vynucená poválečnou hospodářskou situací, šla především na úkor armády. Výdaje na Československou armádu v roce 1947 činily jen 12,5 % z celkového státního rozpočtu. Armáda měla také nejnižší počty od konce války a chybělo jí 28% důstojníků, 38% rotmistrů a 57% délesloužících poddůstojníků. Navíc jen 12 % důstojníků mělo zkušenosti z druhé světové války. Rovněž poklesl i počet světových důstojníků. Díky tomu i armádní zpravodajství bojovalo s vážnými nedostatky.²⁷⁹ Ke dni 4. července 1947 byly na Slovensko vyslány posily a proti banderovcům zasahovalo na 4400 vojáků. O devět dní později, tedy 13. července 1947 bylo již zasahujících osob 5640, z toho bylo 1339 příslušníků Sboru národní bezpečnosti.²⁸⁰

Centrální vojenské vedení v Praze bylo donuceno nastálou situaci s průnikem banderovských sotní řešit, dokonce při hlavním štábu v Praze bylo zřízeno zvláštní velitelství pro operace proti bandám, v čele s gen. Lomským. Byly vytvořeny jakési nové mobilní skupiny, nejdříve skupina „Jánošík“, která měla bránit území Slovenska před pronikáním jednotek UPA. V roce 1946-47 jsou to skupiny „Ocel“ a později „Teplíce“, které nejenom brání území, ale musí již aktivně vystupovat proti banderovským sotním, stíhají je, přičemž jsou využívány zkušenosti některých frontových velitelů, ať už z východní fronty nebo důstojníků osvědčených při Slovenském národním povstání, kteří dokonale znali terén.

Můj děda, nyní povýšený do hodnosti rotmistra,²⁸¹ sloužil v létě 1947 v Ruzyni v rotě těžkých zbraní 5. pěšího pluku TGM.²⁸² Na Banderovce byl nasazen koncem srpna 1947, kdy už měl Burlak za sebou největší bojové střetnutí u Magury Lipči v Nízkých Tatrách, s tragickým vyústěním pro čs. jednotky, kde zahynulo 6 nezkušených aspirantů. Po tomto střetu rozdělil Burlák 16. srpna svou sotnu na menší skupinky a dal jim rozkaz, aby se pokusily probít přes čs. jednotky sami na vlastní pěst.

„V roce čtyřicet sedm nás vybrali z Kralovic, z Prahy, z Kladna, ze Slaného, z Ústí, z Děčína a z jiných posádek na Banderovce. Přijely dvě auta a jeli jsme na Slovensko. Přijeli jsme na Slovensko, ne, napřed jsme přišli do Pardubic, (obr. 24 – 26) byli jsme tam asi týden na takovém soustředění. Potom jsme nasedli na vlak a jeli jsme na Slovensko, k Vrútkám, poněvadž tam se objevili Banderovci, v těch Fatrach - Matrach, Nízký Tatry.“²⁸³

²⁷⁹ FIALA, Jan: *Zpráva o akci B*. Praha: Vyšehrad, 1994, s. 116.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 128.

²⁸¹ VA-CR Trnava, Kmenový list, č. listu 12. Z četaře na rotného v záloze byl povýšen 15. ledna 1946. Na rotníka pak s účinností od 1. února 1946

²⁸² VA-CR Trnava, Osobní spis, č. listu 4.

²⁸³ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

Rotmistr Lupej byl zařazen do praporu aspirantů „Tygr“²⁸⁴ v rámci stíhací skupiny „Teplice“, operující od 8.7. – 20.10. 1947, jako velitel pěší čety. (obr. 25 – 47) Tyto nové jednotky, které přicházely ke skupině „Teplice“ koncem srpna z českých zemí, byly nově postaveny a kombinovány z různých posádek, s různorodým a někdy nedokonalým výcvikem, bez zkušeností a znalostí nepřítele, s mnoha nedostatky. Plukovník Miloš Brabenec vzpomíná na vznik praporu „Kamzík“ takto:

„V roce 1947 jsem byl velitelem čety záložníků ve výcvikovém prostoru u Mimoně. Pak jsem dostal rozkaz, abych se ihned dostavil do své posádky, to byl Jičín. Hned druhý den jsem odjížděl s četou vojáků nákladním autem. Nevěděl jsem vůbec, kam jedu a proč tam jedu, bylo to všechno narychlo. ...Stále tam přicházely čety od různých útvarů ...Odtamtud jsme jeli do Pardubic. V kasárnách za městem byl z jednotek, které tam dojížděly, utvořen prapor. V Pardubicích jsme se zdrželi několik dní a využívali jsme té doby k tomu, abychom alespoň trochu sladili výcvik těch jednotek. I tato příprava byla dosti chabá, nevím, jestli to byly dva nebo tři dny, naložili nás zase na vlak a odjížděli jsme na Slovensko.“²⁸⁵

Výpověď plk. Brabence svědčí o tom, jaký byl zájem čs. armády konečně zkoncovat s banderovskými tlupami, které se jim nedařilo likvidovat a tak nasazovali další a další jednotky, které svým počtem značně převyšovaly počty banderovců. Tento fakt se pak stane předmětem mnoha diskuzí o smyslu nasazení takového množství vojáků proti několika stovkám oslabených členů sotní. Navíc mnozí včetně důstojníků ani nevěděli, proti komu jdou bojovat a za co bojuje naopak jejich protistrana. Opět o tom podává svědectví plk. Brabenec.

„Na politickou činnost v jednotce si nepamatuji. Nebyl jsem členem strany a byl jsem spíše nepolitický důstojník, ale úkol jsem bral jako boj proti nepřátelům státu. Ani nám to vlastně nebylo dost dobře vysvětleno, kdo banderovci jsou. Chápali jsme to jako boj proti fašistům, s kterými jsme měli vlastní zlé zkušenosti.“²⁸⁶

Komunistická propaganda, která se snažila z banderovců udělat fašistické zločince, je zde evidentní.

Můj děda se svou četou dojel k Vrútkám a odtud pročesávali oblasti kolem Váhu, převážně v noci, přičemž se jeho nadřízení snažili využít jeho jazykových schopností.

„Tam jsme zaujali takový pal posty²⁸⁷ a ve dne, v noci se hlídalo, poněvadž Banderovci přecházeli přes Nízké Tatry k rakouským hranicím. Tak se pendlovalo sem a

²⁸⁴ VA-CR Tmava, Osobní spis, č. listu 4.

²⁸⁵ FIALA, J.: *Zpráva o akci B*, s. 184.

²⁸⁶ FIALA, J.: *Zpráva o akci B*, s. 184 - 185.

²⁸⁷ Palpost je zkratka vojenského termínu „palebné postavení“, nejčastěji pro děla, tanky a minomety. Dostupné na WWW: < <http://www.ontola.com/cs/co-to-je-nebo-byl-palpost> >.

tam, všechny ty kopce a lesy jsme pročesávali. Co čert nedal, přijel velitel, nějaký kapitán a říká: „Tak Lupej, dostaneš lehké kulomet, celý družstvo a půjdeš přes Váh pod ty Tatry Matry a tam budeš hlídkovat a volat toho Banderovce, toho Burlaka, aby se vzdal.“ Pche, to byla volovina. Říkal: „Vy umíte rusky, tak volejte, aby se vzdal, i ti ostatní“. Hovno se vzdávali.“²⁸⁸

Noční průzkumy v neznámém terénu vyvolávaly ve vojácích, ale i důstojnících obavy. Procházeli s největší opatrností, nevěděli, kdy nečekaně narazí na nějakou skupinku banderovců.

„Ted'ko jdete houštinou a ty větve zašelestí o kulomet, od tej pušky a to zacinká, proto jsme museli chodit potichu. Tak jsme to hlídali, nikoho jsme nepotkali. Ale za pár dní ten Burlak, to byl nějaký profesor, doktor, jeho milenka²⁸⁹ a ještě další se svou skupinou přecházeli přes Váh. Byli jsme tam dvě organizace, jeden útvar a druhý útvar, a ten druhý útvar jich chytnul, tam u toho Váhu. Předali jich na velitelství, kde jich vyšetřovali pak v Praze. Toho Burlaka jako velitele, to byl major, on sloužil dříve v polské armádě, zavřeli do Košic, tam ho zaryglovali a on tam z tej basy utekl. Byl špatně hlídán.“²⁹⁰

Burlak byl se zbytkem velení své sotni dopaden 3. září 1947, československým ozbrojeným složkám se vzdal, protože byl nejen zraněn, ale uvědomoval si, že je obklíčen natolik, že již nelze uniknout. Kromě Burlaka byl dalším poměrně významným zajatcem činníků civilní sítě Organizace ukrajinských povstalců a příslušník velitelství Ukrajinské povstalecké armády Zenko. Rozbití „sotni“ Burlak, která byla poslední ucelenou banderovskou skupinou, jakož i samotné zjetí jejího velení, bylo největším úspěchem Československé armády v bojích proti banderovcům.²⁹¹

„Psali potom letáky, banderovec to podepsal a my jsme ty letáky rozhazovali po poli nebo z letadel je házeli. V těch letácích byla výzva, aby se vzdal naší vládě, že naše vláda ho přivítá, a že se mu nic nestane. Hovno, nevzdal se jim. A tak nevím, jestli ho chytili a dali někam, i ty ostatní, kteří procházeli a dostávali se přes naše území, přes východní a střední Slovensko do Rakouska a k Němcům.“²⁹²

Ze zjetí napsal Burlak ostatním členům stále oficiálně existující Ukrajinské povstalecké armády výzvu, aby se dobrovolně vzdali československé armádě, která se měla zaručit, že je nepředá Polsku. Výzva v podobě letáku s Burlakovou fotografií byla shazována z letadel, avšak nepřinesla žádné výsledky.²⁹³

²⁸⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

²⁸⁹ Olga Hanacová zvaná Ofélie, bývalá učitelka.

²⁹⁰ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

²⁹¹ FIALA, J.: *Zpráva o akci B*, s. 157 - 158.

²⁹² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

²⁹³ Viz. pozn. 282.

Další osudy Burlaka byly ve znamení toho, že byl uvězněn v táboře v Košicích, kde čekal na další rozhodnutí o své budoucnosti a vlastně si už i odpykával svůj trest. Zde také došlo 12. února 1948 k pokusu o útěk do kterého byl zapojen i sám Burlak. Zde uvěznění Banderovci se dozvěděli, že je vysoká pravděpodobnost, že budou vráceni do Polska a tam souzeni za své zločiny i přesto, že bylo několikrát z mnoha stran řečeno, že tomu tak nebude. Častokrát šlo však pouze o účelová tvrzení a Banderovci to vlastně i sami tušili. Burlak se však i s dalšími čtyřmi banderovci (Halajda, Nestor, Šulik a Jura), kteří se rozhodli utéct s ním, již následující den vrátil zpět. Ve své výpovědi řekl, že to bylo z důvodu, že nechtěl ohrozit ostatní banderovské vězně, kteří by dle jeho názoru útěk určitě odnesli odvetnými opatřeními.²⁹⁴

Po dopadení Burlakovy sotně pokračovaly jednotky praporu „Tygr“ v prohledávání terénu ve středním Slovensku. Poté, co se velitelské stanoviště skupiny „Teplice“ přesunulo z Banské Bystrice do Brezna nad Hronom (6.9. 1947),²⁹⁵ se dědova jednotka pohnula od Váhu k řece Hron směrem na jih, kde pročesávala okolí v oblasti Brezna Bujakova, Málince, Poljanky, Rožnavy až Detvy. Jejich pouť skončila na začátku října 1947,²⁹⁶ poté se přesunula do Přerova a Hradce Králové.

„Když jsme přišli do Hradce Králové, skončilo to všechno, tak najednou přišla hláška, že banderovci se objevili v jedné vesnici blízko rakouských hranic. Hned poslali jednu četku, dvě auta a už jsme jeli. Lupej pojede. Tak jsme přijeli přes Brno. V Brně dostal náš řidič defekt, museli spravovat auto, tak jsme se zdrželi. Pak jsme jeli takovým újezdem, tekla tam potok, přijeli jsme tam, vlít jsem do tej hospody a ti chlapi tam a hospodský říká: „Jó, byli tady, jeden hlídal venku se samopalem a ostatní na nás požadovali boty a mapu.“ Tak nevím, jestli jim to dali nebo ne. Už byli pryč než jsme tam přišli. Tak jsme se vrátili do Hradce Králové, tam jsem to všechno řekl o tom sedlákovi, že nám nechtěl dát žrát. Jen taktak, že nás ubytoval v takový studený místnosti. Odtamtud jsme se vrátili zpátky, každý do své posádky. Já jsem se vrátil zpátky do Kralovic. (obr. 18) Tenkrát v tom roce čtyřicet sedm měla být vyhlášena třetí světová válka.

Když jsem se vrátil zpátky do Prahy, to jsem byl ještě svobodný, v Praze jsem se pak oženil.“²⁹⁷

Ukrajinský odbojový proud skutečně počítal do poslední chvíle s vypuknutím 3. sv. války. UPA snila o tom, že se oba totalitní titáni – Německo a SSSR vyčerpají vzájemným bojem a válku opět rozhodne Západ, především USA. Nebyla to žádná divoká spekulace

²⁹⁴ ŘEPA, T.: *Banderovci, jejich vznik, vývoj a následná činnost*, s.34.

²⁹⁵ FIALA, J.: *Zpráva o akci B*, s. 246.

²⁹⁶ Podle fotografie z Detvy (obr. 47) se zde nacházela jednotka 5. října 1947. V Přerově byla 14.října.

²⁹⁷ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

poněvadž se podobným způsobem změnila situace v době 1. sv. války, když do ní vstoupilo USA. Nicméně západní mocnosti již nejevily tolik zájmu o jejich boj za nezávislost, poněvadž se schylovalo k jiné válce, a to studené, nikoli k 3. světové.

Ze 101 – 103 mužů původního stavu sotně Burlak, kteří pronikli 21. června 1947 na území Československa bylo 53 zajato, z toho 12 bylo vydáno Polsku. Celkem bylo banderovců 11 v boji usmrceno, z toho jeden spáchal sebevraždu. Mezi 37 až 39 jich proniklo do amerického pásma v Bavorsku. Při potyčkách usmrtila sotňa Burlak tři členy Sboru národní bezpečnosti a osm vojáků Československé armády.²⁹⁸

Samotný Burlák byl předám polským orgánům a v roce 1949 byl popraven. Stepan Bandera zůstal v exilu v Mnichově a odtud se snažil řídit Ukrajinskou povstaleckou armádu. Činnost UPA a její partyzánský boj lze na některých místech konstatovat ještě na začátku 50. let. Osud Bandery se uzavřel 15. října 1959, když ho zavraždil agent KGB Bohdan Stašinskij vstříknutím kyanidu do tváře.²⁹⁹

3.5.4. Padesátá a šedesátá léta

Po návratu z akce proti Banderovcům se děda vrátil do své posádky v Kralovicích odkud byl opět přeložen z Ruzyně. Za svého pobytu v Praze se seznámil se svou budoucí ženou Květoslavou Hesovou,³⁰⁰ (obr. 50, 51) kterou si vzal 4. prosince 1948.³⁰¹ Další rok v létě (21.7.1949) se jim narodil první syn a zároveň můj otec Dimitrij. Okolnosti jejich seznámení však uvádí jiné než jeho žena. Pokud si pamatuji z vyprávění mé babičky, vždy uváděla, že se seznámili při mistrovství světa v hokeji v Praze roku 1947, když hráli Češi proti Švédsku. Naproti tomu, děda uvádí jinou verzi příběhu.

„Ne na hokeji. Já jsem sloužil v Ruzyni a měl jsem službu dozorčího kasáren. A hned za tratí byla ruzyňská stanice, kde byla v prvním patře taková menší hospoda, byl tam sál, takový jako bál a tam se tancovalo. Šel jsem se tam podívat, poněvadž tam šli vojáci, aby nedělali nějaký bordel. Tak jsem si tam zatancoval, i když jsem to neměl dělat, poněvadž jsem měl službu. Ted'ko kamarád tam měl ty holky, tak jsem vzal jednu, druhú, a ona pak říkala: „Ten kluk bude můj!“ To byla náhoda, to víš. To jsem s ňou začal chodit. Když jsem se vrátil z těch banderovců, tak jsem se k nim už nastěhoval. Nechtěl jsem, ale to víš, ona byla chudá, máma neuměla nic a mně jí bylo líto, bylo mi jí líto. Já jsem za války řekl, že když zůstanu živej, tak si vezmu nejchudobnější holku, a taky se mi to splnilo. Tak

²⁹⁸ ŘEPA, T.: *Banderovci, jejich vznik, vývoj a následná činnost*, s.34.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 35.

³⁰⁰ Narodena 4. května 1928 v Ruzyni. Archiv D. Lupeje, Křestní a rodný list z 26.5. 1942.

³⁰¹ Archiv D. Lupeje, Výtah z knihy oddaných.

*to máš tak.*³⁰²

Otec mé babičky Květoslavy Hesové, František byl obuvníkem a maminka Albína Prošková byla v domácnosti.³⁰³ Měla o dva roky staršího bratra Františka, také obuvníka.³⁰⁴ (obr. 49)

V roce 1949 (4. březen) byl můj děda opět povýšen do hodnosti podporučíka.³⁰⁵ Na přelomu 40. a 50. let měnil svá umístění v Praze a jejím okolí jako velitel strážních čet. Mezitím vstoupil do komunistické strany (8.3. 1948). I přes útrapy, které prožil v sovětských lágrech, že se jednou nechal ovlivnit komunistickou propagandou, a špatně to pro něho dopadlo, vstoupil do organizace, která se ničím od své velké sestry nelišila. Pravděpodobně se děda jen řídil pokyny kádrových pracovníků, možná nadřizených a dělal to, co se mu řeklo. Navíc určité výhody plynoucí ze vstupu do strany byly jistě lákavé. Dvě protichůdné zkušenosti z minulosti jsou patrné v jeho výpovědi.

*„Já jsem komunisty měl i neměl rád. Já jsem vstoupil za první republiky do tych komsomolců, měl jsem legitimaci, utekl jsem s tím do Ruska a stejně mi nevěřili. A po jedne straně, no jakžtakž. Já jsem pořád v komunistický straně. Vstoupil jsem do strany v roce čtyřicet osm a neodhlásil jsem se. Mně je to jedno.“*³⁰⁶

Poslední věta napovídá, že nad tím příliš nepřemýšlí, zdali ho bude někdo soudit za to, že je stále členem strany spojované s totalitním režimem. On si žil celkem pohodlný život v armádě, materiálně zajištěn a nic víc nepotřeboval. Naopak dnešní dobu nesnáší, připomíná mu období života za první republiky, kdy žil v chudobě a rozdíly v majetkovém vlastnictví byly značné. Dnešní době příliš nerozumí, i když se po finanční stránce nemá jako důchodce a bývalý veterán vůbec špatně, kritikou nešetří.

Ve služebně politické charakteristice po celou jeho vojenskou kariéru se objevovalo hodnocení politického uvědomění, které bylo popisováno jako spolehlivé, nicméně průměrně vyspělé a marxisticko-leninská příprava je dobrá, ale nedosahoval uspokojivých výsledků. V teoretické oblasti totalitní ideologie byl slabý, protože jeho myšlení nedosahovalo dostatečných kvalit.³⁰⁷

V roce 1953 byl přemístěn z 308. strážního praporu Praha do Mariánských Lázní, krátce na to pak do 20. pěší divize Karlovy Vary jako pobočník velitele a správce posádky.³⁰⁸

³⁰² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 2.12. 2011.

³⁰³ Archiv D. Lupeje, Křestní a rodný list z 26.5. 1942.

³⁰⁴ VA-CR Trnava, Osobní spis, Doplněk k životopisu D. Lupeje od 6.9. 1951 – 31.12. 1967, č. listu 24.

³⁰⁵ VA-CR Trnava, Kmenový list, č. listu 15.

³⁰⁶ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.

³⁰⁷ VA-CR Trnava, Služebně polit. charakteristika z 21.září 1955, Velitelství 20. střelecké divize, č. listu 32.

³⁰⁸ VA-CR Trnava, Osobní spis, č. listu 5.

„Potom mě určili jako velitele strážní roty v Praze, přicházeli vojáci z různých útvarů a měl jsem 120 lidí pod sebou, a byl jsem sám jak prst. Tehdy jsem obsazoval celou Prahu i se strážníma. Tam mě ubytovali v Karlíně, do kasáren jsem ubytoval ty lidi a potom mi přidělili i z civilu jako dva záložní důstojníky – podporučíky. Měl jsem taky jednoho desátníka, který se staral o sklad atd. Tak jsem tam byl nějaký rok, to jsem bydlel zase ve Vršovicích, kde jsem dostal byt. Potom jsem se nepohodl s velitelem, tak mě přemístili v padesátém roce do Mariánských Lázní k pluku. Tam jsem byl 3 měsíce, hned jsem se stěhoval do Mariánek. Vyměnili jsme si byt s hudebníkem z Marjánek, který byl zase přemístěný do Prahy. Nastěhoval jsem se do novostavby.

Velitel pluku byl v Praze na přehlídce na letenské pláni, a když v květnu skončila ta přehlídka, tak se vrátil a pozval mě na pohovor. Potom přišel velitel divize, tak spolu mluvili, a za pár dní jsem šel do Karlových Varů na divizi. Manželka zůstala s dítětem, a j s babičkou v Mariánských Lázních. Do Marjánek jsem dojížděl vlakem a za tři měsíce jsem se stěhoval do Karlových Varů. Měl jsem dálkový topení, teplárna byla hned vedle, ale dělala neplechu, poněvadž padaly saze. Ani ne za měsíc, velitel útvaru v Mariánských Lázních poslal auto, dříví mi vojáci našťípali v pohraničí, co jsme tam dělali, plný auto do Karlových Varů. Já povídám: „Já to nepotřebuju, dostal jsem v Karlových Varech byt s ústředním topením.“ Tak to dříví jsem potom přivezl vlakem babičce do Ruzyně, aby měla čím topit. Tak jsem potom byl na divizi, dělal jsem pobočníka velitele divize. S velitelem divize jsem lital na pohraničí helikoptérou, a měla být mobilizace. A všechno to osnovali ty Banderovci v Rakousku a Německu. Jenže potom k tomu nedošlo, chtěli se pořád domluvit s Američanama, a že vypukne třetí světová válka. To zaplat' pánbůh padlo.“³⁰⁹

V Karlových Varech využívali jeho nadřazení dědovy znalosti ruštiny a přidělili mu vždy postarat se o ruské důstojníky, kteří sem přijížděli do lázní. Jeden z nich byl i maršál Koněv.

„Jó, to bylo, když jsem sloužil v Karlových Varech. Tak on byl ubytován zvlášť ve vilce a na obědy chodil do toho velkého penzionu,³¹⁰ nevím, jak se to jmenovalo. Tam většinou ubytovávali Rusáky. Když jsem dělal toho správce posádky nebo tedy pobočníka, tak jsem byl vždycky určen velitelem divize, když za ním přišli, poněvadž jsem uměl rusky, abych šel s Koněvem na rybálku³¹¹ do prostoru, kde byly velký rybníky se pstruhy a různýma rybama. Tak chytal. Já jsem s ním vycházel dobře, v pořádku všechno. Nedá se říct, že jsme byli nějakí přátelé, jen jsem plnil povinnost, když mi dali rozkaz jít s ním na rybálku. Vždycky přinesl svačiny, byly dobrý, elegantní. Musel jsem s ním chodit, a potom

³⁰⁹ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

³¹⁰ Hotel Pupp.

³¹¹ (rus.) рыбáлка – rybaření ze záliby.

*zase přišel jeden plukovník z dělostřelectva, i s tím jsem byl. To víš, to bylo různé. A tak život běžel dál.*³¹²

V Karlových Varech sloužil do roku 1963, pak byl již naposledy přemístěn do Litoměřic, jako správce posádky 1. armády (v roce 1965 přejmenována na Západní voj. okruh), kde zůstal až do odchodu na penzi v roce 1972.³¹³

*„Za mě se tam prostřídali asi tři velitelé divize. Ten poslední šel potom do školy, do akademie a mě přemístili v roce šedesát tři, na podzim do Litoměřic jako správce posádky. Tady byl jeden kapitán, tak mi to předal. Byl to velitel brigády, dobrý solidní chlap. Tak jsem to převzal a staral se o posádku v Litoměřicích. Měl jsem na starosti vojenskou hudbu, ta mi podléhala. (obr. 52, 53) Byt jsem dostal v šedesátém čtvrtém roce, 12. ledna. A tady jsem sloužil devět roků až do důchodu.*³¹⁴

Během své vojenské kariéry dosáhl sice můj děda na hodnost podplukovníka, ale povýšení do vyšších hodností bylo určováno spíše podle jeho zásluh v bojích na východní frontě nežli podle jeho vojenských schopností. Za celou dobu své kariéry dosáhl nejvýše na funkci správce posádky a větší zodpovědnost mu nebyla svěřena, neboť na to neměl dostatek intelektuálních schopností. Nejlépe tyto důvody vystihuje služebně politická charakteristika z kádrového oddělení 20. střelecké divize v Karlových Varech.

„Kapitán Lupej Dimitrij je důstojník politicky spolehlivý a tříděně uvědomělý. V politických problémech se dovede méně rychle orientovat, čehož je příčinou jeho menší duševní pružnost.

Odborné znalosti má malé, což je výsledkem toho, že nemá žádné vojenské vzdělání. Základem jsou mu zkušenosti, které získal v průběhu II. světové války, které se účastnil od roku 1943 jako příslušník 1. čs. armádního sboru v SSSR. Nynější funkce se snaží dobře plnit. Je svědomitý až úzkostlivý, dbá na kázeň a pořádek v posádce. Částečně mu brání ve výkonu služby jeho zdravotní stav (žaludeční vředy).

*Na složení zkoušek Pěchotního učiliště se připravoval dobře, avšak vzhledem ke svojí těžké schopnosti a pružnosti v myšlení, dosahoval jen vyhovujících výsledků.*³¹⁵

Zmiňování jeho zdravotního stavu bylo dost častou „výmluvou“ v hodnoceních a posudcích kariérního růstu na počátku 50. let, a proč není další vojenské vzdělávání u něho možné. Jako velitel čet i rot byl hodnocen jako velitel „měkký“, který přenechává velení podřízenému a nedovede udržet v jednotce kázeň. Na tu se pak zaměřil a snažil zlepšit v pozdějších letech, když už byl zkušenějším a starším důstojníkem. To se odráželo ve

³¹² Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 2.12. 2011.

³¹³ Přestup 9. srpna 1963. VA-CR Trnava, Osobní spis, č. listu 5.

³¹⁴ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011 a 2.12. 2011.

³¹⁵ Autorem hodnocení je náčelník 20. střelecké divize, mjr. Antonín Smíja. VA-CR Trnava, Služebně politická charakteristika z roku 1955, Velitelství 20. střelecké divize, č. listu 33.

změně kádrového posudku, které pozitivně hodnotilo jeho zodpovědný přístup k udržení kázně v posádce. V Litoměřicích si pak vydobyl mezi vojáky pověst přísného důstojníka.³¹⁶

Po odchodu do penze pracoval ještě 9 let jako strojník čerpací stanice při Zemědělském stavebním sdružení v Litoměřicích. Během vojenské služby v Karlových Varech se mu narodily ještě další dvě děti. Ve svém volném čase se věnoval především práci na své malé zahrádce nedaleko svého bydliště v Litoměřicích, kam docházel každý den až do svých 90 let. V současné době pobývá v domově pro seniory v Litoměřicích.

3.5.5. Michal Kričfaluši

Narozen 3. září 1921 na Podkarpatské Rusi v Kričově, okres Ťačovo. Jako devatenáctiletý mladík uprchl z území zabraného Maďarskem do SSSR. Tam byl zatčen a jako jiní odsouzen za ilegální přechod hranic - skončil v pracovním táboře NKVD na Vorkutě, pak byl lodí přepraven na Kolymu, kde pobyl velice krátce díky amnestii. Po amnestii odešel do Buzuluku ke vznikající československé jednotce.

V listopadu 1943 při bojích u Kyjeva bojoval jako průzkumník. Účastnil se také bojů u Žaškova a Bílé Cerekve.

V roce 1944 byl vybrán ke službě v rotě zvláštního určení a prošel výcvikem pro nasazení v týlu nepřítele. V září 1944 se stal komisařem partyzánského oddílu "Borkaňuk" na východním Slovensku. V bojích utrpěl vážné zranění.

Po skončení války zůstal v činné službě, kariéru vojáka z povolání začal v hodnosti podporučíka a významným způsobem se podílel na organizaci a výcviku výsadkových jednotek ČSLA, ostatně v letech 1951-1953 byl již v hodnosti plukovníka velitelem výsadkových vojsk.

V roce 1969 v první vlně normalizačních čistek byl generálmajor Michal Kričfaluši propuštěn z armády a degradován. V roce 1977 podepsal Chartu 77 a pokračovala jeho perzekuce ze strany vládnoucího režimu.

Po roce 1989 byl rehabilitován, byla mu navracena jeho hodnost a následně byl povýšen do hodnosti generálporučíka. Zemřel dne 17. června 1994.

---

³¹⁶ VA-CR Tmava, Služebně politická hodnocení, č. listu 33 – 57.

4. ZÁVĚR

Na závěr je nutné zmínit skutečnost, že se musely vzít v úvahu dva faktory, které do jisté míry ovlivnily sdělení mého dědy, Dimitrije Lupeje - paměť samotného narátora i velký časový odstup, jenž snižovaly faktografickou přesnost sdělení. To vše je také doprovázeno i subjektivním pohledem mého předka na minulost a na jeho roli v ní.

Příběh mého dědy je malou sondou do historie osudů příslušníků rusínské národnosti, která vlivem převratných evropských událostí 20. století zažila vzestup i pád, aby se v současné době ocitla v propadlišti dějin. Můj děda patří ke generaci Podkarpatorusů, jejichž životy byly nejvíce ovlivněny událostmi tehdejší Evropy. Většina ročníků narozených kolem roku 1920 vyrůstala v ekonomicky chudé zemědělské zemi, která se rozhodla připojit k nově utvořenému soustátí – Československu a vydobýt si statut autonomie, kterou nikdy předtím neměla a ani potom nikdy nezískala, s výjimkou krátké epizody v době rozpadu demokratického Československa.

Život na Podkarpatské Rusi nebyl jednoduchý, chudičký kraj požíval za první republiky pozvolný pokrok, který se však příliš nedotýkal životů „obyčejných“ lidí. Ti museli i nadále tvrdě pracovat na svých nevelkých políčkách, aby uživilí své početné potomstvo. Skromné sociální poměry, ve kterých vyrůstal můj děda, byly typické pro drtivou většinu rusínské populace. A právě snad z těchto důvodů toto období, období jeho dětství, vzpomenu děda velmi stručně. O svých školních letech se téměř nezmínil, ani příliš nemluvil o svých rodičích, čistě se soustředil jen na svou vlastní osobu. Významnou roli v opomenutí určitých skutečností z dětství, pro mnohé šťastné a bezstarostné etapy života, sehrál prostý fakt, a to je s největší pravděpodobností ostych za to, v jakých skromných podmínkách vyrůstal, ale i za jeho nedostatečné vzdělání. Dědovo vyprávění se soustředilo čistě na popis zaměstnání, kterými prošel v období dospívání, ať už to byla jeho výpomoc v místním řeznictví, krátká štace v jižních Čechách u sedláka nebo práce v lese a vyměřování trigonometrie ve své domovině.

Jeho osud by se odvíjel zcela jiným směrem, kdyby do jeho života nezasáhly převratné události tehdejší politické scény ve střední Evropě. Po německé okupaci zbytku Čech a Moravy, odtržení Slovenska a zaboru celé Podkarpatské Rusi maďarskou armádou, to vše provázené patřičnou komunistickou propagandou ze strany SSSR, nedostatek práce, všudypřítomná nejistota i bída, ale i možnost naverbování do maďarské armády, donutily mnoho mladých Rusínů utéci do Sovětského Svazu za vidinou lepšího života. Tam byli okamžitě na hranicích konfrontováni se sovětským represivním systémem, což se setkalo se značným rozčarováním a hlubokým zklamáním. Jejich očekávání se nacházela ostře v rozporu s tvrdou realitou sovětské svévole. V této pasáži života se děda, podle mého

názoru, vyhýbal konkrétnějšímu popisu svých pocitů zklamání či frustrace z nenaplněných představ života v zemi pro dělníky a rolníky zaslíbené. Jediné citové pohnutí jsem u něho zaznamenala při vzpomínce na domov a rodinu. Jinak opět popisuje sled událostí v táborovém komplexu dosti pragmaticky.

Pokud se týká popisu bojů na frontě, nejčastěji zmiňoval různé traumatické zkušenosti nebo nehody, které ho tehdy silně zasáhly jako např. jeho zranění či nehody koní a dalších spolubojovníků, kteří přišli o život. Pozitivně na něho působilo vojenské povýšení nebo také svěření velitelské pozice poddůstojníka menších vojenských uskupení, a to bez předchozího odborného vzdělání, které bylo poskytováno vybraným jedincům z řad Rusínů, kteří tvořili gró čs. jednotek v Sovětském svazu.

V poválečné armádě se rozhodl zůstat z existenčních důvodů. Do své domoviny se již nechtěl vrátit, neboť skončila ve spárech bolševické velmoci. Při popisu své činnosti ve vojenské službě vyzdvihoval především materiální zajištění, kterého se mu dostalo od armády, když se musel často stěhovat do různých posádek i se svou novou rodinou, což v jeho domovině byla tehdy záležitost obtížně dostupná. Znovu klade důraz na svěřené pozice v posádkách a získávání vyšších hodností, na které je patřičně hrdý, a které jak už bylo řečeno v poslední kapitole, obdržel spíše za své válečné zásluhy nežli za odborné znalosti. Hendikep v intelektu mu bránil v rychlejším postupu obsazování vojenských funkcí a tak nejvyšší post, kterého dosáhl, byl správce posádky.

Myslím si, že příbuzenský vztah byl v určitých fázích rozhovoru s mým dědou na překážku, neboť jsem měla dojem, že si nepřeje přede mnou se zdiskreditovat, jako před svou vnučkou, proto vyzdvihoval své skromné úspěchy v armádě a negativní skutečnosti potlačoval. Není si vědom toho, že studiem jeho archivních materiálů jsem se dověděla určitá fakta, která by mi o své osobě pochopitelně nikdy nesdělil, ani nikomu jinému z rodiny.

Jeho vztah ke komunismu a Sovětskému svazu se pohyboval v dosti proměnlivé sinusoidě vzhledem k jeho rozdílným zkušenostem. Nakonec, myslím, u něho převládá pozitivní postoj, byl ochoten tolerovat po válce jistá omezení ze strany totalitního režimu, neboť uchování si života bylo samozřejmě postaveno prioritně nade vše ostatní.

„Po válce jsme nesměli pomlouvat Sovětský svaz, nesměli jsme vypravovat, jak to tam bylo atd. To bylo přísný. To se nesmělo, to by tě za to zavřeli. My jsme byli rádi, že jsme přežili ty gulagy, a že jsme zůstali naživu i po válce. Když jsme šli do války, tak kluci říkali, „Radši umřu tady, na poli chvály, než mám umřít v lágru.“ Tak to je. A co jich tam

*umřelo. Ach jo, to se to přemlelo, to se přemlelo.*³¹⁷

Ve svém vyprávění se zřídka uchyloval k reflexi svých prožitků z dnešního pohledu. Sám pak úplně na závěr rozhovoru krátce zhodnotil a shrnul svůj život:

*„A tak moje kariéra zůstala vojenská. A do dneska jsem zůstal živej, prošel jsem toho hodně, dobrý i zlý, a přežil jsem to všechno, bohu díky válce.*³¹⁸

---

³¹⁷ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.

³¹⁸ Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.

SEZNAM ZKRATEK

AAA	- <i>American Anthropological Association</i> - Americká antropologická asociace
AV ČR	- Akademie věd České republiky
COHA	- <i>Czech Oral History Association</i> - Česká asociace orální historie
č.	- číslo
ČEKA	- <i>Vserossijskaja čezvyčajnaja komissija po bor'be s kontrrevoljucijej i sabotazem</i> - Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží
čs.	- československý
ČSR	- Československá republika
EU	- Evropská unie
gen.	- generál
genplk.	- generálplukovník
genpor.	- generálporučík
Gulag	- <i>Glavnoje Upravlenie LAGerej</i> – Hlavní správa nápravně-pracovních táborů
IOHA	- <i>International Oral History Association</i> - Mezinárodní asociace orální historie
ITL	- <i>ispravitelno-trudovyj lager</i> - nápravně pracovní tábor
KGB	- <i>Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti</i> – Výbor státní bezpečnosti.
Km	- kilometr
KSČ	- komunistická strana Československa
maď.	- maďarsky
MGB	- <i>Ministěrstvo gosudarstvennoj bezopasnosti</i> – Ministerstvo státní bezpečnosti
mjr.	- major
mm	- milimetr
MNO	- Ministerstvo národní obrany
MVD	- <i>Ministěrstvo vnutrennich děl</i> – Ministerstvo vnitra
NKVD	- <i>Narodnyj komissariat vnutrennich děl</i> - Lidový komisariát vnitra
OUN	- Organizace ukrajinských nacionalistů

plk.	- plukovník
pol.	- polsky
pozn.	- poznámka
roč.	- ročník
rtm.	- rotmistr
rus.	- rusky
SdP	- <i>Sudetendeutsche Partei</i> – Sudetská strana
Sevželdorlag	- Severo-železnogorodský tábor
SOkA	- Státní okresní archiv
SOS	- Stráž obrany státu
SSSR	- Svaz sovětských socialistických republik
škpt.	- štábní kapitán
t.č.	- toho času
TGM	- Tomáš Garrigue Masaryk
tj.	- to jest
Uchtizemlag	- Uchto-ižemský tábor
Uchtpečlag	- Uchto-pečorský tábor
ukr.	- ukrajinsky
UNO	- Ukrajinská národní obrana
UPA	- Ukrajinská povstalecká armáda
USA	- <i>United States of America</i> – Spojené státy americké
Ust'vymlag	- Ust'-Vymský tábor
VA-CR	- Vojenský archiv – centrálna registratúra
Vorkutlag	- Vorkutský tábor

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Rozhovory:

- Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 21.7. 2011.
Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.9. 2011.
Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 30.11. 2011.
Rozhovor s Dimitrijem Lupejem vedla Eva Lupejová, 2.12. 2011.

Archivní prameny:

Archiv D. Lupeje
Vojenský archiv - centrálna registratúra Trnava
Osobní spis Dimitrij Lupej

Internetové zdroje:

- <http://is.muni.cz/th/178975/ff_b/Banderovci.pdf>
<<http://lekarske.slovníky.cz/pojem/kontuze>>.
<http://www.codyprint.cz/sos/sos_slovensko.html>.
<<http://www.coh.usd.cas.cz/cs/publikace>>
<<http://www.czechpatriots.com/csmu/archiv.php>>
< <http://www.ontola.com/cs/co-to-je-nebo-byl-palpost>>.
<<http://www.postbellum.cz/cz/pamet-naroda/co-je-pamet-naroda.aspx>>
<<http://www.vuapraha.cz/Pages/DatabazeVHA/DatabazeLegionaru.aspx>>

Literatura:

- Administrativní lexikon obcí v Čechách*. Díl I. a II. Státní ústav statistický, Praha 1927.
APPLEBAUM, Anne: *Gulag: Historie*. Praha-Plzeň: Beta Dobrovský – Ševčík, 2004.
BORÁK Mečislav: *České stopy v Gulagu*. Opava: Slezské zemské muzeum Opava, 2003.
FIALA, Jan: *Zpráva o akci B*. Praha: Vyšehrad, 1994.
HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace*, Praha: Portal, 2005.
HOŘEC, Jaromír: *Podkarpatská Rus – země neznámá*. Praha: H & H, 1994.

- CHROMEK, Břetislav: *Místopisný slovník Československé republiky*. Praha: Československý kompas, 1929.
- JOHN, Miroslav – KLIMENT, Charles, K. – NAKLÁDAL, Břetislav: *Březen 1939*. Praha: Ares, 2004.
- KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země koruny české*. Svazek XIII. 1918 - 1929. Praha: Paseka, 2000.
- KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země koruny české*. Svazek XIV. 1929 - 1938. Praha: Paseka, 2002.
- KLIMENT, K, Charles: *Slovenská armáda 1939-1945*. Praha: Mustang, 1996.
- KRIČFALUŠI, M. – RICHTER, K.: *Účtování s časem, II. díl, Zač jsme bojovali*. Praha: Společnost přátel Podkarpatské Rusi, 2005.
- KRIČFALUŠI, Michal – RICHTER, Karel: *Účtování s časem, I. díl, V náručí gulagu*. Praha: Společnost Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi, 2004.
- LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS díl první*. Praha: Codyprint, 2006.
- LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS díl třetí*. Praha: Codyprint, 2008.
- MALOUMIAN, Armand: *Synové Gulagu*. Praha: Konsultace, 1985.
- MLYNÁRIK, Jan: *Osud banderovců a tragédie řeckokatolické církve*. Praha: Libri, 2005.
- PLACHÝ, Jiří: *Průběh zářijové mobilizace v roce 1938 na Podkarpatské Rusi*. Historie a vojenství, 60, 2011.
- RICHTER, K.: *Přes krvavé řeky*. Praha: Ostrov, 2003.
- RICHTER, Karel: *Podkarpatská Rusina v boji za svobodu*, Praha: Společnost Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi, 1997.
- RITCHIE, A. D.: *Doing oral history: A practical guide , Using interviews to uncover the past and preserve it for the future*. Oxford University Press, New York 2003.
- ŘEPA, Tomáš: *Banderovci, jejich vznik, vývoj a následná činnost v Československu v letech 1945-1947. (Případ Burlaka jako velitele jedné z nejvýznamnějších banderovských „sotní“)*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, 2008.
- SANDER, Rudolf: *Organizační a dislokační vývoj československé armády v letech 1918-1939*, In: Sborník archivních prací, Praha 1985/1.
- STANĚK, Tomáš – ARBURG, A. von: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) (1. část: Předpoklady a vývoj do konce května)*. In: Soudobé dějiny, roč. 12, č. 3-4 (2005).

STANĚK, Tomáš – ARBURG, A. von: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)* (2. část: Československá armáda vytváří „hotové skutečnosti“, vláda je před cizinou legitimizuje). In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 1-2 (2006).

STANĚK, Tomáš: *Tábory v českých zemích 1945-1948*. Opava: Slezský ústav Slezského muzea v Opavě, 1996.

SVOBODA, Ludvík: *Cestami života*, Praha: Ottovo nakladatelství, 2009.

SVOBODA, Ludvík: *Z Buzuluku do Prahy*, Praha: Naše vojsko, 1963.

ŠVORC, Peter: *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

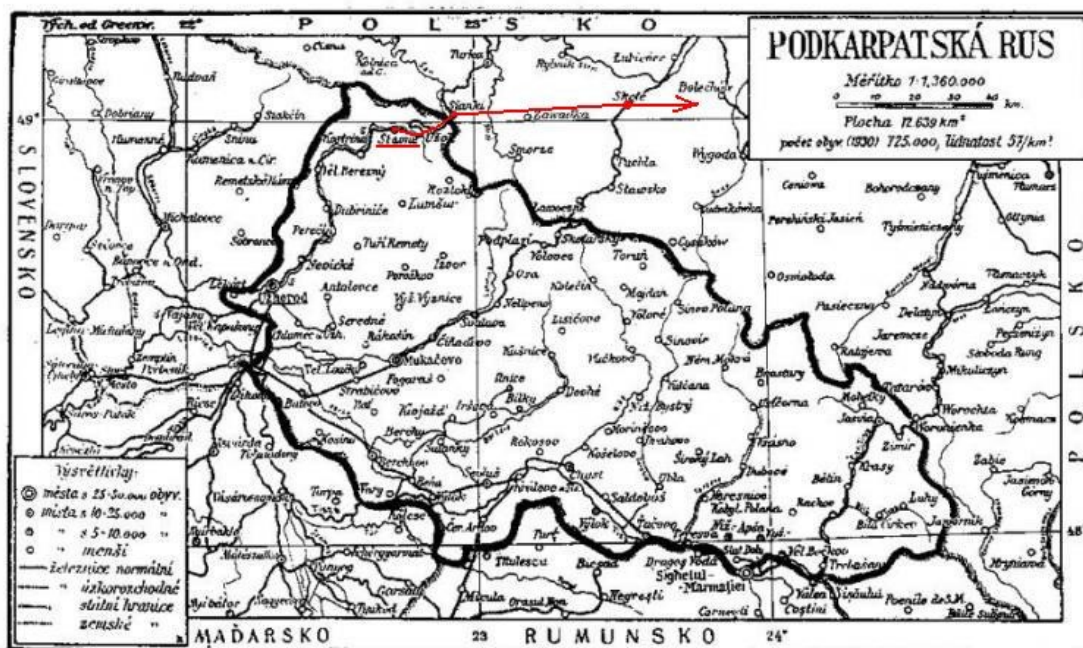
VACULÍK, Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usidlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002.

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana: *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007.

SEZNAM PŘÍLOH

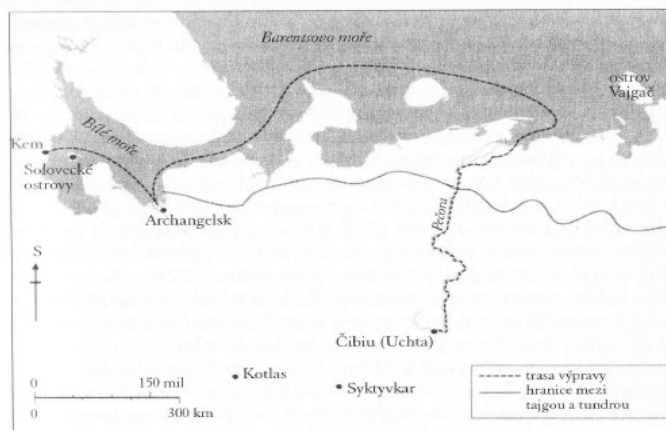
- Obrázek 1:** *Mapa Podkarpatské Rusi*
PILÁTOVÁ, Agáta: *Pod Karpaty svítá*. Praha: Společnost přátel Podkarpatské Rusi, 1993, s. 42.
- Obrázek 2:** *Mapa – Trasa Uchtinské expedice, republika Komi, 1929*
APPLEBAUM, Anne: *Gulag: Historie*. Praha-Plzeň: Beta Dobrovský – Ševčík, 2004, s. 95.
- Obrázek 3:** *Mapa s vyznačením trasy putování D. Lupeje v SSSR*
Politicko-hospodářský atlas světa – Sovětský svaz, č. 12, Praha: Orbis, 1954.
- Obrázek 4:** *Dotazník nového brance D. Lupeje v Buzuluku*
VA-CR Trnava, Dotazník odvodní komise, č. listu 86.
- Obrázek 5 – 11:** *Fotografie z Podkarpatské Rusi*
Archiv D. Lupeje, Fotografie z rodinného alba
- Obrázek 12 – 13:** *Užocký průsmyk 1936 a 1939*
LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS díl třetí*. Praha: Codyprint, 2008, s. 50 – 51.
- Obrázek 14 – 18:** *Fotografie z vojenského prostředí*
Archiv D. Lupeje, Fotografie z rodinného alba
- Obrázek 19 – 23:** *Vojenská přehlídka k 1. Výročí ukončení 2.sv. války na Strahově 1946*
Archiv D. Lupeje, Fotografie z rodinného alba
Filmová ukázka: Vojenské přehlídky v letech 1945 - 1950. (4:45 min.)
(ukázka z přehlídky ze Strahova 1946 ve stopáži 01:50 – 03:10 min.)
Dostupné na WWW: <<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=11999>>
- Obrázek 24 – 48:** *Zátah na banderovce v roce 194 (popis obrázků podle komentáře na zadních stranách fotografií)*
Archiv D. Lupeje, Fotografie z rodinného alba
- Obrázek 49 – 56:** *Fotografie ze soukromého života manželů Lupejových*
Archiv D. Lupeje, Fotografie z rodinného alba

PŘÍLOHY

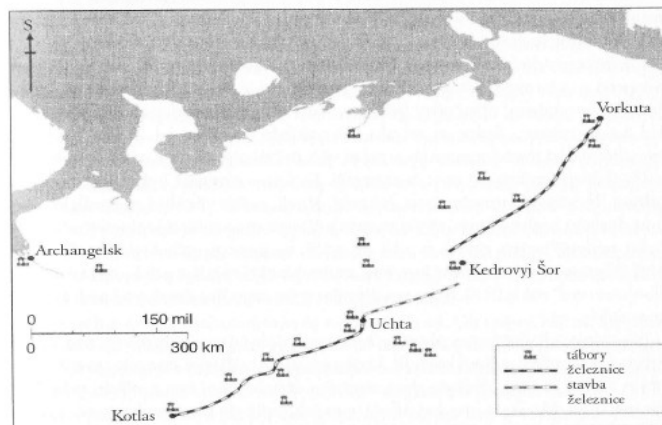

Obr. 1: Mapa Podkarpatské Rusi s vyznačením trasy přechodu přes hranice D. Lupeje v roce 1940.

Obr. 2

Trasa Uchtinské expedice, republika Komi, 1929

Uchťežlag, republika Komi, 1937

Obr. 3: Mapa s vyznačením trasy putování D. Lupeje v SSSR (věznění, gulag, boje s čs. jednotkami).

Vyplňte vlastnoručně a podepište!

Odvodní komise:

DOTAZNÍK č. 1550

a). Osobní data:

1). Příjmení a jméno (i otcovo):	LUPEJ DMITRO - DNITROVIČ	
2). Narozen (kdy, kde):	19/III - 1917 STAVNE	
3). Příslušný:	okr.:	V. Bereznyj
4). Národnost (materská řeč.):	ukraj.	5). Náboženství: ierno-kat
6). Školní vzdělání (jazyk vyučovací):	6 ob. ukra.	
7). Povolání (zaměstnání):	ZEMĚJ státník	
8). Stav (svob. žen., počet a stáří dětí, kde žijí):	svob	
9). Zda je rodina existenčně zabezpečena:		
10). Znalost cizích řečí:	ukraj./rusky	

b). Vojenská data:

11). Voj. hodnost (od kdy):	voják	Kmen. těleso:	13. 12. 37
12). Pres. voj. sl. konal od:	1939 do: (3 roky)	Kde:	S. N. Ves
13). Voj. školy a kursy:			
14). Speciální výcvik:			
15). Za mobilisace 1938 zarazen u	kde:	jak:	
16). Vyznamenání čs. a cizí:			
17). Zvláštní schopnosti a znalosti:			

c). Data o pohybu:

18). Poslední bydliště v ČSR:	Stavne č. 183 V. Bereznyj		
19). Adresa nejbl. příbuzných (rodiců, manželky, dětí):	otec Demek		
20). Poslední adresa v SSSR:	Udlo-irim-bagi		
21). Z ČSR odesel kdy: 3VII-40 kam:	do SSSR	proc.	vycednik
22). Kde se zdržoval a co dělal od odchodu z ČSR až do nynější doby.: (Popište s udáním dat na druhé straně):			

d). Osobní a voj. doklady:

1 správa

Prohlašuji a potvrzuji vlastnoručním podpisem, že údaje, uvedené v tomto dotazníku, jsou pravdivé a jsem si vědom trestních důsledků nepravdivých údajů.

N. Buzulukov, dne 11. IV. 40

1.) Číslo vyplní voj. mise podle evid. knihy.

V. Lupej podpis:

Зак. 1803

Obr. 4: Dotazník nového brance D. Lupeje v Buzuluku

Obr. 5: *Rodný dům ve Stavném*

Obr. 6: *Dědiv otec D. Lupej*

Obr. 7: *S kamarádem Michalem Paľkem (s kytarou) u mlýna*

Obr. 8 a 9: *S přáteli ve Stavném (D. Lupej druhý z prava)*

Obr. 10: Na dovolené s manželkou a dětmi (Dimitrijem a Květou) ve Stavném v roce 1957

Obr. 11: Dovolená ve Stavném s nejstarší sestrou Annou a jejím manželem

U sloupu na hraničním přechodu v Užockém průsmyku pózuje skupina českých turistů společně s polským pohraničnickem a příslušníkem čsl. finanční stráže. Snímek dokumentuje přátelskou atmosféru, která na čsl.-polské hranici panovala v roce 1936. Vláda beckovského Polska později zahájila proti Československu nacionalistickou kampaň, která na podzim 1938 přerostla vysláním polských divozních skupin na čsl. území v pohraniční válku. (archív L. Přibyla)

Obr. 12: Užocký průsmyk 1936

Obr. 13: Užocký průsmyk 1939

Propagační snímek polského pohraničnicka a maďarského honvéda u čsl. hraničního sloupu v Užockém průsmyku, 18. březen 1939. Tolik vytoužená společná maďarsko-polská hranice však vydržela jen půl roku. Již 24. září 1939 se v Užockém průsmyku objevily první jednotky Rudé armády, okupující východního Polsko. Západní část země obsadila německá armáda a Polsko, které se významně podílelo na rozbití demokratického Československa, přestalo existovat.

Obr. 14: Četař Lupej v roce 1944

Obr. 15: Na Dukle s kamarády

Obr. 16: V Bílině v 5. Pěším pluku TGM, rok 1945

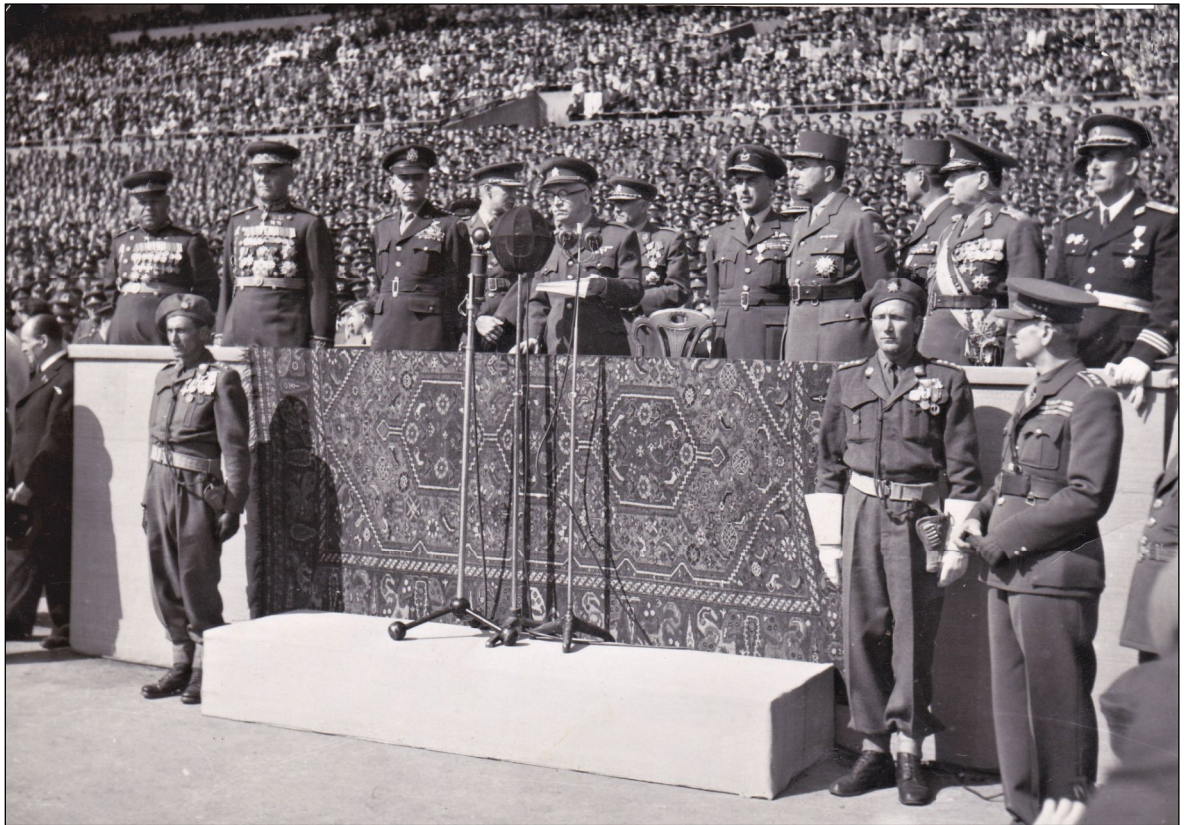

Obr. 17: *V 5. Pěším pluku TGM (1945-1947)*

Obr. 18: *Rota těžkých zbraní Kralovice, 5. Pěší pluk (vánoce 1946/47) (D. Lupej čtvrtý zleva)*

Obr. 19: *Vojenská přehlídka k 1. Výročí ukončení 2.sv. války na Strahově 1946*

Obr. 20: *Vojenská přehlídka k 1. Výročí ukončení 2.sv. války na Strahově 1946*

Obr. 21: *Vojenská přehlídka, Strahov 1946 (D. Lupej uprostřed předsunuté trojice důstojníků)*

Obr. 22: *Vojenská přehlídka na Strahově 1946 (D. Lupej uprostřed předsunuté trojice důstojníků)*

Obr. 23: *Vojenská přehlídka na Strahově 1946 (D. Lupej uprostřed předsunuté trojice důstojníků)*

Zátah na banderovce v roce 1947

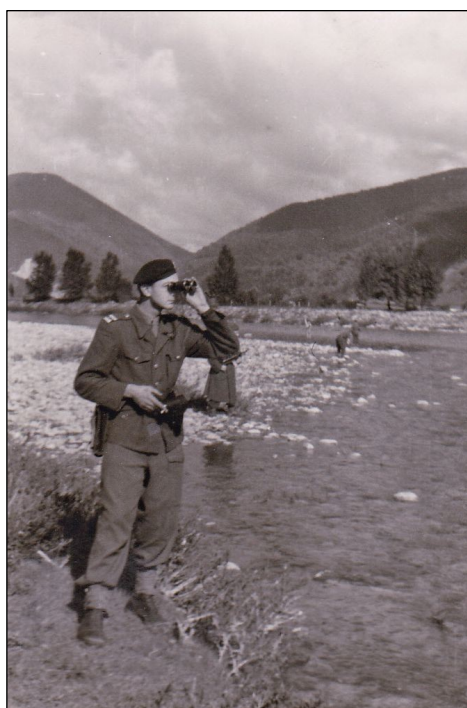
Obr. 24: (27.8.) škt. Novák, por. Vlk, rotný Chytil - Pardubice

Obr. 25 a 26: (27.8.) Před odjezdem v Pardubicích

Obr. 27: (1.9.) Ve dne je klid, rybaření pomáhá Zahánět dlouhou chvíli

Obr. 28: (1.9.) V postavení na Váhu

Obr. 29: (1.9.) Obrana na březích Váhu. Stavba bunkru pro LK. (Olda Vořechovský, Roly Otmar Kučera, Pepa Pech)

Obr. 30: (1.9.) Na březích Váhu, (Roly, Venca Zima a ruzyňské eso Franta Ebr)

Obr. 31: (5.9.) U Váhu (řtm. D. Lupej)

Obr. 32: (6.9.) Na cestě z Vrútek do Brezna nad Hronom, za Dolní Štubňou

Obr. 33: (6.9.) Na cestě z Vrútek do Března nad Hronom. Tunely před Ulmankou

Obr. 34: (7.9.) Nádraží v Podbrezové

Obr. 35: (7.9.) Odchod roty z Gašparova do Bujakova (rtm. Lupej v popředí)

Obr. 36: (8.9.) Bujakovo

Obr. 37: (10.9.) *Odjezd z Bujakova*

Obr. 38: (11.9.) *kpt. Kratochvíl
rtm. Lupej
Olda Vořechovský*

Obr. 39: (19.9.) *Málinec, hádavi sousedé
(rtm. Lupej zcela vpravo)*

Obr. 40: (19.9.) *Málinec, z cikánské vesnice*

Obr. 41: (22.9.) *Nad Poljankou*

Obr. 42: (28.9.) *To nejdem na hon, to je tažení proti Banderovcům. K Rožnavě*

Obr. 43: (30.9.) *Čierna Lehota*

Obr. 44: (1.10.) *K Rožnavě*

Obr. 45: (1.10.) 2. četa

Obr. 46: (3.10.) Pila u zastávky
Vlachovo

Obr. 47: (5.10.) V Detvě

Obr. 48: (14.10.) Přerov, kpt. Kratochvíl
a „Montgomery“ – škpt. Lískovec

Obr. 49: *Dimitrij Lupej, jeho tchýně Albína Hesová, jeho syn a můj otec D. Lupej a jeho žena a má babička Květa Hesová (Ruzyně, 1952)*

Obr. 50: *Mladí manželé Dimitrij a Květa Lupejovi (Karlovy Vary)*

Obr. 51: *Dimitrij a Květa Lupejovi (50. léta)*

Obr. 52: Posádková hudba 51. ženijní brigády Litoměřice (60. léta)

Obr. 53: Posádková hudba 51. ženijní brigády Litoměřice (60. léta)
(D. Lupej uprostřed)

Obr. 54: (8.5. 2010) plk.v.v. D. Lupej vyznamenán Křížem za obranu státu při 65. výročí ukončení 2.sv. války. Krypta pravoslavného kostela sv. Cyrila a Metoděje v Praze

Obr. 55: plk. v.v. D. Lupej se všemi medailemi

Obr. 56: Manželé Lupejovi, Litoměř

E.L.: Náš rozhovor se koná v domově pro seniory Na Dómském pahorku v Litoměřicích, dnes je 21. července 2011. Nejdříve bych se dědo zeptala, zda-li mi můžeš říci, kde jsi se narodil, kde jsi prožil dětství apod.

D.L.: Narodil jsem se ve vesnici Stavné, okres Velký Bereznyj, 20. března 1917. Tam mě rodiče vychovali, chodil jsem tam do školy. Po vychození školy, tej obecný, jsem pomáhal rodičům dělat na malým políčku, poněvadž táta byl maloročník.

E.L.: Jak se jmenovali a jací byli tví rodiče, popřípadě tví prarodiče?

D.L.: Na dědu si nepamatuji, ani na babičku, i když jsem chodíval k babičce jako malý kluk. Bydleli také ve Stavném, ale otce mého táty vůbec neznám, zemřel brzy. Pamatuji si jen jeho bratra. Jinak nevím. Maminka se za svobodna jmenovala Marie Malešová a otec normálně Dimitrij Lupej. Tatínek byl jako každý jiný, já jsem s ním vycházel dobře, neměl jsem s ním žádné rozpory. Maminka mě měla ze všech sourozenců nejvíc ráda.

E.L.: Kolik jsi měl sourozenců?

D.L.: Vyrůstal jsem doma z 10 dětí, 4 synové a 6 dcer. Celkem nás bylo deset a já jsem devátý. Nikdo z nás už nežije, jen já jsem zůstal.

E.L.: Kam jsi chodil do školy?

D.L.: Chodil jsem do obecné školy ve Stavném až do svých 14 let. Škola se mi líbila, učil jsem se dobře. Učitelka mi dávala cukroví za to, že jsem se učil dobře. Nejdříve jsme měli jednu učitelku a potom učitele, po kterém přišel ještě další. Farář nás učil katechismus, byl přísný, kdo zlobil, sundal mu kalhoty, přehnul přes lavici a dostal rákoskou. Tenkrát byla rákoska ve škole! Dnes by měla být rákoska ve školách!

U nás na vesnici byly dvě školy obecné a učilo se v nich rusínsky. Po převratu, když přišli Rusové po válce, tak tam z jednoho velkého domu, kde měl dřív nějaký Čech obchod s masem, hlavně z prasat, byly tam i dílny, vinárna a taneční sál, udělali měšťanku jako je tady to gymnázium.

E.L.: Ty jsi řeckokatolického vyznání?

D.L.: Já jsem řeckokatolík. Měli jsme ve Stavném pěkný kostel, kam jsem se chodil i vyzpovídat. Když mi bylo asi osm nebo devět let, tak jsem mamince vzal, jako ukradl dvě vajíčka, protože peníze nebyly, a šel jsem si k žid'ákovi koupit cukrátko. Pak jsem se šel vyzpovídat a farář se mě zeptal, jestli jsem kradl. Odpověděl jsem: „Ano, ukradl jsem od mámy dvě vajíčka a koupil jsem si u žid'áka cukroví.“ A on mi řekl, že mě za to oběsí! Víckrát mě tam neviděl, šmytec! Faráři byli podvodníci, nevěřil jsem jim.

E.L.: Na co nejraději vzpomínáš z dětství?

D.L.: Dětství bylo všelijaké, veselé i smutné. Tenkrát za první republiky peníze nebyly, rodiče neměli peníze. Občas se jim podařilo prodat nějaký to prasátko nebo tele od krávy, jinak dělali v zemědělství. Peníze nebyly. Těžko se žilo. Vždycky odpoledne po škole jsem pomáhal rodičům na poli, sestry okopávaly brambory, já jim pomáhal. Nebo jsem krávy hnal na pastvu.

E.L.: Co jsi dělal ve volném čase? Měl jsi nějaké kamarády, koníčky, zájmy?

D.L.: Já jsem se moc nekamarádil, byl jsem takový samostatný. Chodil jsem hodně na výlety do lesů, měl jsem rád zvířata. Chodil jsem na polské hranice, kde jsem se scházel s polským klukama a holkama, oni tam pásli krávy. Zájmy jsem měl jako každý kluk, takové dětské, různé hry, ale hlavně jsem chodil hodně do přírody.

E.L.: Zmiňoval jsi, že jsi chodil taky k řezníkovi vypomáhat.

D.L.: Když jsem vyrůstal do těch 16 let, tak jsem pomáhal u řezníka, pomáhal jsem zadarmo, jenom za jídlo. Nejdříve jsem vypomáhal, vždycky jsem přišel k nějaké práci, pomáhal jsem prase vyčistit, když se poráželo na porážce, různé věci. Dříví se nařezalo, aby měli čím topit a tak dále.

E.L.: Také jsi mi říkal, že tvůj tatínek s tím moc nesouhlasil, aby jsi se učil u řezníka?

D.L.: Ano, nechtěl mě pustit. Ten řezník mě chtěl vzít za učně, poněvadž jsem byl šikovný, všechno jsem hned dokázal udělat. A táta mě nechtěl pustit, poněvadž jsem musel krávy pást.

Potom přišla nějaká výzva, nabírali do Čech, učit se, stolaře, v zahradnictví a jiné a jiné

věci. To víš, kluků hodně šlo do Čech. Učili se za zahradníky, stolaře, krejčí atd., kdo jak mohl. Já jsem se potom přihlásil přes Červený kříž a šel jsem na půl roku sloužit do Drahonic v jižních Čechách. Nebyli to sedláci, ale takoví menší rolníci, koně neměli. S krávama se chodilo na pole a s nima se i oralo. Tam jsem byl přes léto, než se žně udělaly. Potom nastal podzim, tak jsem nevěděl kudy kam. Místní řezník z té vesnice mě chtěl vzít, že tam můžu u něho dělat, ale ještě jsem nemohl, poněvadž jsem musel sloužit tam u těch... jmenovali se Zemanovi. Ona byla vdova, měla syna, který byl rozvedený. Měla i dceru a ta byla také vdovou, poněvadž její manžel pracoval v Praze na nádraží a tam mezi vlaky, když je spojoval, tak ho to zabilo. Měla ještě třetího syna, který byl vyučený zubařem a pracoval v Praze. Pokaždé, když se vrátil, tak mi dal nějaké peníze.

Tak jsem tam zůstal do vánočních svátků a psali mi z domova, abych se vrátil domů. Psala sestra, že máma si přeje, abych se vrátil z jižních Čech. Tak jsem se vrátil domů. Ještě předtím jsem stačil vyřezat krásný stromek na štědrý den, ale už jsem to tam s nimi neslavil, jel jsem domů, poněvadž máma byla těžce nemocná. Když jsem přijel domů, akorát byly katolický svátky, štědrý den. Byl jsem tam přes tu zimu až do jara, a máma zemřela v březnu, v roce třicet sedm. Bylo jí 47 let.

Mámu jsme pochovali statečně, a tak jsem ještě zůstal nějaký rok doma, staral jsem se o tátu, pomáhal jsem v domácnosti a přitom jsem chodil vždycky přes den dělat k řezníkovi na výpomoc. To už mi bylo šestnácti let pryč. Tak jsem dělal doma různé práce, jak se to dalo. Potom jsem chodil na práci do lesa, sázeli jsme stromky, ale to v létě skončilo. Další rok jsem chodil s jedním Čechem, inženýrem, vyměřovat trigonometrii po těch kopcích a po polských hranicích. Přišel figurant ze Slovenska, se kterým jsem také chodil stavět trigonometry na těch výšinách. Dostával jsem na hodinu 3 koruny. To skončilo a vyrůstal jsem dál, jak se to dalo. Práce moc nebylo, byly stávky, nebyla práce.

Když jsem dosáhl těch osmnácti devatenácti let, to už mi bylo dvacet!, šel jsem na odvod, odvedli mě. Šli jsme čtyři z naší vesnice, dvou nevzali a nás dvou na vojnu vzali. To znamená, že jsem měl narukovat, když vypukla mobilizace v třicátém osmém roce. Mě nevzali, brali jen ty, kteří už sloužili na vojně, jako záložníci. Já jsem zůstal doma a pomáhal jsem v řeznictví, poněvadž ten majitel, pan Brožek, také narukoval za mobilizace. Jeho žena zůstala s děckem a já jsem jí pomáhal dělat tovar, chodil jsem prasata nakupovat po vesnicích, nebo je vždycky ti, co je měli, přivezli, ona je vyplatila a já jsem porážel na tej porážce. Občas mi bratr pomohl. Ona prodávala v obchodě a já jsem jí vyráběl v dílně výrobky. A tak to šlo celý rok.

V roce třicet devět jsem dostal svolávací lístek a rukoval jsem na vojnu do Spišské Nové Vsi. Předtím, v roce třicet osm, zabrali Němci Sudety a naše území, jako Podkarpatskou

Rus, zabrala maďarská vláda. Tak jsem na jaře narukoval, na Slovensko jsme jeli vlakem, auty, oklikou přes východní Slovensko. Byli jsme ubytovaní v Hrabušicích u Spišské Nové Vsi. Byla to vesnice, kde jsme byli ubytovaní ve škole. Měli jsme tam velitele roty, kapitána, byl to Čech, a také tam byl jeden absolvent četař.

E.L.: Jak se jmenoval?

D.L.: To já nevím. Byl tam také jeden svobodník z naší vesnice, který už tam sloužil rok, jmenoval se Jirka Diriškovič. Chodili jsme cvičit na výcvik celkem 15 dnů. Za 15 dnů Němci zabrali celé Čechy a došli až do Popradu, dál nejeli. Slovensko bylo vyhlášeno samostatný, přidali se k Němcům a nás propustili domů. Maďaři zabrali celou Podkarpatskou Rus a kus východního Slovenska. Tak nás propouštěli, dostal jsem propouštěcí list, a tak jsme jeli na hranice, kde byla slovenská a maďarská zóna. Maďarští vojáci nás tam přebírali, ty, kteří pocházeli z Podkarpatský Rusi. Vezli nás potom vlakem do Maďarska, doprostřed Maďarska, do Miškovce. Ubytovali nás v takových velkých dřevěných barácích, kde jsme byli asi dva dny, dodali nám tam špek a chleba. Spali jsme na slámě. Za dva dny nás propustili, kontrolovali, byla přestřelka mezi Maďary a Slováky. Když jsem přijel vlakem do bývalého okresu Velká Berezná, tak tam už Němci zbombardovali nějaký vodovod, voda z těch vodovodů stříkala až do nebe. Domů jsem šel pěšky, poněvadž vlak odtamtud nejel. 30 km domů pěšky a kufr jsem nesl přes záda na holi. Došel jsem až před našu vesnici, tzv. dilok³¹⁹, tam jsem potkal kamaráda z naší vesnice, který mi pomohl aspoň těch pár kilometrů odnést kufr do vesnice. A tak jsem přijel domů. Byl jsem rok doma, a když jsem odešel na tu vojnu, tak můj kamarád, kterého na vojnu nevzali, občas vypomáhal v tom řeznictví. On byl bez táty, jenom mámu měl, byli to dva bráchové.

E.L.: A jak se jmenoval?

D.L.: Moňák Fedor. Když jsem narukoval a odešel, tak on tam zůstal v tom řeznictví dělat. A když přišli Maďaři, tak ta paní Brožková se musela stěhovat pryč, i ostatní Češi, četníci, úředníci do vlaku a jeli přes Polsko a přes Ostravu do Čech. Fedoru Moňákovi zůstalo to řeznictví i prasata, všechno. Asi za rok nebo za dva psal pan Brožek z Čech, aby mu poslali nábytek, co tam měl. Tak připravil vagon, zaplatil to a poslal do Čech. Fedor pak zůstal v tom řeznictví dělat a já jsem v roce třicet devět dělal u něho také, když jsem se vrátil z

---

319 Dilok – tak se podle narátora říkávalo vojenskému hřbitovu, kde byli pohřbeni vojáci z 1. sv. války.

vojny, ze Spišské Nové Vsi. V roce čtyřicet také. Chtěl, abych tam zůstal.

Jenže co čert nedal, byla politika taková, že v Rusku je všechno dobrý. To byli ti chamouni, ti politici jako jsou u nás tady v Praze, nabíflovali to a to. To šlo támhle z Jasiňa, Mukačevo, Berehovo, Užhorod atd. Kecali všem nesmysly. A tak jsme se domluvili, nás osm chlapů, dva byli ženatí, ostatní všichni svobodní a utekli jsme, překročili jsme hranice u Užka do Sovětského svazu.

E.L.: Já myslela, že hlavní důvod tvého útěku bylo to, že ti hrozil odvod do maďarské armády?

D.L.: To taky, poněvadž já jsem neměl vodsluženů vojnu, bylo mi dvacet jedna, dvacátý druhý rok mi táhnul, když jsem se dozvěděl... poněvadž jsem měl známého úředníka na notářském úřadě, který ovládal sedm! jazyků, kluk, vždycky přišel do dílny, do obchodu, kde jsem dělal toho řezníka a pokaždé jsem mu něco podstrčil, a tak jsme se znali. A říkal, že Maďaři budou volat na vojnu, do armády maďarskej.

E.L.: A tehdy tě nechtěli naverbovat už v roce 39, když vás odvedli do Maďarska po té dvoutýdenní vojenské službě ve Spišské Nové Vsi, když nastala okupace zbytku Čech a Moravy, Slovensko vyhlásilo samostatnost a Maďarsko zabralo celou Podkarpatskou Rus?

D.L.: Tenkrát ne, to napřed propouštěli všechno domů, do civilu. Tak jsem byl doma, když nás propustili. Až potom, asi za půl roku nebo za rok chtěli mobilizovat na vojnu, kdo neměl odslouženo. A proto jsem utekl do zahraničí. Nechtěl jsem sloužit maďarskej armádě nebo Hitlerovi.

E.L.: A tvým kamarádům, kteří šli s tebou, také hrozilo, že je odvedou do maďarské armády, nebo tam chtěli jít za lepším životem?

D.L.: No, tak někteří už v československé armádě sloužili dva roky, a někteří vůbec nebyli, nebyli odvedení. Dva byli starší, měli už dvě děti a ti ostatní byli mladý jako já. Bylo mi dvaadvacet roků.

E.L.: Vzpomeneš si ještě na jejich jména?

D.L.: Ten nejvyšší se jmenoval Vajda Alex, další byl Moňák Petr, Moňák Stanko, Jirka... teď nevím, jak se jmenoval, byl to ženatej, mladej kluk, nevím, už jsem zapomněl jméno, Leňko Stanko a já. Byl s námi ještě jeden zedník, byl někde od Užhorodu, stavěl u nás maďarská kasárna a ten nevím, jak se jmenoval. Sebrali jsme se jeden večer, už po nás četníci maďarský pátrali, poněvadž jsme utekli večer a šli jsme po trati, podél řeky, potom kopcama, lesem a tradá přes hranice.

E.L.: **Jak jste se domlouvali a připravovali na ten útěk?**

D.L.: No, normálně, vždycky týden předem jsme se připravovali. Každý se připravil jak mohl. Vzal jsem si dvoje boty, měl jsem holinky, dvě košile a stejně mi to potom ukradli všechno v lágrách.

E.L.: **Jídlo jste si taky sebou vzali?**

D.L.: Jídlo? Phe, akorát ten zedník, co dělal na maďarských kasárnách, měl nějakou buchtu nebo co, ostatní kousek chleba a to bylo všechno!

E.L.: **A co tatínek, souhlasil s tím, že chceš jít pryč?**

D.L.: Tatínek nevěděl vůbec nic! To všechno potají, to nikdo nevěděl, jenom my. Sestra moja nejstarší věděla. Ta jaksi věděla, ještě mi připravovala večer, no... Ale ta nic neřekla, poněvadž kdyby se něco šustlo, tak hned maďarský četníci s těma pírkama by tě zatkli.

E.L.: **Dobře. Takže jsi se rozhodl, že tedy ještě asi s dalšími sedmi kamarády utečeš do Sovětského svazu?**

D.L.: Celkem nás bylo osm. Jak jsem už říkal, připravili jsme se jeden večer, už předem jsme se domluvili. A tak jsme jeli v noci přes vesnici, podél řeky Už. Potom jsme přešli na trať a po trati jsme jeli až do obce Volosanka. Tam jsme přešli nad vesnicí a jeli jsme po těch kopcach, nahoru furt, vlevo od Volosanky a od Užka, a přešli jsme do velikého lesa, do kopců v Užockém průsmyku. Tam jsme si odpočinuli a potom jsme přešli hranice. Hned jak jsme přešli hranice, tak nás chytla ruská patrola, stráž. Shromáždili nás na tej louce, jeden šel, vystřelil tři rány a za chvíli přiběhli na koních důstojníci. To byli tzv. enkávédisti. Tak nás vedli do tej Sanky. Tam nás ubytovali do takovej zděnej malej

budovy, vypadala jako nádražní, strážní domek. Třicet chlapů do jedné cimry, žádný postele, uvnitř byly pryčny po jednej straně a na ty pryčny jsme si lehali, jak ryby jsme tam byli. V druhej místnosti zase byly ženský. Tam jsme byli týden. Tak nás zhruba vyšetřovali a za týden jsme maširovali pěšky do Skoljavy.

E.L.: Kdy jste překročili hranice do SSSR?

D.L.: V roce čtyřicátom, 3. června. Vidíš, na to jsem zapomněl. 3.června 1940 jsme překročili ty hranice. Tak nás vedli a přivedli do jednoho takového malého městečka a tam nás posadili do tych vagonů, do dobytčích vagonů. Mně se potom udělalo špatně, poněvadž jsem vypil hrnek studený vody, bylo strašně teplo, horko. Kluci hlásili, že mi je špatně, tak mě potom ty enkavedisti vzali do osobního vlaku. Tam jsem si lehnul na lavici, a když jsme jeli přes tunel, tak na mě svítili, abych neutekl. A když mi bylo dobře, tak mě potom zase vyhodili zpátky do toho dobytčího vagonu. Tak jsme jeli vlakem, bylo to ráno a odpoledne jsme přišli do toho městečka Skoljava.

Tam nás přivedli do jednej vily, kde nás vyslychali, hned, poprvé. Pak nás propustili a zavezli do takového koncentráku, ohrazeného ostnatým drátem.

E.L.: Co sis myslel, když vás hned na hranicích zatkli?

D.L.: No, co jsem si myslel, nemohl jsem si nic myslet. Jednou mě chytli, tak budeš pykat. Buď budeš žít nebo nebudeš žít. A řekli nám: „Budeš rabótať, žít' budeš, nu jebat' nezachoeš!“ A byla to pravda. Tam se říkalo: „Kdo nerabótaje, nekúšaje!“

E.L.: Já jsem spíš myslela, jestli jsi nebyl zklamaný z toho rychlého zatčení, protože sis představoval něco jiného, že se tam budete mít lépe než doma?

D.L.: Hele, když jednou utečeš do zahraničí, nikdy se nebudeš mít tak, jako doma. I kdyby jsi doma jedla jenom pečený brambory! Tak to máš lepší než v cizině! Kolikrát jsem si, když jsem byl už v lágrách, měl jsem švédskou pilku a řezal jsem stromy, sednul na pařez a vzpomněl jsem si na domov a kolikrát jsem si poplakal. Všechno je za námi.

E.L.: Jak probíhal výslech, na co se ptali?

D.L.: Ptali se na všechno. Proč jsi sem šel? Co jsi tam chtěl a tak dále, jako běženci.

Ve Skoljavě mě vzali, seděli jsme tam v jedné místnosti na poschodí, já jsem byl hezky oblečen, měl jsem krásný šaty ušitý a přišel kapitán NKVD, chodil kolem dokola, podíval se na mě a říká: „*Chadi!*“ Vedl mě po schodech dolů, přes dvůr dozadu, byl tam pěkný dřevěný barák a tam mě vyslychal celé dopoledne. Dal mi papír a musel jsem sepsat, kde jsem se narodil, jak žije otec, kdo ještě žije, kde pracují sestry a bratři. U všech jsem musel napsat jak se jmenují vesnice, kde bydlí. V Čechách bydlela sestra, nevěděl jsem, kde v Čechách, řekl jsem jen, že jsou v Čechách. Polaha,³²⁰ co byla tamhle v Žibřidicích, kam se provdala. Jenže já jsem nic nenapsal. Nakonec mi nabídl, že mě pošlou zpátky, abych se podíval na tatínka a mladší sestru Julinku, která bydlela tady v Chrasticích a potom ve Štidlech. A chtěli ze mě udělat špiona, že budu chodit přes hranice do Maďarska podávat zprávy. Já jsem řekl: „Já nikam nepudu, tady mě roztrelajtě, no ja nikudá nepřijdu!“ A hučel do mě snad dvě hodiny!, a výsledek byla nula. To, co jsem sepsal, to jsem podepsal, a tak mě propustil. Přijel jsem do lágru, odvedli mě, a tam akorát dávali takovou polívku ubohú – sup a chléb rozdělovali. To dali jeden černý chleba, velký jak dlaň, na tři chlapy. Udělali jsme si dřevěnou váhu a každému navázili stejně, nesměl mít ani o nehet víc. To nám dávali jednou denně, vždycky v poledne.

E.L.: Co vám dávali k pití? Dávali vám něco?

D.L.: Nic. Voda, čistá voda. A v zimě kýbl sněhu. Žádné pivo, žádné mlíko, kafičko, nic takovýho, to neexistovalo. Já ani za první republiky jsem si kafe nedával, nebyly na to peníze, i když to bylo laciný.

No, a v tej Skoljavě jsme byli 2 měsíce. Lidi tam dostali katary, vši byly, a jaký. Mandavošky³²¹ dostali, tak nás stříhali. Lidi tam umírali. Tam jeden seděl v rohu jako bezdomovec, pochával se, sral tam, červi takový tam po něm lezli, potom umřel. Později nás vyzvali a jeli jsme na Ukrajinu do vězení, do Berdičeva, přes tři železný brány. Rozdělovali nás po skupinách, jedni šli sem, druhý šli tam, každý šel jinam. V tej věznicí, nás bylo třicet v jedné místnosti, samí zakarpatský. Spali jsme na slamníkách, postele nebyly, ty nám dodali asi za týden, tak jsme spali dva na slamníku. Jeden čuchal moje nohy a já jeho nohy. Tak jsme tam vydrželi 2 měsíce. Za dva měsíce nás vezli do Starobilska k Černému moři. Napakovali nás mezi koleje než přišel vlak a šup do dobytčího vagonu. Vždycky nás počítali „adín, dva, tri, čtyre“ atd., museli mít přesný počet, jestli nikdo neutekl. Ve Starobilsku nás dali do velkého kláštera. Všechny ty kostely,

---

³²⁰ Starší sestra Polagie, nar. 1915, v rodině přezdívaná Polaha.

³²¹ Z ruštiny: ма́нда – vagína, вошь – veš; mandavošky – muňky.

který tam byly, dal pan Lenin zlikvidovat. V kostele udělali věznici, kde byly třípatrové pryčny a za oltář jsme chodili kadit. Nejdříve jsme byli ubytováni v takový krásný zděný budově. Tam jsme byli asi týden, my všichni, kteří jsme přešli hranice, akorát ten zedník s náma nebyl. Toho dali pryč hned. Až potom nás přemístili do toho kostela. Spali jsme na dolní pryčně, s jednou dekou jsme se šest chlapů přikrývalo, s jednou dekou! Jinak holý prkna. Nad námi byli Poláci. Tam bylo hodně Poláků. Tak jsme tam vydrželi dva měsíce.

E.L.: Jaké jiné národnosti tam byly?

D.L.: To víš, že byly. V Rusku jsou různé národnosti - Mordvini, Udmurti, Finové, Tataři, Uzbekové, Číňani, Japonci, a já nevím co všechno. Ale málo cigánů tam bylo, to je zajímavý, ty kurvy cigánský. Ti byli nejvíc na Podkarpatský Rusi, Slovensku a Rumunsku.

E.L.: Co se stalo s tvými kamarády, byli jste spolu nebo vás rozdělili?

D.L.: Nebyli jsme všichni pohromadě. Když jsme přišli ze Skoljavy do Berdičeva, do té velké věznice, tak tam jsme byli na tej místnosti ještě spolu. Ale ten zedník už tam nebyl, toho hned na začátku oddělili a dali někam jinam.

E.L.: Jak jste trávili čas, chodili jste pracovat?

D.L.: Ve Skoljavě ani v Berdičevě jsme nepracovali, jen jsme seděli, přemýšleli a hlavně honili vši. Ani to nešlo pracovat, poněvadž v Berdičevě jsme byli ve veliké věznici, tři metry vysoký zdi, jen nás pouštěli na procházku na dvorek. Ale ve Starobilsku nás jednou vyzvali, abychom šli jenom my zakarpatský, ostatní nebrali, Polákoch nebrali, na nádraží dělat koleje a pokládat pražce. Tam nám dávali i oběd, byl to dobrej oběd, civilní. Večer nás zas přivezli zpátky do kláštera, do toho kostela. Vydrželi jsme tam až do zimy. Když už byla zima a mrzlo, tak nás opět připravili, stovky do obyčejného vlaku, do dobytčích vagónů a vyvezli nás na Sibiř.

E.L.: Nejdříve vás museli ale odsoudit, ne? Jak to probíhalo?

D.L.: Ve Starobilsku jsme už byli odsouzený, ano. Odsoudili nás na tři roky a řekli nám,

„poručájet tri góda rabóčevo tábora, raspíšiš - neraspíšiš, búděm súdit' dal.“³²² Kdo přešel s pistolí nebo s granátem, tak dostal pět roků. Po rozsudku, akorát na katolický svátky, na štědrý den nás napakovali do vagónu, třicet chlapů do jednoho vagónu! A tak jsme jeli na Sibiř, měsíc! Byla tíseň, hlad. Chléb nám dávali jen jeden na celý vagón, jeden velký chleba jako lavór. Byl zmrzlý na kost, tak jsme vyrvali kus železa a naporcovali chleba. Když jsem ho kousal, tak mi krev šla ze zubů! Voda nebyla, poněvadž mrzlo až to praskalo, tak nám dali vždycky kýbl sněhu na celý vagón, třicet chlapů. Pečka ze začátku hořela dobře. To byly kulatý kamínka uprostřed vagonu, hodně čoudily. Všechno jsme spálili, aj ty pryčny, na kterých jsme leželi, i to jsme spálili. Když jsme za ten měsíc dojeli na Sibiř do Čibiu, tak jsme byli černí jak kominíci od toho dýmu.

E.L.: Zemřel někdo cestou na Sibiř?

D.L.: Ne, nikdo. Jen jeden Polák rozebral podlahu a utekl za jízdy. Skočil pod vlak a utekl. Tak jsme se měsíc nemyli, voda nebyla, život byl těžkej, život byl pod psa. Každý vzpomínal na svojí domovinu, že to neměli dělat, neměli nikam utíkat. Říkal jsem, „Všude dobře, doma nejlépe, ať to bude tak nebo onak.“ I ti, co po válce utíkali do Ameriky, nebylo to ono, vrátili se odtamtud, jako ti zpěváci za komunistů, všechno to má sví. V Čibiu nás vyhodili z vagónů, čekali jsme mezi kolejema, přišly auta, posadili nás do nich po dvou řadách, sedli jsme si mezi nohy za sebou. Když ten gazík jel, tak nás hlídali strážný, ty „strelke“,³²³ jeden si sedl na korbu a druhý tam dozadu, aby nikdo neutekl. A tak jsme jeli asi sto kilometrů dál, v tej zimě, mrazu. A přišli jsme do toho lagpunktu,³²⁴ já nevím, jak se to jmenovalo, byly tam takový dřevěný baráky, elektrika tam svítila, jo. Tak nás ubytovali v takovém velikým sále, ošetřili nás, dali nám tam nějaký jídlo a byli jsme tam dva dni. Hned druhý den jsme šli v lágru do bání, to je taková baňa s teplou vodou, ale to bylo pěkný. Každý týden jsme pak chodili do bání, šaty ze sebe sundali, dali ti je do páry na odvšivení, ale vši moc v lágru nebyly, ale štěnice byly. To máš tak.

E.L.: Dostali jste pak nové oblečení nebo jste si nechali to svoje?

D.L.: Ne, svoje jsme si nechali. A to mně ještě z toho něco žulici³²⁵ ukradli, boty takový

---

³²² Rusky: поручáеть три гóда рабóчево тábора, распишишь - нераспишишишь, бúdeм судить даль - ukládám tři roky pracovního tábora, podepíšeš - nepodepíšeš, budu soudit dál.

³²³ Z ruštiny: стрелок – střelec.

³²⁴ Lagpunkt – nejmenší součást tábora.

³²⁵ V táborovém slangu – žuliky, žulici – zloději, kriminálníci, zločinci.

krásný žlutý, klobouk, košili, kalhoty krásný, jenom zůstalo to, co jsem měl na sobě. Ten kabát krásnej a kalhoty ukradli. Až později jsme dostali na zimu bušlat,³²⁶ prošívány vatovaný pracovní kalhoty, poněvadž jsme chodili ven do lesa a čepice ušanky.

Tak nás potom ubytovali po tých místnostech a chodili jsme na práci do lesa. Ráno v 5 hodin „pajd’óm“ budíček, za tmy se ještě chodilo do práce, do lesa nebo na jiný práce, celý den. Tam ti žádný jídlo nenosili, nic. Večer se přišlo, tak ti dali malý sup a kousek chleba, jestli sis nechala nějaký z večera, tím líp, pokud ti ho přes noc neukradli. Schoval jsem si chleba pod hlavu, abych měl na druhý den, ale stejně mi ho v noci ukradli. Potom pěst pod hlavu a v čem jsi přišla, v tom sis lehla. Žádná peřinka, žádný polštář, hovno. Jo, kdo tam nebyl, tak neví, jaký život to byl.

E.L.: To už bylo lepší to raději všechno sníst než si to nechávat, že jo?

D.L.: Jo, když sis to snědla večer, tak jsi ráno neměla chleba k tej polívce, no.

Tam jsem byl krátce, a odtamtud mě potom odvezli na jiný lagpunkt, kde jsme byli skoro samí zakarpatský. Chodili jsme samostatně, bez hlídání dělat do lesa. Váleli jsme stromy, tam byly krásný stromy. Měli jsme švédský pilky. Byli jsme tam ubytovaný v dřevěným baráku, bylo to tam dobrý, i strava byla dobrá. Co čert nedal, měl jsem pšundu – kaši, to je taková žlutá kaše jako bor, tak jsem si nechal něco do rána a ona přes noc zkysla. Já jsem to snědl a dostal jsem velké bolení břicha, průjem a bylo zle. Došlo to tak daleko, že ze mě aj krev šla a nechtěli mi věřit, prý jsem podfukář. Tak přišel z toho předchozího lagpunktu, kam jsem přišel poprvé, takový zdravotník, šel se mnou za barák, spustil jsem kalhoty a viděl sám, že ze mě jde krev. Tak tomu uvěřil, sbalil sáně a koně, položili mě na sáně a zpátky jsem se vrátil do tej zóny, kam jsme přišli poprvé. Tam byl doktor Ivan Ivánovič, národnosti Ukrajinec, ten mě léčil. Zaplat’ pánbůh, že mě vyléčil. Každý den mi dával lžici medicíny. Byl to dobrý doktor. Měl tam i sestru, která tam ale ošetřovala ještě předtím než tam přišel tenhle doktor. A ona se do mě zakoukala, to víš, já jsem byl stále k světu. Jenže to nešlo. Ona se po mně sháněla a já jí povídám, „Ty jsi svobodná, já jsem zaključonnyj,³²⁷ až nás načapou, tak tě za to zavrou.“ To bylo přísný! Kdepak.

E.L.: Jak byl velký ten tábor, kolik tam mohlo být lidí?

D.L.: To já nevím. To byly vždycky takový malý lágry v tých tundrách, ohrazený

---

³²⁶ Bušlat - svrchní vatovaný kabátek.

³²⁷ (rus.) заключённый – vězeň, odsouzenec. Často se v dokumentech používala zkratka tohoto slova „z/k“, od které je odvozen další termín pro vězně – Zek.

ostatným drátem, žádný obranný zdi, to neexistovalo.

Po ošetření a uzdravení jsem pak pomáhal v kuchyni, dříví připravit, naštipat atd. A přibral jsem tam na váze, poněvadž jsem dostával vždycky přilepšený jídlo. Potom mě dali k vozkům, kteří stahovali dříví, klády z lesa. To byli takoví stachanovci. Dělal jsem tam tzv. „dněvalného“³²⁸ a fasoval jsem na ně talony na oběd, na chleba. Staral jsem se o čistotu v baráku, aby je žuliky nevykradli. Tam jsem se taky spravil. Byl jsem tam nějaký čas, asi do zimy v čtyřicátom.

E.L.: Jakou vám dávali stravu?

D.L.: Strava nebyla nějaká extra, to víš. Tam brambory neexistovaly, všechno kaše, pšonná.³²⁹ To je borová žlutá kaše, ale dobrá. Potom dělali hodně polívky z ryb. Á bylo to špatný.

E.L.: Dostávali jste stravu na příděl, podle plnění norem? Jak jste plnili normu?

D.L.: Dělalí tzv. dvě jídla, první kaťol a druhý kaťol, kotel. Když si neudělala 120 %, at' si dělala jakoukoliv práci, venku nebo v lágru, tak jsi dostala druhý kaťol, a když si splnila 120%, tak první kaťol. Na druhém kaťolu jsi dostávala 200g chleba a polívku jenom z mořských hlav, jinak nic! A když jsi delší dobu měla druhý kaťol, tak jsi potom vůbec nemohla dělat, poněvadž jsi byla dochod'jag³³⁰. Jak vypadal první kaťol už nevím, ten byl nejlepší, myslím, že jsem měl tak půl kila nebo tak, už si nepamatuju.

E.L.: Ty jsi neplnil na 100% nebo na 120% ?

D.L.: Jak kdy. Záleželo na brigadýrovi,³³¹ který psal ty normy, a na něm záleželo, jestli ti dopsal, když ti něco scházelo do tej normy. Tenkrát jsem měl dobrého brigadýra. Většinou jsem míval první kaťol, proto jsem nebyl dochod'jag jako moji kamarádi z mej vesnice. Jeden kamarád se oženil, tři měsíce žil s manželkou, byla krev a mlíko, a když jsem se

---

³²⁸ Dněvalnnyj – v běžném jazyce domovník nebo správce domu. V táboře muž nebo žena, kteří zůstávají v baráku celý den, uklízejí ho a hlídají před zloději.

³²⁹ Podle narátora kaše z ječmene???. Pravděpodobně ale z jáhel – (rus.) пше́но (pšenó) – jáhly, пше́нная ка́ша (pšonája káša) – jáhlová kaše.

³³⁰ Dochod'aga, odvozeno od ruského slova „доходить“ – docházet, dohořivat – člověk na pokraji smrti, totálně vyčerpán prací a nedostatečnou stravou; obvykle se překládá jako „beznadějný případ“, „syn smrti“.

³³¹ Brigadýr byl prověřený vězeň s vyšším statutem, který odpovídal za rozdělování práce a dohlížel na její výkon, a zajišťoval, aby jeho tým – brigáda (4 – 400 vězňů) splnil výrobní normu.

vrátil do toho prvního lágru, poněvadž mě bolelo břicho, dostal jsem úplavici, tak jsem koukal jak opuchnul, otekl. On chlastal z nedostatku jídla slanou vodu, horkou vodu a od toho mu začaly otékat nohy. Tak jsem ho na tom rinku, na tom dvoře vzal na ramena a odnesl jsem ho k doktorovi. Potom jsem ho už neviděl, nikdy.

E.L.: Jak dopadli tví kamarádi z vesnice, kteří s tebou utekli do SSSR, byli stále s tebou?

D.L.: Kdepak, to nás rozdělili a každého poslali jinam. Já byl sám v tom lágru. Ve Starobělsku jsme byli ještě všichni pohromadě, kromě toho zedníka, pak nás odsoudili a rozeslali každého jinam. Ve válce, ve vojsku jsem potkal akorát jednoho kamaráda, Stanko Leňka, ale nevím, jestli se nakonec dožil svobody.

Když mě přeřadili do toho druhého lagpunktu, tak tam jsme byli sami zakarpatský, ale v tom dalším jsme byli zase pomíchaný s Rusama, s Tatarama, s Japoncema, s Číňanama, Kalmyci, všelijaký národnosti! A tam jsme mezi nima byli. Nejhorší byli Tataři a někteří i Japonci, Finové byli zlí. Z Číňanů byli zase nejlepší kuchaři. Ti byli všude v lágrách jako kuchaři. Byli výborní. Prostě, když si s nima dobře vycházela, tak to bylo dobrý, ale jak si některého naštvála, bylo zle, hned by tě zabil, hlavně žulici. Tam byli všichni kriminálníci. Já jsem se jich nebál, ale jednou mě nahnali strach žulici, když mě chytli na záchodě a chtěli ze mě stáhnout to pěkný sako, a ukradli mi tam pověšený kalhoty. Tak jsem křičel, volal o pomoc těch strážníků, který pak přiběhli a osvobodili mě. Jinak by ze mě stáhli snad všechno. To byli žulici, který nedělali a jenom kradli.

Byl tam jeden Rusák, byl ženatý a já jsem s ním dělal, on řezal stromy a já osekával větve. Mohlo mu být tak kolem třiceti, třiceti pěti let a odsoudili ho na 20 roků!. Tak jsme si povídali, on vypravoval mně a já zase jemu o Čechách, jak to tam chodí, kolik všechno stojí atd.

U těch vozků jsem byl do tej doby než v čtyřicátým prvním přišla výzva, šli jsme na lékařskou prohlídku, kdo je schopen, soustředili nás venku na silnici, hodně lidí, a připravili na pěší transport 100 km do jiného lagpunktu. Tam postavili dvě velký palatky [палátка - stan] a tam jsme byli ubytovaný než se postavili nějaký baráčky. Káceli jsme tam les a stavěli jsme plynový závod, sazový závod. Ten se stavěl od základu! Les se sundal, mech se musel sundat jako koberec a všechno se to odvezlo. Vykopaly se jámy na ty tumbučky³³² jako betonový základy a potom jsme stavěli ten závod, z betonu a z plechu

---

³³² Z ruštiny: тымба – patník, podstavec.

atd. Já jsem tam dělal s jedním elektrikářem, který to svařoval. Potom nám udělali takový stojany, na ty se dávaly žlaby, do těch žlabů zapustili takový trubky, ve kterých byly dírky, pustili do toho plyn, ten zapálili, to hořelo jako svíce a saze padala do těch žlabů. Byla tam vrtule, která se točila a táhla ty saze na druhou stranu, kde to padalo do pytlů. Autama pak odváželi ty pytle do jiné továrny, kde se to zpracovávalo dál pro válečné účely.

Tam jsem taky měl takový konflikt s jedním Tatarem, málem mě zabil. To už bylo v zimě, ještě jsme stavěli ten plynovej závod a dělával se ohýnek, aby se každý mohl jít ohřát. Sedělo jich plno kolem toho ohně a já jsem se přišel ohřát, jenže tam nebylo místo. Tak jsem toho Tatara chytnul za ramena, zdvihl jsem ho, on vstal a odešel. Já jsem si sednul a najednou přišel zezadu s takovým velkým kladivem, kterým sekali takový silný drát jak prst, praštil mě s tím po hlavě, já jsem se svalil na zem a krev mě zalila. A hned mě odvedli na ošetřovnu, kde mě ošetřili a zpátky na práci.

E.L.: Jací byli dozorcí?

D.L.: Tam v lágru byl tzv. narjadščik³³³ a komendant. Ten narjadščik byl nad celým tím tábořem a komendant měl na starosti baráky a řídil práci a budil do práce. Předtím než Hitler nastoupil na Sovětský svaz a vypukla válka, tak jsme chodili volně na práci, do lesa, do jiných provozů a odvětví. Ale jak válka vypukla, tak všechno pod štychem, „Primeňaju [oružije], šag vlevo, šag³³⁴ vpravo, strelat' budu“, pod dozorem, pod puškou. Byla tam velká zóna, tam, kde jsme dělali, byly 4 věže se strážnými – strelke. Kdybys překročila hranice zóny, tak zamířili, báb a zabil tě bez pardónu.

E.L.: Uvažoval si někdy o útěku, nebo se pokusil někdo utéci?

D.L.: To ne. Odtamtud se nedostaneš nikam. Buď dostaneš kulku nebo tě odsouděj ještě na víc. Odtamtud šlo utéct jedině do Finska nebo někam jinam k Ledovému moři, kdepák, tam bys daleko neutekla. Byl tam jeden náš kluk, který večer prodal boty za kousek chleba, aby se najedl. A když jsme šli na práci, kopali jsme tam ty jámy, tak on šel přes tu zónu, kde hlídal strážný na věži, křičel na něj „Stoj, stoj!“, ale on šel furt, tak zamířil, prásk a zabil ho. Bez ceremonií, žádný soud, nic takovýho. Dali ho do plachty, vykopali jámu, hodili ho tam jak psa, zahrabali a tím to zhaslo.

---

³³³ Narjadščik – táborový úředník, který měl na starosti zařazování vězňů do práce

³³⁴ Rozkaz přesně zněl: шаг вправо, шаг влево, применяю оружие – krok vpravo, použiji zbraň

E.L.: Jaké tam byly tresty, když se někdo provinil něčím?

D.L.: Jednou se mi stalo, když jsem fasoval botínky, takový rezínový,³³⁵ který jsem si dal pod hlavu a žulik mi je v noci ukradl. A ráno do práce mi říkají: „Daváj na rabótu!“ Já jsem se posadil na pryčně, nohy mi vysely a přišel komendant: „Počemú nějdeš na rabótu?“ Já povídám: „U mňa botínky nět, svalovali.“ „Co? Ty prodal, job tvoju mať!“ Já jsem odporoval, ale oni pořád: „Nět, ty prodal!“ a hotovo. Tak mi dali za to pět sutek.³³⁶ I když já jsem ty holínky neprodal, mně je ukradli z pod hlavy. Dostal jsem pět sutek, to je pět dní. A když jsem přišel z práce, tak za tou zónou byl z kulatiny udělaný takový bunkr, říkali tomu za katr jako do basy, byly tam udělaný pryčny z kulatiny, jak jsi přišla, tak sis tam lehla, pěst pod hlavu a musela tam být až do rána. To byl trest pět sutek. Nikdo to tam nehlídal, protože to bylo za zónou, ty dveře z kulatiny zamkli a ráno tě přišli pustit a jdeš na práci. A ty boty jsem musel vyfasovat jiný.

E.L.: Byli v táborech pouze muži nebo také nějaké ženy?

D.L.: Jenom muži. Tam ženy neexistovaly. Ženy ze Zakarpat'ja nebo i Češky byly někde jinde, na jihu. Tam dělaly v teplejších krajích. Ta ošetřovatelka, která byla v tom prvním lágru, patřila k tomu doktorovi, ale ta nebyla vězeňkyní, byla svobodná a pracovala tam. To víš, na ženský nebylo ani pomyslení, když jídlo bylo špatný, těžká práce, tak se nám ani nepostavil! Nikdo na to neměl ani pomyslení.

E.L.: Přemýšlel jsi také o tom, jestli se odtamtud někdy dostaneš domů, anebo jsi byl přesvědčen, že už tam zůstaneš navždy?

D.L.: Nemyslel jsem si, že se dostanu odtamtud někdy živej. To si nikdo nemyslel. Nevěděl jsem, jestli ty tři roky tam vydržím a jestli budu žít nebo ne, poněvadž hodně jich poumíralo z hladu, z nemoci! Ale potom v roce čtyřicet dva, v létě přišlo to osvobození, amnestie, když se česká vláda v Anglii a Beneš domluvili s Moskvou, tak nás potom tych Zakarpatských Ukrajinců propouštěli. Do Moskvy jel potom nějaký generál, jmenoval se Píka, oni ho stejně komunisti potom popravili, ale ten se hodně o nás staral. Tak nás osvobodili. Rusáci, kteří byli ve vězení nám záviděli, že jsme svobodní, a že jdeme na

---

³³⁵ Z ruštiny: резина (rezína) – guma, резиновый (rezínovij) – gumový.

³³⁶ Z ruštiny: сутки (sútky) – den a noc, 24 hodin.

front, všichni na front. Já jim povídám, že nás sice osvobodili, ale jdeme na front!, vycvičit se a hned na front. Takže nebylo to nic lepšího. Buď umřeš v lágru nebo na frontě. A taky hodně umírali. Naděje byla jen, když člověk zůstane živej. A ve válce nikdo nepočítal, jestli bude zítra živej nebo bez ruky nebo bez nohy. To máš tak. Nikdo neměl nádej, že zůstane živ, osud člověka.

Když nás teda osvobodili, tak jsme dostávali peníze na cestu. Stál jsem u okna, abych to podepsal, ale přišel žulik odmontoval to skleněný okénko, to spadlo, natáhl se a sebral všechny peníze od toho finančáka, a pak zmiznul. Tak já jsem peníze už nedostal, nejeli jsme nikam a propustili nás až za půl roku! No, až za půl roku!

Tak nás shromáždili v jednom menším lágru, ti, co byli osvobozeni a vezli nás vlakem. S námi šlo pár ruských vojáků a asi dva, tři důstojníci NKVD. A jeli jsme strašně dlouho tím vlakem, třeba jsme ve stanici stáli tři dni. Jídlo nebylo, měli jsme hlad, tak jsme museli chodit po těch tatarských vesnicích a žebrat brambory, chleba atd. Tataři před námi zavírali dveře. Někdo ti dal, někdo ti nedal vůbec, zavřel před tebou dveře a hotovo. To víš, hlad tě donutí. Já jsem ve vagónu jedl syrový šlupky z hladu! Tak jsme se konečně dostali až do Buzuluky.

E.L.: Při zpětném pohledu, jak vlastně vnímáš tehdejší Sovětský svaz i ten gulag, kterým jsi prošel?

D.L.: Vzhledem k tomu, že Sovětský svaz měl svojí velkou komunistickou stranu, tak to vlastně byl židovský stát. Stalin byl Žid, Berija, který byl ministrem vnitra, byl Žid. Lenin, který to všechno začal spolu s tím Engelsem, to byli samí Židi. Ti zfanatizovali ty kulaky, ty statkáře a ty lidi chudý, udělali převrat, carský režim zrušili, a zvítězili. Takže po jedné straně to bylo dobrý, ale po druhé ne. Lenin dal všechny kostely zrušit, i ty kláštery. Půdu zestátnili jako pak u nás. Lidi ale nechtěli na tom dělat, poněvadž to nebylo už jejich, byl hlad veliký. Lidi nedělali, umírali. Když jsem tam jel, tak takový pyramidy z obilí a cukrové řepy byly u nádražích, přikryli to plachtama a bylo to pod mrazem na sněhu. Takový bylo hospodářství. Těžký. Někomu to vyhovovalo, někomu ne. To je různě. Nedá se říct, že měli něco extra, ne.

E.L.: Litoval jsi někdy, že jsi se rozhodl odejít do Sovětského svazu?

D.L.: To byla taková politika u nás, tyhle ti vedoucí, co byli dříve v komunistický straně támhle v Mukačevě, v Užhorodě a blbli lidi. A když přešli do Ruska, tak potom poznali, co

to je. Ale jeden byl fanatik u nás z Volosanky, který tam utekl a chtěl dělat hrdinu, jenže potom se vrátil po válce a organizoval komunistickou stranu, dokonce na Podkarpatskej Rusi. Jak se někdo dostane na ten vyšší odbor, nebo má nějakou funkci, tak si myslí, že má všechno v hrsti a není to pravda. Já jsem komunisty měl i neměl rád. Já jsem vstoupil za první republiky do tych komsomolců, měl jsem legitimaci, utekl jsem s tím do Ruska a stejně mi nevěřili. A po jedné straně, no jakžtakž. Já jsem pořád v komunistický straně. Vstoupil jsem do strany v roce čtyřicet osm a neodhlásil jsem se. Mně je to jedno.

Po válce jsme nesměli pomlouvat Sovětský svaz, nesměli jsme vypravovat, jak to tam bylo atd. To bylo přísný. To se nesmělo, to by tě za to zavřeli. My jsme byli rádi, že jsme přežili ty gulagy, a že jsme zůstali naživu i po válce. Když jsme šli do války, tak kluci říkali, „Radši umřu tady, na poli chvály, než mám umřít v lágru.“ Tak to je. A co jich tam umřelo. Ach jo, to se to přemlelo, to se přemlelo.

E.L.: Jak to vypadalo v Buzuluku, když jste přijeli vlakem z té dlouhé cesty ze severu?

D.L.: Když jsme se dostali konečně do Buzuluku, přišli jsme na nádraží, z nádraží to nebylo daleko do města, tak jsme šli pěšky. Z Buzuluku akorát odcházel ten Svobodův prapor na vojnu k Sokolovu, na Ukrajinu. Takže nám uvolnili místnosti, kasárna, školy a tak.

Tak nás tam ubytovali do školy, do těch kasáren. Ti válečníci byli na jiné straně, a my zas jinde. Byly tam dva velký kostele. Z jednoho kostela udělali skladiště, z druhého kostela byla poddůstojnická škola. Kostely neexistovaly. Nikde! Za Lenina a za Stalina, ty kostely všechny zlikvidovali. Tekla tam taky velká řeka Samarka. Po vykoupání, zdravotní prohlídce atd. začal hned potom výcvik. Dostali jsme anglický uniformy, boty, deky, svetry, všechno anglické, poněvadž s Anglijou byl dohovor. Chodili jsme na výcvik, v zimě byl tvrděj výcvik. Tvrděj výcvik byl, na poli, pořád na poli. Potom, když se končil výcvik, tak přišla ruská delegace a kontrolovali, kdo jak je schopen, jak prošel tím výcvikem atd. Mě zařadili ke kanónu 45 proti tanku. Každý měl svůj obor, já jsem byl u protitankových kanónů, jiný byl samopalník nebo byl u těžkých kanónů, nebo byl ženistou, průzkumákem atd. Každý měl svůj obor.

Potom k nám dali toho poručíka, jmenoval se Král, který se vrátil od Sokolova. Ten nás tam honil jak psy. A zaplat' pánbůh, že od nás odešel. Mě hned určili velitelem družstva, povýšili mě na svobodníka, tak jsem velel družstvu, byl jsem šikovnej na to, všechno jsem ovládal a dobře jsem střílel.

Tak jsme tam přes zimu cvičili, v tom sněhu, v těch mrazech až do jara. Taky to nebyl žádný med.

E.L.: V Buzuluku vám dělali nejdříve zdravotní prohlídku. Jak jsi na tom byl zdravotně?

D.L.: Já byl zdravotně na tom dobře. Byl jsem hubenej, to víš, nikdo nebyl nijak silnej, když přišel z lágru. První se dělala zdravotní prohlídka, kdo jak byl schopen nebo ne. Jinak šel do nemocnice, aby měl tu péči a zotavil se. Já jsem byl na tom pořád stejně, ani jsem tam v Buzuluku nemarodil, jen sem tam nějaká ta malá rýma, ale jinak jsem tam nemarodil, vůbec. Žaludek mě nebolel a všechno jsem přežil, i válku jsem přežil.

E.L.: Jak to probíhalo dál, jak třeba probíhal výcvik?

D.L.: Na jaře ti vojáci od Sokolova přicházeli z fronty do Novočopěrska, oni tam byli asi v březnu nebo dubnu u toho Sokolova. A my jsme z Buzuluku taky jeli do Novočopěrska, kde jsme se setkali s tím válečným praporem. Bydleli jsme v takové pěkné budově, byl tam velký dvůr, kde jsme měli udělanou latrínu za plotem, žádný záchodky nebyly. Však to víš, kluci přišli z lágrů, nevěděli nic, museli se učit. Neměli vojenský školy, to byli mladí kluci, byli mladší než já o čtyři roky. Velitele jsme měli nadporučíka Scharfa, byl to Žid jak prase. Tyhle ti důstojníci, byli starší, z Londýna přišli. To nebyli žádní vycvičení důstojníci, ti tam byli jenom pro peníze. Ze začátku, když jsme tam přišli, tak jsme byli přidělení jako kulometná rota a později to rozdělovali podle schopností, kdo jak mohl, organizovalo se to dohromady, dělaly se družstva do čet, do rot, přidělovali k jakýmkoli zbraním, ke kulometu, k protitankovým puškám, k protitankovému dělu jako já, k pěšákům, kanonýři zvlášť, ženisti zvlášť, velitelská rota zvlášť a teď podle toho byl speciální výcvik. Do Tambova chodili zase tankisté do kurzů atd., smíchali nás i s těmi válečníky, kteří se vrátili ze Sokolova a všechno to bylo připraveno k odjezdu na Kyjev. Než jsme ale měli odcházet na Kyjev, tak před koncem výcviku potom přišla velká komise, generalita ruská, i naši, a kontrolovali, kdo jak plní své povinnosti. Já jsem tedy byl přidělený k protitankovému kanónu ráže 45 mm a teď jsme šli na zkoušky. Byl jsem velitelem družstva, povýšili mě hned na svobodníka bez poddůstojnický školy! Tak jsme šli na pole, připravili tam takový koleje a dřevěný tank na to, abych střílel na ty tanky. A velitel čtyř nebo rot říká: „Lupej, ty nebudeš velet, ty budeš střílet z kanónu, mířit.“ Poněvadž věděl, že já jsem dobrý střelec, víš, co rána to zásah. Tak jsem sednul za kanón,

pustili tam ten vozejček, na kterém byl ten dřevěný tank a jel. A já jsem se připravil, nabil kanón, dal jsem náběh, já už věděl, že jak je tank dlouhý, tak dáš ještě jeden náběh, zamířil jsem, prásk! A tank letěl do povětří. A ruský oficír, „charašó moloděc, moloděc!“ Poplácali mě po ramenou.

Tak jsem zůstal velitelem družstva, potom mě povýšili na desátníka, když jsem byl už ve frontě, potom na četaře a rotného jsem dostal už při konci války. Nevím, nevím, kdy mi dali toho rotného. Když jsem byl na Dukle, tak jsem byl četařem. To vím. A jednou jsem chtěl sundat ty frčky a zahodit. Poněvadž jsme tam museli ustoupit drobet a kanón jsem nechal tam, já jsem myslel, že Němci ho seberou, ale dostali jsme se zpátky, poněvadž kaťuše zaútočily, a tak Němci ustoupili. To byl masakr, za námi les, pole hrbatý, před námi hory, ách jo.

E.L.: Takže po výcviku v Novočopěrsku jste šli na front, na Kyjev. Jak to probíhalo a kam jsi byl zařazen?

D.L.: Já jsem byl u protitankový roty. To nebyla tanková, to tanky byly zvlášť a my jako protitanková rota. Měli jsme v rotě dva kanóny 45, u jednoho byl Šalemba a já u druhého. A byly tam ještě dvě protitankový pušky. A to byla rota, dvě družstva a ještě tamty dvě družstva, a to byla rota.

Přešlo jaro a jedno léto, už si přesně nepamatuji, a jeli jsme po výcviku na front. Když jsme jeli vlakem, to odešel jeden ešalon, druhý ešalon a pak jeden ešalon s dělostřelci byl po cestě zbombardován, byli napadeni německými letadly. Hodně poškodily ty vagony, bylo hodně mrtvých a raněných. My jsme jeli potom jako třetí, tak náhodou my jsme se obešli bez bombardování. Náš ešalon nebyl vůbec poškozený, takže jsme šťastně dojeli do tych Volujek, nebo jak se to jmenovalo. A před frontou, ještě daleko, nás vyhodili z vlaku a jeli jsme maršutem, pěšky ke frontě. Tak jsme se zúčastnili bojů, já už nevím jak se ty vesnice tam jmenovaly. Víím, že jsme byli u Žaškova, Bílá Cerkev, Ostrožany atd. To člověk si nepamatuje všechno,

E.L.: Nejdříve jste šli na Kyjev, pak byla Bílá Cerekev, Žaškov a další vesnice. Můžeš mi říci, jak jste postupovali na Kyjev?

D.L.: Ano, cestou na Kyjev byli hodně dělostřelci bombardovaný a roty pěšáků. Ještě daleko před Kyjevem jsme se vyložili z vlaku a potom jsme se pěšky blížili k městu. Byla tam řeka Dněpr, to je hluboký, široký tok, přes který v noci stavěli pontonový most a přes

den zase rozebírali, poněvadž německý letadla to bombardovaly. Tak jsme se začali večer a v noci přepravovat na druhý břeh, do lesa, a tam jsme byli asi tři dny, poněvadž jsme my a Rusáci čekali až začne ofenzíva. Dva prapory šly dopředu a my jsme byli jako druhý prapor mezi nima vzadu. Ten první kanón byl vyzbrojen willyskou, jako autem willyska,³³⁷ tahalo kanón a ty družstva, a já s koňma. On byl potom přidělený k tomu prvnímu praporu, já jsem byl v druhém praporu, tak nevím, jestli zůstali živí nebo ne, poněvadž jsem slyšel, že na jeden kanón najel německý tank a zašlapal ho. Začali útočit, přešli jsme velkou tankovou překážku a začaly nás ostřelovat německý kulomety. Velitel čtyř říká, aby jsme se připravili k palbě, mě poslali pro náboje, aby mi vozka přivezl náboje. A jak jsem šel dozadu, kulky lítaly tak, že vyhazovaly hlínu do vzduchu, ale ani jedna kulka mě nezasáhla. Náš velitel čtyř střílel na to německý hnízdo, několika ranami to hnízdo rozbil, a tak se pěchota dostala dopředu. Tak jsme postupovali, šli jsme z kopce dolů za křovím a kluci museli ručně spouštět ten kanón až dolů. Po Kyjevě v ulicích ho pak pěšky tlačili.

Když jsme osvobodili Kyjev, tak odtamtud jsme se dostali dál za město, kde jsme pokračovali na takový menší městečko, už si na to nepamatuju. A přišla hláška, že přijede prezident Beneš do Kyjeva na prohlídku. Tak nás stáhli z fronty a šli jsme pěšky do Kyjeva. Tam nás ubytovali v kasárnách, jenže Beneš nepřišel, poněvadž přišlo nařízení, že je to nebezpečný, nemůže tam přijít někde o život, tak to zrušili. Tak jsme tam byli asi dva dny a z Kyjeva jsme jeli zpátky k Bílej Cerkvi. Tam byl pořádný útok, hodně nás padlo, na tom poli leželi jak snopy, jen nám u kanónu se náhodou nic nestalo, hodně lidu umíralo, raněný byli atd. Já přímo u Bílej Cerkvi ve městě nebyl, my jsme byli na okraji, kde byla taková malá vesnička, tekla tam úzká řeka, ale hluboká a jmenovala se Ros. Tam taky ženisti dělali most, ještě byl na řece nějaký led, tak kluci dávali prkna na led, jenže když jsme přepravovali vůz s koňma, tak ten vůz se utopil i s nábojema. Ale kanón jsme přes led přepravili ručně po prknech. Tak jsem to ohlásil, dostali jsme z týlu nový vůz s náboji a šlo se dál.

A tak jsme procházeli u Fastova, u řeky nás bombardovali, kolikrát denně nás bomba zasypala, kanón mi to převrátilo, barák převrátilo atd., to bylo letadel denně, jak mračna. A tak někdo zemřel, někdo byl raněnej a z mého družstva akorát jeden umřel, střeva mu vylezly ven. Ostatní jsme se zachránili, zaplať pánbůh. Aj koně se mi zachránili. S těma koňma, jsem přijel až do Prahy a z Prahy do Bíliny. Všechny koně vytloukli, ale moji dva koně spolu zůstali. To byl úplný zázrak. Aj ten vozka byl šťastnej.

---

³³⁷ Jeep Willys MB - byl lehký vojenský terénní vůz, vyráběný americkou firmou Willys-Overland během druhé světové války. Tento legendární vůz byl snad nejznámějším vozidlem druhé světové války. Po válce se začaly Jeepy Willys prodávat i pro civilní účely. Automobil se stal základem pro nové typy džípů.

To byly těžké věci. V Ostrožanech to bylo kruté, u Žaškova to ale nebylo tak kruté. V blízkém lesíku jsme se v noci pomíchali aj s Němcema. Byl tam můj velitel roty Scharf, který byl raněný u tej řeky Ros a křičel, „Lidičky, lidičky, pomozte, já jsem raněn!“ My jsme se potom stáhli a jeden generál nebo plukovník nebo nadporučík, jmenoval se Sedláček, ještě s jedním, Knob nebo kdo, já už si to nepamatuju, udělali si malinký ohýnek, vyzuli a sušili si onuce. Němci nás pak napadli a oni bosky utíkali po sněhu. Potom Němci zastavili útok, a tak se ti oficíři vrátili zpátky. Tak jsme se odtamtud dostali na jiný úsek, to jsme přecházeli z úseku na úsek, hlavně v noci, paměť mi už neslouží. A tak jsme jeli tou krajinou dál a dál až jsme se dostali na Volyň. To byla taky Ukrajina, ale bylo to pod Polskem a jmenovalo se to území Halič. Tam bylo hodně volyňských Čechů, kteří se tam za 1. světové války nastěhovali, poněvadž to území bylo prázdný. Dělala se tam mobilizace, svolali jich, dělali výcvik, po krátkém výcviku rozhodli podle odbornosti do pěchoty, do průzkumu, k dělostřelcům, tankistům, k jezdcům a ke kanónům, k protitankovým puškám, do pěchoty atd. Byli jsme potom u města Lucka, tam jsme zaujali druhou obranu na poli. Co čert nedal, můj zástupce velitele družstva ještě s jedním volyňským Čechem, byl to mladej hubenej vysokej kluk, asi osmnáctiletý, ten ho sbalil a šli do polskej usedlosti a ukradli berana. Zabili ho a maso rozporcovali do beden. Já jsem se o tom dozvěděl, když už ten beran byl zabitej. Ted' jsme byli s kanónama vždycky tak dvacet třicet, možná padesát metrů za pěchotou. Ti dva udělali oheň a vařili maso, dělali guláš. Já jsem věděl, že to zle dopadne. Ten můj zástupce byl svobodníkem a já už jsem byl desátníkem. A dopadlo to tak, že vpředu pěchota zjistila, že něco voní a rychle se to rozneslo. Ten barák, samota, kde to ukradli, byla nedaleko a Volka se o tom dozvěděl a začal po tom pátrat. Tak jsme oznámili na štáb, že to ukradli. Zatímco to vyšetřovali, přišel povel a měli jsme se stěhovat na rumunské území, tam do tych lesů. Napřed jsme byli ve vesnici asi týden a potom do lesa, kde jsme si udělali chatrče. Štáb byl ve vesnici a vy vojáci buďte v poli pod širým nebem. Pak najednou vyzvali milého svobodníka a toho volyňského Čecha na polní soud, na štáb. Jeli do jednoho městečka, tekla tam řeka, ale už si nevzpomenu, jak se jmenovala a tam jich soudil polní soud. Byl tam nějaký kapitán a vojenský prokurátor, tak toho svobodníka odsoudili. Už jich nepustili, nevrátili se ke mně. Mě nevyslychali, i když jsem byl velitelem družstva, já jsem nebyl vinen, já jsem jich neposílal. Oni šli ze svej vlastnej vůli.

E.L.: Jaké tresty dostali?

D.L.: To já ani přesně nevím. Když byli odsouzený, tak si museli vykopat okop pro

stojícího střelce a tam stát, ne že by leželi, museli stát přes noc. Když dostali jídlo, tak jich přikrývali, aby měli tmou. Když jídlo nedostali, tak to měli odkryté, že se museli dívat, jenom hlava jim koukala z toho zákopu. Byli tam několik dní a potom je odtamtud odeslali někam do vězení. A když se dostali do vězení, kde byli aj letci a jiní, tak jich přivítali takovým objetím, že ze sebe shrnuli vši a dali jim je za krk. Tak jich vítali. Zůstali nějaký čas v tej věznici a když jsme odtamtud odcházeli, tak jich dali do trestaneckej čety! Trestanecká četa se dávala vždycky na průzkum, na výzvědy k Němcům. To byl nebezpečný průzkum. Tak si to tam za trest odpykávali. Už se ke mně nevrátili, ani jeden ani druhý.

Potom jsme tam dělali výcvik i s těmi volyňskými Čechy, museli dostat nějaký výcvik, každá kategorie byla jiná – ženisti, průzkumáci, pěchota, tankisti atd. Tak nás potom v srpnu nebo září, nevím přesně, shromáždili a pěšky jsme jeli na Kyjev. Ne, ne na Kyjev, Kyjev jsme už osvobodili. Odtamtud jsme jeli na Duklu.

E.L.: Jak si vycházel s těmi podřízenými vojáky ve svém družstvu?

D.L.: Vycházel jsem. To víš, musíš s nima jednat tak, abys nebyla slabá. Já jsem vycházel dobře. Upozornil jsem je, jestli nebudou poslouchat, tak to ohlásím na štáb nebo je dám vyměnit. U toho kanónu bylo lépe než u pěchoty, poněvadž u pěchoty je člověk v první linii, ale já s kanónem byl až za nimi. Jednou jsem se taky pohádal s jedním vojákem.

Když jsme byli u Fastova, přidělili do mého družstva jednoho lempla, který byl nejdříve u pěchoty a potom byl v trestaneckej četě. Přišla stráž za ním, aby šel v noci hlídat kanón, poněvadž ostatní si museli odpočinout. A on říká: „Já si tady lehnu a budu se dívat ze zemljanky.“ Já povídám: „Tak to ne! Přejde velitel brigády nebo někdo jiný na kontrolu a je zle a mě zavrou!“ Měl jsem tam jednoho silného kluka, jmenoval se Klevec, skočil na něho a zřádkoval ho. Jen co šel na stráž, za chvíli přišel pan plukovník Svoboda na kontrolu, vyptával se, tak jsem mu řekl palposty,³³⁸ jeden směr, druhý směr, třetí směr atd., odkud by na nás mohly přijít tanky. Pozdravil, odešel a bylo to dobré. A toho kluka potom vzali zpět a dali ho do trestaneckej čety, do první linie. To byl syčák, odněkud z Moravy, takovej lempl, podfukář zrádný. Kluci ho neměli rádi. Zaplať pánbůh, že ode mě potom odešel.

E.L.: Jak probíhal nábor volyňských Čechů a jejich výcvik?

---

³³⁸ Palpost je zkratka vojenského termínu „palebné postavení“, nejčastěji pro děla, tanky a minomety.

D.L.: Velitelství bylo až v tej Besarábii a my jsme tam potom dojeli, v lese jsme bydleli a prováděli výcvik. To už bylo po Kyjevě, když jsme přišli na Volyň. Mobilizovali tam lidi z vesnic a muselo se to učit všechno. Dostal jsem k družstvu nové kluky a taky se cvičili. Musíš je zacvičit, jak má mířit, jak co má dělat, náboje podávat atd., všechno. Obsluhovat kanón. Já jsem dostal akorát dva Volyňáky, jeden starší a druhý byl mladej kluk. Když jsme potom šli na Duklu, přecházeli jsme přes polské území, tak na východním Slovensku jsem dostal zase nové lidi. Byli z Užhorodu, z Mukačeva, z východního Slovenska, moji krajaní. Když jsem se vrátil po měsíci z nemocnice v Krosně, tak jsem jich učil na poli, jak se zachází s kanónem, granáty házet atd.

E.L.: Takže po krátkém odpočinku na Volyni a výcviku nováčků jste šli na Duklu?

D.L.: Ano, pěšky a přišli jsme do města Krosno. Krosno jsme jakžtakž hezky prošli rovinama, potom začaly lesíky a kopce, kopce na Duklu. Když jsme přešli to Krosno, tak německý tanky zaútočily na našu pěchotu a na mě vystřelili jednu ránu, tam jsem byl raněný do krku. Ostatní myslím, že ne. Tak jsem šel na praporeční obvaziště dozadu, aby mě obvázáli a ošetřili. Mezitím, než mě tam ošetřili, tak s kanónem už odtáhli dál, jeli za pěchotou dál, na tu Duklu. A mezitím, když jsem šel pěšky z tej ošetřovny, tak vozka s koňma vezl z týlu plný vůz nábojů, poněvadž zásoba musí být. Přiletěl granát a utrhlo mu to hlavu, která pak po zemi skákala pět metrů. Koňům se nic nestalo a on byl pryč. Tak jsem šel dál, svůj prapor jsem hned nenašel, ale našel jsem ten jiný, první. Tam bylo hodně nováčků, kteří ustupovali. Teď mě tam chytnul ten jejich kapitán, byl to takový nepřijemný majzl, abych to organizoval, že mi napíše vyznamenání. Tak jsem to drobet zorganizoval, jednoho jsem poslal tam, druhého tam, a tak šli dopředu. A ten důstojník potom zmiznul. Já jsem pak od tej cizí jednotky odešel a šel jsem hledat svojí rotu a svůj prapor, my jsme byli druhý prapor a jako protitanková četa, poněvadž byly dva kanóny, rozdělený. Teď jsem šel tím úsekem, kudy procházel náš druhý prapor. Tam bylo raněných, Němců co tam leželo! v tom lesíku, pane bože! A tak jsme se dostali až na kopec, nevím jestli Chyrowa Hora, jinak se to jmenovalo. Postavil jsem tam kanón, zakopal, nahoře bylo za námi složený dřevo na barák a tam jsem se vždycky schoval a kanón byl vedle. Tak jsme tam nějaký den pobýli, pěchota útočila, zas musela zpátky, zas útočili. Potom kat'ušy přišly na pravou stranu, z boku naší fronty, začaly střílet, to byla palba. A tak to protrhli a my jsme se dostali na Duklu.

Teď jsme jeli po těch kopcích, tam mi to ranilo jednoho chlapa od obsluhy, tak jsem ho dal naložit na tu kárku a odvezli ho na praporeční obvaziště. My jsme s kanónem zůstali dole

v kopcích. Viděl jsem, jak vojáci útočí po tom břehu. Tam byl i kapitán Kholm zabitej. Kholm a křestní jméno nevím. Šel jsem teda na štáb ohlásit, co se stalo a oni mi nadávali. Já povídám, „Já přece nemůžu kanón tahat zdola do kopců! Nevrátil se mi jeden kluk, dal jsem ho těžce raněného odvést na ošetřovnu.“ A koně se mi nevrátili. Tak velitel praporu nařídil kanón odevzdat, tak jsme ho odevzdali do týlu a dali nás do pěchoty, do první linie. Tak jsem tomu mému družstvu velel v pěchotě, v první linii, a když jsme přešli Duklu, tak jsme potom byli v lese a prováděli jsme útok. Tak jsme tam procházeli a dostali jsme se těma kopcama a potůčkama až k našim československým hranicím. Tam jsem stál celú noc ve vodě, abych zůstal živej. Průzkum potom šel dopředu prohlížet co a jak se děje, tak jsme tu linii protrhli a překročili jsme československé hranice. Šli jsme dál a první vesnice za hranicemi na Slovensku byla Višni... ne, nemůžu si vzpomenout. A tak jsme jeli dál, to už jsme jeli jako z kopců, lesem, loukama a dostali jsme se až nad vesnici Pisaná. Tam byl raněn velitel pěchoty a roty, tak mě určili jako četaře, abych velel celé rotě, to víš, lidu bylo málo, byli padlí nebo raněný.

E.L.: A jak se jmenoval ten velitel?

D.L.: To já nevím, já jsem nezjišťoval jména. Tak jsem velel rotě v tom lesíčku, moc nás už nezůstalo. Když rota je osmdesát, tak nás bylo snad jenom třicet chlapů! Teď jsme se zastavili, byl tam vykopaný německý okop v lesíku, stromy byly vysoký, tak jsem si tam sednul, nohy jsem měl schovaný a půlkou těla jsem byl venku. Najednou přiletěl granát, nevím odkud a vzduchová vlna mně tam otloukla ruku, kontuzila³³⁹ mě a pod oko jsem dostal střepinu, jinak jsem nebyl nijak raněnej. Byl tam jako lapiduch, co sbírá raněný, a když se dostavil ke mně, tak mě vedl na ošetřovnu. Jenže on mě vedl k Němcům! Já povídám, „Kam mě vedeš? Tam je německá fronta! Do leva, tady musíme jít!“ Tak mě pak dovedl k dělostřelcům, kteří přes nás předtím stříleli na Němce a za nima byla praporeční ošetřovna, tam mě ošetřili. Ještě jeden kluk šel s námi, taky byl celý kontuzen, tekla mu krev z úst, z uší, z nosu a zůstal ohluchlý. Vůbec ho to neranilo, jenom ten vzduch ho kontuzil. Tak nás dali potom na polní vůz s jedním koněm a odvezli nás na praporeční ošetřovnu. Tam mě ošetřili, s rukou jsem nemohl hýbat, prstama vůbec ne, byla to kalvárie. Na tej ošetřovně jsem potkal kamaráda z naší vesnice, šel jsem mu za kmotra, když se mu narodilo dítě a jmenoval se Vasil Dub. Tak na mě koukal, byl překvapený, ale postaral se tam o mě. Zůstal jsem tam asi jeden den a potom mě odvezli do toho městečka do nemocnice. Vidíš, už zapomínám, jak se jmenovalo, útočili jsme na to město. Byl jsem tam

---

³³⁹ Z latinského slova „contusio“ – pohmoždění, zhmoždění, kontuze.

měsíc ošetřován, vyléčen v tej nemocnici polskej.

E.L.: Krosno? Nebylo to Krosno?

D.L.: Krosno. Tam byli stejně ruský lékaři. Rumunky mi dávaly písek, takový horký pytlíky na jednu stranu ruky, na druhú stranu a léčili mě. Potom jsem jakžtakž začal hýbat prstama. Ale celý život jsem měl pak tu ruku nekvalitní, i prsty. Já jsem se nemohl ani podepisovat.

E.L.: A co ta střepina pod okem, to ti vyndali?

D.L.: To mi tam vyndali. Šel jsem za pár dní na operaci, položili mě na stůl, přivázali mě provazem, žádná antibiotika, narkóza, řezali mě zaživa. Krev mi tekla, říkali, „polkaj, polkaj“ Tak mi vyndali střepinu a obvázali ránu. Tam jsem šel pěšky, odtamtud mě nesli na márách. Léčili mě tam měsíc a za měsíc „davaj na front!“, do první linie, zpátky k útvaru. Tak jsem šel pěšky a našel jsem to, i když to bylo daleko.

E.L.: A byl jsi stále v té pěchotě nebo jsi šel zpět ke kanónu?

D.L.: To už jsem šel ke kanónu, když jsem se vrátil z nemocnice. Ke kanónu 45. Napřed jsem se ohlásil na rotě, na praporu, a ti mě hned zařadili ke kanónu. Oni byli malinko jako na odpočinku a mobilizovali lidi z východního Slovenska a Podkarpatskej Rusi, když to bylo osvobozeno. Dostal jsem noví kluky ke kanónu a vyučoval jsem je tam v jedné vesnici házet granáty předváděl jsem jim to, vypravoval, jak to mají dělat atd. Vyučil jsem jeden kanón, když přišel jeden rozkaz, že musejí odejít na front. Oni brečeli, že nejdu s nima. Dostal jsem druhý družstvo na vycvičení u kanónu a s tím jsem potom šel na front. Tak to všechno dopadlo dobře a odtamtud jsme jeli do obrany nad městem Svidníkem! na východním Slovensku. Tenkrát všechno těžké dělostřelectvo, tanky, to všechno, sebrali na Ostravu, poněvadž tam byl hlavní průsek k prolomení fronty na Moravě. Rusáci to nařídili. Nám zůstaly jenom kanóny 45 a sem tam nějaká pěchota. Tak jsme potom zaútočili, před námi byli maďarští vojáci, kteří se potom vzdávali, poněvadž prohrávali, už se nepaktovali s Němcema. Pomalu, pomalu útokem, bojem jsme se dostávali přes východní Slovensko, sem tam byly nějaké přestřelky, nebyly těžký a přes ty Tatry, Svatý Ondrej, Svatá Podtureň atd., jsme se dostali až k tomu Svatému Mikuláši a tam zas byly tvrdý boje. Pak Ružomberok, který jsme prošli celkem hladce a dostali jsme se až k Vrútkám, tam jsme se

zastavili. Byl tam tunel, kde byl dobytek naházen po bitvě. My jsme šli pak před Vrútkama vlevo nahoru na kopec, na horu Girovou. Tam nám dělali cestu Slováci, zmobilizovali lidi z blízké vesnice a upravovali silnici, aby vytáhli pomocí volů kanóny 67ky aj 120ky nahoru. Naši koně vytáhli zase můj kanón ráže 45, tak jsme se dostali na tu horu Girovou. Odtamtud jsme viděli Žilinu jak na dlani. Němci byli pod námi, jako pod lesem, pod tou horou. Střílel jsem tam do kostela, jednoho vojáka nám tam zabili, on šel na průzkum a dostal ránu od nějakého snajpera. Tam byl pochován, vykopali mu hrob v lese, přikryli listím a s pánembohem. Rusové zase tlačili tady za Váhem od Vysokých Tater a my od jihu, a tak jsme se pomalu dostali na široké prostranství slovenského území, a pokračovali jsme dál bojem až k městu Vsetín na Moravě. Tam byly taky pěkný boje, Němci tam napadli naše vojáky i civilisty, ale potom jich zlikvidovali. Objevili se tam i partyzáni, a tak jsme se dostali do Vsetína. Odtamtud jsme jeli po pravej straně jako na Olomouc a vlevo zůstalo Brno. Tam jeli zas Rumuni se sovětskou armádou, my jsme šli tady z prostředku, po pravej straně zas byli Sověti. Tak jsme se bojem dostali až do Pravčic. V Pravčicích ráno jsme ještě měli dělat přípravu na velký útok, kde byly samý moravský roviny, ale náhodou to skončilo tak, že vyhlásili konec války. Když vyhlásili konec války, tak ti Rumuni vlevo od nás, ale i naši, tahali pušky na provaze po zemi z radosti! A tak jsme se připravili na odchod do Prahy. Pěšky i na vozech, my jsme šli pěšky, poněvadž jsem měl kanón, družstvo, rotu protitankovou, tak jsme šli několik dní pěšky a přišli jsme před Prahu, už nevím, jak se jmenovaly ty osady tam, kde nás ubytovali, abychom se vykoukali, očistili atd. Za pár dní přišel rozkaz, tak jsme se připravili a jeli jsme do Prahy na takový defilé na Václaváku. Po defilé nás potom rozmístili v Praze na různých místech, po rotách, jako prapor, každá jednotka jinam. Tak nás ubytovali v Holešovicích za Vltavou, na jatkách. Tam jsme dali koně ubytovat, kanón jsme tam taky dali a obsluha byla ubytovaná hned za jatka v takovém velkém baráku. Byli jsme tam asi týden. Kluci zjistili, že tam byl nedaleko pivovar, tak přivezli bečku piva, přikutáleli po chodníku a každý si dával, po válce. Dokonce tancovačku udělali. Tak jsme proháněli děvčata, tancovali jsme, někdo uměl, někdo neuměl, já jsem uměl tancovat ještě z domova, já jsem byl tanečník od 16 roků.

A za týden jsme jeli do Bíliny, do pohraničí. Tam jsme se ubytovali v takovém německém baráčku, kanón jsme měli jinde a vozka i s koňma byli zase vzadu v takových barákách. Vlevo od nás byli v baráku ubytovaný ženský z Litvy a Lotyšska. Vrátili se z Německa, tak tam byly ubytovaný. A ostatní jednotky jely až na hranice, ale my ne, my jsme byli jenom kolem Bíliny, dohlížet na vystěhování. Pak byly zvlášť určený na to jednotky, které se tím zabývaly. My jsme se tím už potom nezabývali, dělali jsme svou vojenskou službu.

Prováděli jsme tam potom výcvik, rozdělili to, ve škole byl štáb, tam jsme chodili i na stráž, v noci strážit. Vybírali tam jednou ty, jednou ty. Potom jsme šli a kontrolovali Němce, který se vysídlovali pryč, a přišli jsme na vesnici hned za Bílinou, tam jsme jednoho sedláka, Němce, kontrolovali. Poslali nás tam důstojníci, my jsme byli jenom poddůstojníci a důstojníci naši, kteří byli zmobilizovaní z Prahy, kurvy jedny!, říkají: „Tak běžte a zkontrolujte, jestli tam nejsou vysílačky nebo zbraně.“ Tak my jsme to prohlédli, ale oni šli napřed! a sebrali hodinky, zlato, šperky, a vy jeďte a tamhle hledejte. Já povídám: „Vy kurvy jedny, pražský!“ To víš, na mě si nepřišli, já jsem jim to odtykal. Když potom jeli z Bíliny do Prahy, tak si hned vezli co nakradli.

Tak jsme tam byli přes to léto a já asi v září nebo v srpnu, v srpnu nebo dřív, dostal jsem 14 dní dovolený. Tam jsem chodil s jednou holkou, ona byla asi ze čtyř dětí nebo jak, a ona se mi sama namluvila, byla to hezká holka, úplně bláznila. A šel jsem na dovolenú. A to víš, uniforma stará, na tej Volyni nám dali vojenskou uniformu českou z toho zeleného sukna, jestli to znáš? Tak jsem přijel na dovolenú. Sehnal jsem si na sebe nějakou brigádyrku, čtyřskou jsem si nasadil, já jsem byl četař, ne četař, rotný, v Bílině rotný. To jsem byl povýšený na Slovensku, nejdříve jsem dostal četaře a na Slovensku u tej vesničky jsem dostal rotnýho. Tak jsem jel vlakem, pěšky, jak se to dalo. Když jsem přijel do Velký Berezny, tam už žádný vlak nejel, poněvadž byl most vyhozen, tak jsem musel jít pěšky. Potkal jsem tam nějakého Rusáka, jel s vozem do vesnice Žernava, tak mě vzal. Pak mě vysadil a šel jsem přes ten dílok, kde jsem potkal kamaráda ještě z první republiky, byl z naší vesnice, tak mi pomohl nést ten kufr do vesnice, která byla ještě asi 5 kilometrů daleko. Přijel jsem domů, tam mě uvítali a šel jsem k nejstarší sestře. Ta mě přivítala i ubytovala do toho starého baráku, kde byl otec a bratr Oleksa. Petr si postavil baráček takový dřevěný hned za chalupou na tej zahradě, tam žil s manželkou a s dětmi. Já jsem tam chodil jenom na návštěvu.

E.L.: A tvoji bratři nebojovali ve válce?

D.L.: Ne, ne. Ti byli doma. A brácha Jirka, ten byl v Čechách, ten tam dělal. Tam si našel ženskú z Mukačeva, oženil se s ňou a po válce se odstěhoval do Mukačeva, tam si postavil takú vilku malú a žil tam až do smrti. Tak jsem byl na tej dovolenej, vypršelo to, těch 14 dnů, tak jsem jel zpátky. Aj sestra, ta jedna, která bydlela v Užhorodě, nakoupila tabák, to listí a vezla to prodávat do Užhorodu. Teď jsme přijeli do Velkej Berezny a čekali jsme tam na vlak. Vlak přijel od Užhorodu a měli jsme jet jednu stanicí do vesničky, která se jmenovala Prislov.

Byl tam vyhozený most za války, kde se spojovaly dvě řeky, řeka od slovenského území a naše řeka Už, která tekla přes našu vesnici. A teďka jsme nasedli v tom Velkyj Berezny na vlak, který jel tu jednu stanici. Lidi leželi i na střeše vlaku a vlak jel. A ve stanici Prislov měl zastavit, jenže on jel dál. Tam byly pražce nakladený na kolejích před tím mostem, ale vlak jel durch, ta lokomotiva, vlak padaly do vody z toho rozbitého mostu. To víš, lidi skákali z vlaku, zlámali si nohy, ruce. Já jsem utíkal po vagónech dozadu a ten poslední vagón zůstal jenom na dvou kolejích stát, takhle nahnutém, tak jsem otevřel dveře a vyskočil. Nebyl jsem zraněný, ostatní ale byli zranění. Přišel průvodčí z toho města Berezného, chytnul se za hlavu, že dostane 25 roků vězení, úplně brečel, protože to už bylo ruský vedení. Lokomotiva spadla do tej vody, ještě další dva vagóny, ty ostatní vagony byly nahnutý. Mašinfíra vyskočil přímo z vlaku, ten byl zraněnej, topič taky skočil přímo do vody, jak to padalo. A tak ti, co zbyli zdraví, tak jsme tam počkali a vrátili jsme se do tej vesnice Prislov, kam přišel jiný vlak, který nás odvezl zpátky do města Berezná. Tam jsme nějaký čas zůstali než se to všechno zorganizovalo, a tak jsme jeli na Užhorod. Přijel jsem do Užhorodu, kde jsme museli přeseďat, ten vlak dál nejel. Chodil jsem po peróně, hodnosti jsem měl přikrytý, poněvadž jsem měl takovej pěkněj baloňák, opravdu pěkněj baloňák na sobě. A měl jsem taky tu četnickú čepici na hlavě. Tam mě potkal jeden důstojník, byl podchmelenej a povídá: „Čto ty chočeš dělat, co si zač, kakoj tvoje obrazovanie? Tak půjdeš se mnou, na milicii!“ Já povídám: „A co bych tam dělal?“ Nakonec jsem se od něho nějak odpoutal a on šel po svej cestě a já taky, poněvadž byl ožralej.

E.L.: Ty jsi mu neřekl, že jsi na dovolené?

D.L.: Ne, co mu je do toho. Tak jsem tam nasednul na vlak, hodně lidu jelo do Čech a čekala tam jedna ženská na nádraží v Užhorodě asi dva dny s dvěma dětmi, a chtěla se dostat na Moravu nebo kam. My jsme si obsadili kupé a samí vojáci zahraniční, který se taky vraceli. Tak jsme otevřeli okno, její děti jsme vytáhli oknem, posadili jsme je mezi sebe, byla šťastná, že jsme jí vzali do kupé, a tak jsme jeli až do Prahy. Já nevím, kde vysedala, jestli v Praze nebo jinde, to už si nepamatuju. A tak jsem přišel do Bíliny, šťastně a zdravej. Když jsem potom nastoupil hned asi třetí den jako velitel stráže, tak přišla za mnou ta moje milenka večer a ptá se, jestli s ní budu chodit. Já povídám: „Nebudu, Helenko, poněvadž jsem se dozvěděl špatný věci, ty sis namluvila mýho kamaráda atd.“ Její sestra se potom vdávala, tak mě pozvali jako mládence za svědka. Vzali si po Němcích takovou krasnú vilku, Helenka tam taky byla a vzala mě do jednej místnosti a tam jsme

spolu přespali, ale s tou jsem nic neměl. Já povídám: „Heleno, nic nebude!“ Poněvadž ona chodila za mým kamarádem. Říkám: “Ty jsi s ním chodila, tak si s ním chod’!“ Já jsem měl holek dost, samy si mě namlouvaly, a obzvlášt’ po válce.

E.L.: A jak tě vlastně doma přivítali? Vždyť tě viděli asi po 5 letech a nevěděli o tobě vůbec nic. Co ti řekli?

D.L.: To víš, každého přivítají pěkně. Tak jsem přišel domů, doma byl jenom táta, tam jsem nešel, byl tam jeden starší bratr, druhý byli ženatí. Šel jsem k nejstarší sestře, poněvadž když jsem utíkal do Ruska, tak mě ona vypravila, připravila.

E.L.: Jak reagovala, když tě viděla?

D.L.: Přinesl jsem jí nějaké dárky, tak jsem jí to tam dal. To víš, že byli rádi po tolika letech, po pěti letech o mně nevěděli žádnou zprávu, nic. Každý čekal, že tam zahyne atd. A co jich tam zahynulo, co se jich nevrátilo. Jo, těžkej život byl, těžkej.

E.L.: A s tatínkem jsi se také pak viděl?

D.L.: Jo, s tatínkem jsem se viděl. Přinesl jsem mu krásný boty, měl radost.

E.L.: Chtěla jsem se ještě zeptat, jestli se ti podařilo v boji tím kanónem zasáhnout tank a vyřadit ho anebo pak v pěchotě přímo zastřelit nějakého Němce?

D.L.: To já nevím. Mně se podařilo akorát tady u Svatého Mikuláše zničit jeden obrněný transportér, to byl jako tankový transportér. A jinak přímo v útoku, když jsem byl, tak proti mně nebyl žádný tank. Ten první prapor, tam jo, tam to bylo. To víš, podle úseků.

E.L.: Když se podíváš zpátky na všechny ty boje, kterými si prošel, co pro tebe bylo nejobtížnější nebo nejhorší?

D.L.: Nejhorší pro mě byly na Ukrajině ty vesnice vypálený, vyprázdněný. Tam nás ubytovali, byli jsme tam asi týden, všechny koně! vytloukli na vesnici. Lidi se odstěhovali, slepice tam zůstaly, tak to všechno pochytili a pobyli. Tam to bylo těžký. U Fastova to bylo těžký, u Kyjeva to probíhalo jaksi lehce, ale zas těžší boje byly u toho městečka Bílá

Cerkev. Tam jsme šli na planině a kulky lítaly, já jsem střílel z kanónu, lidi leželi na poli jak snopy v obilí, tam jich leželo. Ještě štěstí, že my u kanónu jsme zůstali živí.

To víš, ve válce jsem byl furt v první linii, jak v noci, tak ve dne, pod deštěm atd. Těžkej život byl, těžkej život. Teď jsi měla strach, že tě to zraní nebo utrhne ruku, nohu nebo jiný věci. Když by tě to zabilo, budiž, ale když tě raní, to je horší. A tak člověk přežíval každý den, z noci na noc. Jídla už bylo víc, už jsme byli dobře zásobováni, jediné, když kuchyň nepřišla, když byl takový zvláštní boj a kuchyň tam nemohla přijít, tak jsme nedostali třeba dva dny jídlo. A tak se procházelo bojem, jednou bylo líp, jednou bylo hůř. A když jsme šli do útoku, tak dostal každý štamprle vodky, aby jsme měli kuráž, aby se nikdo nebál. A to nebylo nic platný, poněvadž člověk byl takový nesvůj, že jde do boje proti nepříteli, nebylo to dobrý, takový nervy. Teď se musíš zakopat, dělat pro kanóny takový kruhový zákopy. Ta pěchota zkusí, dej pokoj. To bylo strašný, to jsou zážitky.

E.L.: Ještě jsem se chtěla zeptat, když jste byli v tom Buzuluku a prováděli výcvik, tak tam také fungovali tzv. osvětoví důstojníci, kteří měli na starosti tu politickou osvětu ve prospěch komunistů a Sovětského svazu. Snažili se vám jako podkarpatským Rusínům namluvit, že jste Ukrajinci a nikoliv Rusíni?

D.L.: To bylo těžký, poněvadž nás bylo většinou, to gró vojska byli Zakarpatský Ukrajinci, teda jako Rusíni, několik bylo Židů a pak Češi z různých částí Sovětského svazu, co tam kdysi sloužili. To byla různá sebranka, různá politika. Teďko chtěli, furt hučeli do nás, abychom šli do komunistický strany, jenže naši Rusíni nechtěli vstupovat, poněvadž jsme poznali jaký režim v Rusku je. To byl Stalinův diktát. A po rotách byli taky osvětoví poddůstojníci, a hlavní byl Procházka, kapitán a potom byl majorem. To byl tvrdej politik, tvrdej komunista. Chránili ho Rusáci a ti enkávédisti, co tam byli. To víš, všechno se přemlelo.

E.L.: Co sis myslel o tom, když vás chtěli nalákat do vstoupení do komunistické strany?

D.L.: Já jsem nevstoupil hned, ale až po roce 45. Já jsem vstoupil až v roce 48. To nastoupil Gottwald, byla změna v armádě, že se bude říkat soudruhu, ne pane. To byl takový raport na chodbě v kasárnách. A ti praporčíci, co tam byli, tak hned se chtěli dostat vysoko, takže budou komunisti a tak nadržovali Gottwaldovi, já jsem radši mlčel.

E.L.: To už bylo po převratu. A jak si pohlížel na to, že Sověti chtěli nebo pak odtrhli Podkarpatskou Rus a připojili ji k Sovětskému svazu?

D.L.: Totiž my jsme měli útočit tady přímo z Polska a přes Podkarpatskou Rus. Jenže Rusáci to nedovolili, poněvadž gró našeho sboru, hlavně roty, kanonýři, ženisti atd, to všechno byli Podkarpatští Rusíni. A oni to chtěli obsadit pro sebe a taky potom obsadili. Už ani potom nedovolili mobilizovat z té Rusi, jenom něco, pár kluků na vojnu k nám a potom už byl zákaz! Takže Rusáci to změnili, že jsme nejeli na naše území, museli jsme jet na východní Slovensko z Polska a na Moravu, na tu Ostravu.

Zrada nad zradou byla. Komplikace byly velký. A komplikace byly ještě po válce, prověřovali nás. Když nás rozpustili tady ve Slaném, tak mě přemístili do Prahy, kamaráda přemístili zas někam jinam atd. A teď mě zavřeli do místnosti a musel jsem napsat celý život, svůj životopis, kolik nás je dětí, kde kdo pracuje, co dělají atd. I když to bylo s chybama, musel jsem to potom poupravit, poněvadž jsem neovládal češtinu. To víš, to bylo pro nás špatný.

E.L.: Jak jsi se učil češtinu?

D.L.: To jsem se musel učit sám. Tak já už jsem česky uměl doma, poněvadž jsem žil takhle mezi těmi Čechy, co byli u nás na Rusi. Dělal jsem v řeznictví, to měli Češi, Brožkovi, tak s nima jsem dělal, česky mluvil. Já jsem se hodně naučil. Potom jsem odjel na půl roku do Čech, na jih, a taky jsem tam česky mluvil.

E.L.: Po skončení války jsi tedy zůstal v armádě. Proč jsi se rozhodl zůstat v armádě? Neuvažoval jsi třeba dělat něco jiného?

D.L.: To máš různé. Vzhledem k tomu, že většinou my, mladí kluci, měli nějaký ty výuční listy nebo funkce ještě v civilu. Někdo byl vyučený, někdo ne. A bylo to tak, že člověk nevěděl kudy kam. Češtinu jsme neovládali, to víš, češtinu se učit, chyby děláš atd. Za prvé, buď vzít nějakú takú obyčejnou práci nebo za druhé, když Němce odstěhovali z toho pohraničí, tak byla příležitost jediné si vzít tu chalupu nebo ten pozemek a tam dělat jaksi na zemědělství. Byli takoví, kteří si to sebrali. Já jsem o tom uvažoval taky. I když já jsem dělal v tom řeznictví. Táta tenkrát udělal chybu, že mě nepustil. Já jsem se hodně naučil. A řekl jsem, že ještě počkám, tak jsem čekal a čekal, jenže to všechno rozebrali, baráky rozebrali, vilky atd. Taky to bylo tím, že jsem většinou přecházel z různých posádek, z

Bílina do Prahy, z Prahy do Kladna, z Kladna do Slaného, ze Slaného zase do Ruzyně, z Ruzyně do Kralovic a opět do Prahy, tak člověk si nemohl vzít nějaký barák nebo vilku ve městě, buďto u Bíliny nebo v Mostě atd. Když jsem byl v Karlových Varech, tak to už to bylo všechno rozebráno. A tak to zůstalo. Když jsme přišli do té Ruzyně ze Slaného, tak přišla už doba, kdy mi už volali z Prahy z ministerstva, že musím něco udělat, buďto si napsat žádost, že zůstanu na vojně nebo odejdu do civilu. To už byla poslední lhůta. Měl jsem v rotě na Ruzyni jednoho učitele, byl to zakarpatský učitel, tak mě poradil co a jak. Napsal jsem si žádost ručně, jenže teď už bylo pozdě, řekli mi abych přišel osobně na ministerstvo a podal tu žádost. Když jsem tam přišel, tak ta osoba tam nebyla, tak jsem se vrátil a poslal to poštou. A za nějaký čas to přišlo, že mě přijímají, žádost schválili, a tak jsem zůstal na vojně.

E.L.: Ještě jsi mi vyprávěl, jak jste šli na Banderovce.

D.L.: Počkej, to je další varianta. Byli jsme v Bílině a potom jsme odešli zpátky do Prahy. Někteří zahraniční vojáci šli do civilu, někteří zůstali jako já. V Praze jsem sloužil nějaký čas a pak jsme odjeli do Kladna. Z Kladna zase do Prahy, pak mě převedli do Mostu, kde jsem sloužil ve strážní rotě, hlídali jsme Stalinovy závody. Pak nás zase stáhli do Prahy a odtud jsme odjeli za Rakovník do městečka Kralovice. Velitelství bylo v Kladně a my v kasárnách v Kralovicích. Když jsem tam sloužil, tak jsem si vymohl občanství. Dal jsem si vyhotovit rodný list, křestní list z domova, z Rusi, ale musel jsem mít domovní právo. Tak mi dali to domovní právo do městečka mezi Plzní a... už jsem zapomněl.

V roce čtyřicet sedm nás vybrali z Kralovic, z Prahy, z Kladna, ze Slaného, z Ústí, z Děčína a z jiných posádek na Banderovce. Přijely dvě auta a jeli jsme na Slovensko. Přijeli jsme na Slovensko, ne, napřed jsme přišli do Pardubic, byli jsme tam asi týden na takovém soustředění. Potom jsme nasedli na vlak a jeli jsme na Slovensko, k Vrútkám, poněvadž tam se objevili Banderovci, v těch Fatrach - Matrach, Nízký Tatry. Tam jsme zaujali takový pal posty a ve dne, v noci se hlídalo, poněvadž Banderovci přecházeli přes Nízké Tatry k rakouským hranicím. Tak se pendlovalo sem a tam, všechny ty kopce a lesy jsme pročesávali. Co čert nedal, přijel velitel, nějaký kapitán a říká: „Tak Lupej, dostaneš lehkej kulomet, celý družstvo a půjdeš přes Váh pod ty Tatry Matry a tam budeš hlídkovat a volat toho Banderovce, toho Burlaka, aby se vzdal.“ Pche, to byla volovina. Říkal: „Vy umíte rusky, tak volejte, aby se vzdal, i ti ostatní“. Hovno se vzdávali.

Teďko jdete houštinou a ty větve zašestí o kulomet, od tej pušky a to zacinká, proto jsme museli chodit potichu. Tak jsme to hlídali, nikoho jsme nepotkali. Ale za pár dní ten

Burlak, to byl nějaký profesor, doktor, jeho milenka a ještě další se svou skupinou přecházeli přes Váh. Byli jsme tam dvě organizace, jeden útvar a druhý útvar, a ten druhý útvar jich chytnul, tam u toho Váhu. Předali jich na velitelství, kde jich vyšetřovali pak v Praze. Toho Burlaka jako velitele, to byl major, on sloužil dříve v polské armádě, zavřeli do Košic, tam ho zarýglovali a on tam z tej basy utekl. Byl špatně hlídán. Psali potom letáky, banderovec to podepsal a my jsme ty letáky rozhazovali po poli nebo z letadel je házeli. V těch letácích byla výzva, aby se vzdal našej vládě, že naše vláda ho přivítá, a že se mu nic nestane. Hovno, nevzdal se jim. A tak nevím, jestli ho chytili a dali někam, i ty ostatní, kteří procházeli a dostávali se přes naše území, přes východní a střední Slovensko do Rakouska a k Němcům.

E.L.: Chytili ho znovu a předali Polákům, oni ho pak popravili.

D.L.: To nevím, co s ním udělali, to já nevím. To já nemůžu potvrdit.

E.L.: Předali ho Polákům a oni ho pak zastřelili. Ale já jsem se ještě chtěla zeptat, jestli ty osobně si se střetl s banderovci nebo ta vaše jednotka?

D.L.: Když jsme přišli do Hradce Králové, skončilo to všechno, tak najednou přišla hláška, že banderovci se objevili v jednejs vesnici blízko rakouských hranic. Hned poslali jednu četu, dvě auta a už jsme jeli. Lupej pojede. Tak jsme přijeli přes Brno. V Brně dostal náš řidič defekt, museli spravovat auto, tak jsme se zdrželi. Pak jsme jeli takovým újezdem, tekl tam potok, přijeli jsme tam, vlít jsem do tej hospody a ti chlapi tam a hospodský říkájí: „Jó, byli tady, jeden hlídal venku se samopalem a ostatní na nás požadovali boty a mapu.“ Tak nevím, jestli jim to dali nebo ne. Už byli pryč než jsme tam přišli. Tak jsme se vrátili do Hradce Králové, tam jsem to všechno řekl o tom sedlákovi, že nám nechtěl dát žrát. Jen taktak, že nás ubytoval v takový studený místnosti. Odtamtud jsme se vrátili zpátky, každý do své posádky. Já jsem se vrátil zpátky do Kralovic.

Tenkrát v tom roce čtyřicet sedm měla být vyhlášená třetí světová válka. Když jsem se vrátil zpátky do Prahy, to jsem byl ještě svobodný, v Praze jsem se pak oženil.

E.L.: Kdy jsi se oženil, v kolikátém roce?

D.L.: V čtyřicátém osmém, na podzim, jsem se oženil. Sloužil jsem v ruzyňských kasárnách. Do těch ruzyňských kasáren jsem přišel z Karlovic, pak zase do Kladna. Sloužil

jsem ve Slaném, to už jsem byl ženatý, tam jsem dojížděl přes Ruzyň. Když jsem sloužil ve Slaném, tak už jsem měl prvního kluka Mít'ana. Odtamtud jsem se zase ze Slaného vrátil do Prahy, ten útvar likvidovali. Jel jsem do Motola, tam se mnou psali životopis. Potom mě určili jako velitele strážní roty v Praze, přicházeli vojáci z různých útvarů a měl jsem 120 lidí pod sebou, a byl jsem sám jak prst. Tehdy jsem obsazoval celou Prahu i se strážnýma. Tam mě ubytovali v Karlíně, do kasáren jsem ubytoval ty lidi a potom mi přidělili i z civilu jako dva záložní důstojníky – podporučíky. Měl jsem taky jednoho desátníka, který se staral o sklad atd. Tak jsem tam byl nějaký rok, to jsem bydlel zase ve Vršovicích, kde jsem dostal byt. Potom jsem se nepohodl s velitelem, tak mě přemístili v padesátém roce do Mariánských Lázní k pluku. Tam jsem byl 3 měsíce, hned jsem se stěhoval do Mariánek. Vyměnili jsme si byt s hudebníkem z Marjánek, který byl zase přemístěný do Prahy. Nastěhoval jsem se do novostavby.

Velitel pluku byl v Praze na přehlídce na letenské pláni, a když v květnu skončila ta přehlídka, tak se vrátil a pozval mě na pohovor. Potom přišel velitel divize, tak spolu mluvili, a za pár dní jsem šel do Karlových Varů na divizi. Manželka zůstala s dítětem, aj s babičkou v Mariánských Lázních. Do Marjánek jsem dojížděl vlakem a za tři měsíce jsem se stěhoval do Karlových Varů. Měl jsem dálkový topení, teplárna byla hned vedle, ale dělala neplechu, poněvadž padaly saze. Ani ne za měsíc, velitel útvaru v Mariánských Lázních poslal auto, dříví mi vojáci naštipali v pohraničí, co jsme tam dělali, plný auto do Karlových Varů. Já povídám: „Já to nepotřebuju, dostal jsem v Karlových Varech byt s ústředním topením.“ Tak to dříví jsem potom přivezl vlakem babičce do Ruzyně, aby měla čím topit. Tak jsem potom byl na divizi, dělal jsem pobočníka velitele divize. S velitelem divize jsem lítal na pohraničí helikoptérou, a měla být mobilizace. A všechno to osnovali ty Banderovci v Rakousku a Německu. Jenže potom k tomu nedošlo, chtěli se pořád domluvit s Američanama, a že vypukne třetí světová válka. To zaplat' pánbůh padlo.

E.L.: V kterém roce to mělo být?

D.L.: V padesátém, padesát dva. Poněvadž v padesátém roce jsem byl přemístěn do Mariánských Lázní. Byla mobilizace a všechno to šlo přímo z domova do pohraničí, do tych vojenských lesů, tam se to připravovalo. Náhodou to padlo. A tak jsme se vrátili potom zpátky do Karlových Varů, kde jsem žil s rodinou. Potom jsem dělal i správce posádky, za to jsem nebyl placen, ale měl jsem dvě funkce. Pak to zase zrušili a odešel jsem opět na divizi. Tam jsem zmrznul, byl jsem tam celkem deset let.

E.L.: Můžeš mi popsat, v čem spočívala ta funkce pobočníka velitele divize? Co jsi měl na starosti?

D.L.: Na starosti jsem měl zabezpečování velitele divize, mapy obstarávat, spisy mu dovést atd. Když něco velitel divize nadiktoval, tak se šlo do spisovny, tam to písařka potom napsala na stroji, já to odvezl, dovezl, prostě různé věci.

E.L.: Takže takové administrativní věci?

D.L.: Ano. Za mě se tam prostřídali asi tři velitelé divize. Ten poslední šel potom do školy, do akademie a mě přemístili v roce šedesát tři, na podzim do Litoměřic jako správce posádky. Tady byl jeden kapitán, tak mi to předal. Byl to velitel brigády, dobrý solidní chlap. Tak jsem to převzal a staral se o posádku v Litoměřicích. Měl jsem na starosti vojenskou hudbu, ta mi podléhala. Byt jsem dostal v šedesátém čtvrtém roce, 12. ledna. A tady jsem sloužil devět roků až do důchodu.

E.L.: Chtěla jsem se ještě zeptat, občas jsi nám taky vyprávěl, že jsi se spřátelil s maršálem Koněvem?

D.L.: Jó, to bylo, když jsem sloužil v Karlových Varech. Tak on byl ubytován zvlášť ve vilce a na obědy chodil do toho velkého penzionu, nevím, jak se to jmenovalo. Tam většinou ubytovávali Rusáky. Když jsem dělal toho správce posádky nebo tedy pobočníka, tak jsem byl vždycky určen velitelem divize, když za ním přišli, poněvadž jsem uměl rusky, abych šel s Koněvem na rybálku³⁴⁰ do prostoru, kde byly velký rybníky se pstruhy a různými rybama. Tak chytal.

E.L.: A jaký byl?

D.L.: Já jsem s ním vycházel dobře, v pořádku všechno. Nedá se říct, že jsme byli nějakí přátelé, jen jsem plnil povinnost, když mi dali rozkaz jít s ním na rybálku. Vždycky přinesl svačiny, byly dobré, elegantní. Musel jsem s ním chodit, a potom zase přišel jeden plukovník z dělostřelectva, i s tím jsem byl. To víš, to bylo různé. A tak život běžel dál.

E.L.: Ve kterých kasárnách v Litoměřicích jsi sloužil, v Jiřího z Poděbrad nebo Pod

---

340 (rus.) рыбálка – gybaření ze záliby.

Radobýlem?

D.L.: Pod Radobýlem, v Jiříkáčích byl spojovací pluk a tady byla ženijní brigáda. Jenže já ženistou nebyl, šel jsem na posádku jako její správce.

E.L.: Takže jsi také dohlížel na výcvik vojáků nebo to dělal někdo jiný?

D.L.: To ne, pořádek ve městě jsem zabezpečoval, aby nebyly nějaké průšvihy, hlídky jsem vysílal atd. Administrativu jsem zajišťoval, musel jsem se starat v kanceláři, vyřizovat došlé dopisy apod. Potom starat se o tajné spisy, které byly uloženy v místnosti za mřížemi, nikdo tam nesměl, jenom ten, co tam pracoval.

E.L.: A jaké tajné spisy tam byly?

D.L.: To nemůžu říkat.

E.L.: Dobře tedy. Mě by zajímalo, jak to vypadalo v kasárnách, když v roce 1968 nás přijeli Rusové okupovat. Jak to vypadalo tady v Litoměřicích?

D.L.: Vzhledem k tomu, že ta situace byla stejně problematická, přijely tanky, přišli s kulometama na vozech a namířili nám to do oken. To víš, někteří důstojníci byli proti Rusům.

E.L.: Jak jsi tu sovětskou okupaci vnímal ty?

D.L.: Já jsem se nebál, vycházel jsem těm vojákům a důstojníkům vstříc. Měl jsem volný ruce, rusky jsem uměl. Ale veliteli brigády i kádrovému se to nelíbilo. S kádrovým se domluvili a všechny kádrové spisy odvezli do Úštěku a tam to za stodolou zakopali, aby se Rusáci nedostali k těm písemnostem. Jenže, když potom Rusáci odjeli do pohraničních oblastí, tam se rozdělili a ubytovali na tých zámkách nebo kasárnách, tak velitel brigády, pan plukovník, který přišel z Plzně jako major, potom byl povýšen na podplukovníka a později dostal plukovníka, byl suspendován z funkce, když se přišlo na všechno, že ty spisy odvezli do Úštěku a tam zakopali, i toho kádrováka sesadili, bydlel tamhle u horního nádraží. A velitel brigády, pan Lev, bydlel hned tady za mnou, jak je křižovatka a hospoda, měl ženu a jedno dítě. Já jsem mu tenkrát dal, jako přidělil byt, a dopadlo to tak, že ho

vyhodili z armády a šel dělat do kamenolomu. Dělal tam nějaký čas, ale jak nebyl zvyklý dělat, tak mu tam pás utrlh nohu, tak mu ji museli amputovat pod kolenem. Chodil pak po náměstí na tých štuglech.

E.L.: Jak se jmenoval?

D.L.: Lev. On byl Žid, měl židovský jméno Léo a dal si jméno Lev. Nebyl to solidní člověk, důstojníci ho neměli rádi. Já jsem se s ním dvakrát chytnul v kanceláři. Řekl jsem mu: „Pane plukovníku, vy nejste člověk, vy jste jako hulvát! Neumíte jednat s lidmi.“ A taky potom brzo umřel. Když jsem se s ním potkal na náměstí v Litoměřicích, tak jsem s ním nepromluvil. My jsme byli na štírech. On dělal velitele brigády, velitele posádky a já jsem byl správcem posádky, byl jsem v pořadí za ním druhý nejvyšší. Musel nás každý respektovat, musel se pořádek dělat. Když někdo něco provedl, udělal to a to, tak jsem psal do jiných posádek a žádal o potrestání. To víš, vojna je vojna, není kojná, musí být pořádek jak v kasárnách, tak i ve městě. Vojáci nesmí dělat lumpárny, ožrat se a tohle to. Všude musí být pořádek.

A když jsem prošel tyhle ty všechny posádky, zakotvil jsem tady v Litoměřicích, tam jsem se dočkal toho důchodu a šťastně jsem odešel do důchodu.

E.L.: A už jsi v důchodu téměř 40 let. Po odchodu na penzi jsi ale chodil ještě někam pracovat, kde to bylo?

D.L.: Šel jsem pracovat k čerpačkám, čerpal jsem vodu pro zemědělství a pro zahrádkáře tady v Litoměřicích u Labe, tam byly dva velký stroje, šedesátka a stodvacítka. Ale měli mě rádi na podniku, dali mě tam taky na nástěnku, dali mi rekreaci, s mámou jsme jeli do Mariánských Lázní a do Jeseníků! Když se přišli podívat na moje pracoviště, všechno bylo efektní.

E.L.: Jak jsi tam byl dlouho?

D.L.: Dlouho, asi devět let. A když přišel převrat, tak všechno kikslo. A tak to skončilo všechno.

E.L.: Ještě jsem se chtěla zeptat na rodinu, jak jsi se seznámil s babičkou?

D.L.: Jé, to nemá cenu.

E.L.: **Babička nám vyprávěla, že to bylo na hokeji, když tady bylo mistrovství světa v roce 1947?**

D.L.: Ne na hokeji. Já jsem sloužil v Ruzyni a měl jsem službu dozorčího kasáren. A hned za tratí byla ruzyňská stanice, kde byla v prvním patře taková menší hospoda, byl tam sál, takový jako bál a tam se tancovalo. Šel jsem se tam podívat, poněvadž tam šli vojáci, aby nedělali nějaký bordel. Tak jsem si tam zatancoval, i když jsem to neměl dělat, poněvadž jsem měl službu. Teďko kamarád tam měl ty holky, tak jsem vzal jednu, druhú, a ona pak říkala: „Ten kluk bude můj!“ To byla náhoda, to víš.

E.L.: **Takže jsi pak začal s babičkou chodit, oženil jsi se?**

D.L.: To jsem s ňou začal chodit. Když jsem se vrátil z těch banderovců, tak jsem se k nim už nastěhoval. Nechtěl jsem, ale to víš, ona byla chudá, máma neuměla nic a mně jí bylo líto, bylo mi jí líto. Já jsem za války řekl, že když zůstanu živej, tak si vezmu nejhudobnější holku, a taky se mi to splnilo. Tak to máš tak. Ona byla hodná, upřímná, ale jednu věc mi provedla, když už šla do důchodu. Ještě nebyla v důchodu! Ale to je za námi.

E.L.: **Co udělala?**

D.L.: Jak se říká, ženě můžeš věřit jen třikrát za život: když se narodí, když si ji bereš a když je v rakvi. To je pravda! To je zlatá pravda. Tak to skončilo všechno. Oženil jsem se, měl jsem pěknú svatbu, měl jsem tam kamarády až z Aši, přijeli autem. Záložníci, které jsme měli na vojně v Kralovicích, mi přinesli flašku kořalky, ten jeden měl takový menší lihovar tady za Prahou. Dostal jsem lístky na vepřový maso, tenkrát dávali jenom lístky na maso. Sestra mi vykrmila velkú husu, přivezla ji s manželem, přijela na svatbu. A sestra nechtěla přijet z Jičína, její manžel jaksi nechtěl, poněvadž nechtěl abych si babičku vzal za ženu.

E.L.: **Proč ne?**

D.L.: Poněvadž byla taková menší.

E.L.: Dobře. A když jsi potom zůstal v Čechách, podíval jsi se ještě jednou domů na Podkarpatskou Rus, kromě té dovolené po válce?

D.L.: Jo, to jsem chodíval, ale s manželkou i s dětma. S dětma jsem byl dvakrát. Já jsem tam byl hodněkrát. Manželka potom jela taky sama, tím ešalonem z Teplic jeli až za Moskvu, tam pak do Gruzie.

E.L.: Až tak daleko?

D.L.: To byla družba, to se jezdilo pěkně na dovolenou. Vlak byl laciný. To víš, dělaly se různé věci, cvičení na západě na severu atd., všechno se minulo. Hlavně, že člověk zůstal živej a zdravej. To bylo důležité. Na vojně jsem zůstal až do toho důchodu. A tak moje kariéra zůstala vojenská. A dodneška jsem zůstal živej, prošel jsem toho hodně, dobrý i zlý, a přežil jsem to všechno, bohu díky válce.

E.L.: A to je hlavní, vid'. Tak ti moc děkuju za rozhovor.